

SUOMALAISKANSALLINEN HISTORIANKIRJOITUS

Kolme tutkijaa ja kolme historiankäsitystä

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Suomen historian laitos

Juuso Repo

Helmikuu 2003

SISÄLTÖ

1 Johdanto	3
1.1 Tutkimuksen rajaus	4
1.2 Tutkimustehtävä.....	6
1.3 Kontekstit, paradigma, aineiston valinta ja lähdekritiikki	9
2 Historiankäsitys 1910-luvulta 1930-luvun puoliväliin	14
2.1 Korhosen realistinen ihmiskuva	14
2.2 Jaakkola selittää historiaa heimojen ja kansojen ominaisuuksilla.....	20
2.3 Juvan ihmiskäsitys: katajainen kansa ja barbaarit.....	25
3 Ulkoiset tekijät historiankäsitetyksessä 1910-luvulta 1930-luvun puoliväliin	29
3.1 Korhosen ”luonnolliset” selittäjät: maantiede, luonnonmullistukset ja kansojen elinvoima	30
3.2 Maantiede Jaakkolan apuvälineenä	34
3.3 Juvalla selittäjinä ”luonnolliset” rajat ja tarpeet.....	37
4 Historiankäsitys sota-aikana - uudistuminen vai kärjistyminen?	40
4.1 Sodan uhka ja sodat vahvistivat Korhosen näkemystä	41
4.2 Jaakkolan keskiaikatutkimukset ja sotakirjallisuus - sama tulkinta ...	56
4.3 Juvan muuttumaton historiankäsitys	64
5 Päätäntö.....	68
Lähteet.....	73

1 Johdanto

Kysymys siitä, kenellä on oikeus ja valta tulkita todellisuutta, on aina merkittävä. 1920- ja 30-luvuilla tämä kysymys oli keskeinen jännite Suomessa. Julkisuudessa vastauksia antoivat eri tahot, ja historiankirjoituksella ja historioitsijoilla oli merkittävä asema tämän vastauksen etsimisessä. Vallassa ollut oikeistolainen historiankäsitely oli militaristinen ja nationalistinen.¹ Historiankäsitelyssä tiivistyi tulkinta todellisuudesta.

”Ensimmäisen tasavallan” aikaista historian tutkimusta ja -kirjoitusta on tutkittu jonkin verran. Laajin esitys on Ahtiainen ja Tervosen tutkimus (1996). Siinä käydään läpi suomalaiskansallisen historiankirjoituksen synty ja kehitys 1800-luvun puolivälistä 1970-luvulle asti. Ahtiainen ja Tervonen eivät kuitenkaan ole määritelleet tarkasti historiankäsitely-terminiä, eikä sitä ole määritelty muissakaan suomalaisissa historiografiantutkimuksissa.² Tämän tutkimuksen tavoitteena on osoittaa, että historiankäsitely-käsite on keskeinen analysoitaessa historiankirjoituksen perusteita.

Lähden selvittämään historiankirjoituksen ja -tutkimuksen perusteita siitä, miten ns. suomalaiskansallinen historiankäsitely syntyi ja kehittyi 1920–1940-luvulla tutkimusta tehneiden historioitsijoiden teksteissä. Tarkasteltavana on kolme historian professoriksi edennyttä tutkijaa, jotka olen valinnut sen perusteella, että heidän katsotaan edustaneen ”puhtaimmillaan” suomalaiskansallista historiankäsitelyä.³ Heidän kirjoitustensa analyysissä käytän historiankäsitely-termin määrittelyä, jonka muodostan aikaisempien historiankäsitelyjen ja paradigman käsitteen avulla.

Tutkimuksessa käsittelen aineistoa kontekstuaalisesti. Pyrin laajemman viitekehyksen avulla saamaan esille tekstin ”piilotetut” merkitykset, jotka mahdollisesti avautuivat aikalaisille. Aatehistoriallisen käsittelyn kautta yritän tavoittaa käsitteiden ja

---

¹Luostarinen 1986, 176-177.

²Ahtiainen & Tervonen 1996, 13, 16, 39, 48, 62; Tommila 1989. Michelsen (1994) on kirjoittanut, että suomalaisten historian tutkijoiden mentaliteettiin vaikuttaa yhä vahvasti ”kansallisen historiankirjoituksen paradigma”. Hän vaatii, että tämä paradigma olisi saatava murrettua, jos suomalaista historiografiaa halutaan nykyaikaistaa. Paradigman määrittely jää varsinaisesti tekemättä. (Michelsen 1994, 70 - 72.) Toinen suoraan paradigman tutkimisesta kirjoittanut on Tuula-Maria Mokko (1984). Hän on tutkinut P. Renvallin historiankäsitelyä paradigmana. Hän on määritellyt paradigman kokonaisnäkemykseksi tieteenalasta. Historiankäsitelyä hän ei ole määritellyt mitenkään erityisemmin.

³Ahtiainen & Tervonen 1996, 74-75; Tommila 1989, 179, 192-193.

teorioiden taustalla vaikuttaneet aatteet ja näkemykset. Tarkastelussa huomioin myös historiankäsitykseen vaikuttaneet sisäiset ja ulkoiset tekijät. Tieteen sisäisiä tekijöitä ovat esimerkiksi uudet metodit, teorit ja lähdeaineistot. Ulkoisia vaikutteita olivat esimerkiksi erilaiset aikalaisten käsityksiin vaikuttaneet maailmanpolitiikan tapahtumat. Näiden avulla yritän hahmottaa syitä siihen, miksi historiankäsitykset muuttuivat tai eivät muuttuneet.

Tutkimuskohteen valinnassa olen päätenyt ”ensimmäisen tasavallan” aikaiseen historiankirjoitukseen siksi, että se muodostaa melko rajatun ja selkeän jakson. Suomalaiseen historiantutkimukseen vaikuttivat ulkoisina tekijöinä vahvasti Suomen itsenäistyminen ja sitä seurannut sisällissota. Toisaalta toisen maailmansodan lopputuloksen myötä suomalainen yhteiskunta ja sen mukana myös historiantutkimus joutui uuteen poliittiseen tilanteeseen, mikä vaikutti historiankäsitykseen ainakin pinnallisesti. Eri-tyisesti toisen maailmansodan aikainen maanpuolustuksellinen propaganda sai aikaan sen, että historiankirjoituksessa itsenäistymisen jälkeen vahvasti vaikuttanut militaristinen ja nationalistinen historiankäsitys huipentui. ”Ensimmäisen tasavallan” aikainen historiankirjoitus muodostaa siis mielenkiintoisen kehitysjakson.

1.1 Tutkimuksen rajaus

Suomalainen historiantutkimus muotoutui 1800-luvun puolivälin jälkeen Zacharias Topeliuksen ja Yrjö Koskisen käsitysten pohjalle. Tämä fennomaaniseksi nimetty vaihe päättyi ensimmäisen maailmansodan ja Suomen sisällissodan jälkeen. Tosin monia sen piirteitä säilyi uuden historioitsijasukupolven töissä. Uudet selitykset ja näkemykset saivat varsinkin sisällissodan kokemuksista ja itsenäistymisestä johtuen sijaa suomalaiskansalliseksi historiankirjoitukseksi kutsutussa vaiheessa. Toisen maailmansodan aika oli suomalaiskansallisen historiankirjoituksen viimeinen suuri ponnistus. Suomen solmittua rauhan Neuvostoliiton kanssa ajateltiin, että oli aika uudistaa myös historiantutkimuksen ja -kirjoituksen näkemyksiä. Suomalaiskansallisen historiankirjoituksen näkemykset haluttiin vaihtaa ”tieteellisempiin” katsantoihin.⁴

---

⁴Ahtiainen & Tervonen 1996, 39-40, 62, 66, 83, 121, 126.

Rajaan tutkimusta ensiksi ns. tutkijasukupolven avulla. Päiviö Tommila (1989) on esittänyt, että suomalaista historiankirjoitusta on mahdollista periodisoida professorisukupolvien mukaan. Suomalaiskansallisen jakson uudeksi professorisukupolveksi tulivat 1880- ja 1890-luvuilla syntyneet. Tästä ikäluokasta nousivat professorit 1920-luvulta aina 1940-luvulle saakka. Einar W. Juvelius (1892-1966, vuodesta 1935 alkaen Juva) valittiin Turun yliopiston kotimaisen ja yleisen historian professoriksi 1928. Yleisen historian professoriksi Turkuun valittiin vuonna 1937 Kaarlo Jäntere (1885-1957). Jalmari Jaakkola (1885-1964) valittiin Helsingin yliopiston Suomen historian professoriksi 1930 ja Arvi Korhonen (1890-1967) yleisen historian professoriksi 1940. A. R. Cederberg (1885-1948) oli Suomen ja Skandinavian historian professori vuodet 1935-1948. Nämä historioitsijat olivat pääosin suomalaiskansallisen historiankirjoituksen edustajia. Vastapainona Suomessa olivat ruotsinkieliset historiantutkijat, jotka osin kritisoivat suomalaiskansallisia näkemyksiä.⁵

Miksi sitten tämä 1880–1890-luvulla syntynyt sukupolvi tuli suomalaiskansallisen historiankirjoituksen voimakkaimmaksi edustajaksi? Syynä on pidetty toisaalta ensimmäisen maailmansodan ja sisällissodan vaikutusta heidän maailmankuvaansa ja toisaalta 1920- ja 1930-lukujen kansainvälisen politiikan tilanteita, jolloin Euroopassa monet diktatuuriset valtiot aloittivat voimapolitiikan harjoittamisen. Suomessa suhtautuminen venäläisiin muuttui yhä kielteisemmäksi. Käsitteet venäläisistä pohjautuivat rotupohjaisiin ja geopolitiittisiin ideologioihin. Kuva venäläisistä oli alkanut muuttua jo vuosisadan vaihteessa venäläistämistoimenpiteiden takia. Erityisesti vuosisadan alussa varttunut sukupolvi muodosti kielteisen käsityksensä venäläisistä ns. sortovuosien asenteiden mukaan.⁶ Näiden tapahtumien takia historioitsijoiden historiankäsitteet olivat vähintäänkin muutospaineiden alaisina. Muutos oli kohti raadollisempaa ihmiskäsitystä ja valtopolitiikkaa.

Esitellystä historioitsijajoukosta rajaam vielä riittävän pienen joukon tämän tutkimuksen tarpeisiin. Rajauksen perusteena ovat sekä heidän tutkimusaiheensa että aikajakson yleiset tutkimusaiheet.

---

⁵Tommila 1989, 179, 192-193; Ahtiainen & Tervonen 1996, 197-201.

⁶Ahtiainen & Tervonen 1996, 74-75. Immonen 1987, 16, 19; Luostarinen 1986, 105, 108-109; Polvinen 1985, 348.

Maailmansotien välistä aikaa on kutsuttu sotahistorioiden kukoistuskaudeksi. Tänä aikana sotahistoriaa tutkittiin aikaisempaa enemmän mahdollisesti siitä syystä, että sotien merkityksen katsottiin olleen suuri Suomen kehityksessä itsenäiseksi valtioksi.⁷ Juvan tutkimukset keskittyivät pääosin sotahistoriaan, kuten myös Korhosen tutkimukset väitöskirjan jälkeen. Jaakkola puolestaan etsi Suomen valtiollisen kehityksen juuria historiasta laajoilla keskiaikatutkimuksillaan. Hän nousi johtavaksi keskiaikaisen Suomen historian tutkijaksi 1930-luvulla. Muista edellä mainituista historioitsijoista Jäntere erikoistui yleisen historian aiheisiin, muun muassa antiikin Rooman historiaan. Hän tutki myös Suomen historiaa, mutta ei ollut vahvasti suomalaiskansallisen historiankirjoituksen linjoilla⁸. A. R. Cederberg puolestaan tutki erityisesti suomalaista 1700-lukua. Häntä on pidetty suomalaiskansallisen historiankäsityksen puolustajana 1930-luvulla.⁹ Cederbergin tuotanto on tämän tutkimuksen kannalta kuitenkin suppeampi kuin esimerkiksi Juvan, Jaakkolan tai Korhosen. Cederbergin pääteoksena pidetty *Suomen historia vapauden ajalla I - II* ilmestyi vuonna 1942. Ennen tätä hänen tuotannosta ei erotu teoksia, jotka näyttäisivät yhtä antoisilta kuin hänen edellä mainittujen kollegoidensa teokset.¹⁰ Koska tavoitteenani on saada yleiskuva suomalaiskansallisesta historiankirjoituksesta, käsittelen kolmea tutkijaa ja heidän historiankäsityksiään. Tutkimuksen kohteiksi valitsen siis Juvan, Korhosen ja Jaakkolan. Cederbergin jätän pois, koska hänen osaltaan aineisto painottuisi mahdollisesti liiaksi vain sotavuosien aikaan. Juvan ja Korhosen tuotannossa sotahistoria on merkittävässä asemassa, mikä oli myös suomalaiskansalliselle historiankäsitykselle ominaista. Jaakkola taas on tutkimuskirjallisuuden perusteella suomalaiskansallisen näkemyksen edustaja, joka etsi Suomen erikoisasemaa keskiajan historiasta.

1.2 Tutkimustehtävä

Pyrin selvittämään, millaiset olivat Jaakkolan, Juvan ja Korhosen historiankäsitykset ennen kuin Suomen solmi rauhan toisessa maailmansodassa. Muutokset historiankäsityksissä eivät tosin välttämättä mitenkään perusteellisesti muuttuneet ”YYA-Suo-

---

⁷Tommila 1989, 182.

⁸Tommila 1989, 157.

⁹Tommila 1989, 192.

¹⁰Halila 1948, 240-241; Schauman 1945, 1-16. Cederbergin tuotanto vuoteen 1945 asti ks. Schauman 1945; Jaakkolan tuotanto ks. Vallinkoski 1955; Juvan bibliografia ks. Matinollu 1967; Korhosen tuotannosta ei ole tehty bibliografiaa.

meen” siirryttäessä. Esimerkiksi Jaakkola pyrki pitämään kiinni aikaisemmasta käsityksestään.¹¹ Historiankäsitteessä tiivistyy kokonaisnäkemys historiankulusta. Se on sidoksissa peruskäsityksiin ihmisestä ja esimerkiksi politiikasta. Sen takia se ei ole herkkä muutoksille. Historiantutkimuksen kannalta historiankäsitteksen merkittävyys on myös siinä, että se todennäköisesti ohjaa tutkijaa tärkeinä pidettyjen ilmiöiden ja tapahtumien tutkimiseen. Sen avulla voidaan siis ymmärtää, miksi tietyt tapahtumat ovat olleet tieteellisesti kiinnostavia.

Määritelmät historiankäsitteestä ovat kirjallisuudessa varsin vähäisiä.¹² Korhosen tuotannosta löytyy muutamia määritelmiä, esimerkiksi vuodelta 1922 löytyy tekstejä, joissa historiankäsitteestä on määritelty. Niiden mukaan historiankäsitteys on ensinnäkin kuin maailmankatsomus: se muodostuu tutkijan kokemuksista ja luonteesta.¹³ Se rakentuu uskosta kehitykseen vaikuttavista tekijöistä ja kehityksen kausaliteetista. Lisäksi historiankäsitteeseen kuuluu kehityksen tarkoituksen arviointi ja omien käsitteiden arviointi.¹⁴ Esimerkiksi materialistinen (marxilainen) historiankäsitteys uskoo löytäneensä yhteiskunnallisen kehityksen lait. Sen mukaan historian kulun taustalla ovat tietyt tunnetut edellytykset ja liikkeellepanevat voimat.¹⁵

Historiankäsitteitä voi siis olla erilaisia, ja tieteellinen historiankäsitteys on vain yksi vaihtoehto. Vastakohtana voisi olla esimerkiksi intuitiivinen historiankäsitteys. Se ei perustuisi mihinkään tieteellisesti hankittuihin ja perusteltuihin tietoihin vaan puhtaasti intuitiivisiin uskomuksiin. On kuitenkin oletettava, että historiantutkijat pyrkivät muodostamaan näkemyksensä tieteelliseen tietoon ja teorioihin pohjaten. Muita

¹¹Tommila 1989, 201; Ahtiainen & Tervonen 1996, 120, 121; Herlin 1996, 92.

¹²Pekka Ahtiainen (1991) on määritellyt historiankäsitteksen laajaksi yleiskäsitteeksi, joka kuvaa henkilön historiallista ajattelua (Ahtiainen 1991, 17). Jukka Tervosen määritelmä on samalla linjalla: historioitsijan historiankäsitteys on väljä käsite, jolla tarkoitetaan historioitsijan käsitteestä historiantutkimuksen eri osa-alueista ja historiallisten prosessien selittämisestä (Tervonen 1991, 17). Esimerkiksi Herlin (1996) kirjoittaa toisen maailmansodan jälkeen Suomessa vallinneesta historiankäsitteestä. Sitä tarkemmin määrittelemättä hän toteaa, että Jaakkolan suomalaiskansallinen näkemys vaiettiin ja sitä pidettiin antiteesinä uudelle historiankäsitteelle. (Herlin 1996, 92.) Kalela (2000) on käsitellyt historiankäsitteestä ja vaatinut, että tutkijoiden tulisi ottaa etäisyyttä omaan historiankäsitteeseensä. Kalela rinnastaa ”historiakäsitteksen” terminä historiantulkintaan ja historiatietoisuuteen. Hän ei määrittele sitä täsmällisesti. Se näyttäisi muodostuvan kuitenkin tutkijan ennakkonäkemyksistä ja tavoitteista. Ne periytyvät lapsuudesta sekä toisaalta yhteiskunnallisesta tilanteesta ja kulttuuriympäristöstä. Historiankäsitteys saa tutkijan asettamaan kysymyksiä historialle. Historiankäsitteys määrittää sen mistä pitää ja saa puhua ja miten. (Kalela 2000, 23, 43, 64, 87.) Ehkä Kalelan näkemyksiä olisi täsmennyttävä, jos hän olisi vielä tarkemmin määritellyt historiankäsitteys-termin.

¹³Korhonen 1922b, 219.

¹⁴Korhonen 1922a, 5.

¹⁵Korhonen 1922c, 470, 472.

historiankäsitteitä voivat olla esimerkiksi kirjallisuudessa esitetyt tai kansanomaiset suusta suuhun leviävät näkemykset.

Uudemman määrittelyn on esittänyt Heikki Kerkelä. Hänen mukaansa historiankäsitteys sisältää tutkijan näkemyksen yhteiskuntien historiallisesta muutoksesta. Käsite on laajempi kuin teorit ja faktat, sillä se sisältää kaiken tutkijan tietämyksen ja ajattelun.¹⁶ Kysymyksessä on siis käsite siitä, mitkä ovat tärkeimpiä ”voimia” historiassa. Historiankäsite näyttäisi olevan osuva käsite, kun puhutaan laajoista muutoslinjoista, kuten esimerkiksi ”maailmanhistoriallista kulkua ohjaavasta voimasta”. Puhuttaessa historiassa vaikuttavista ”luonnollisista” muutoksista on myös usein kyseessä historiankäsite ja sen sisältämät päätelmät tapahtumiin vaikuttaneista tekijöistä ja voimista. Historiankäsitteen perusteella voidaan nähdä myös jatkuvuutta historiassa. Tietyt oletukset esimerkiksi ihmisen ominaisuuksista tai geopolitiikan merkityksestä valtioiden suhteisiin voivat olla perusteena sille, että tietyt tapahtumat toistuvat yhä uudelleen.

Koska historiankäsite-termi jää määrittelyistä huolimatta varsin ylimalkaiseksi, koetan paradigman käsitteen avulla tarkentaa määrittelyä. Tavoitteenani onkin tässä tutkimuksessa tarkentaa historiankäsite-käsitettä ja kehittää sitä loogiseksi kokonaisuudeksi.

Yritän löytää ne taustatekijät, joiden pohjalle Jaakkolan, Juvan ja Korhosen historiankäsitteet rakentuivat. Aikakauden yleinen maailmankatsomuksellinen aate oli darvinistinen kehitysoppi, jonka varsinaiseksi kukoistusajaksi on esitetty 1800-luvun loppua ja 1900-luvun ensimmäistä vuosikymmentä¹⁷. Toisaalta myös J. V. Snellmanin, Z. Topeliuksen ja Y. Koskisen johdolla muotoutuneet fennomaanisen liikkeen kansallisuusaatteet saattoivat vielä vaikuttaa suomalaiskansallisen historiankirjoituksen taustalla.

Tärkein tutkimustehtävä on sen selvittäminen, millainen oli ns. suomalaiskansallinen

---

¹⁶Kerkelä 1996, 24. Ahtiainen ja Tervonen ovat sitä mieltä, että historiatulkinta eli historiankäsite pohjautuu aina tutkijan omaan kokemusmaailmaan. (Ahtiainen & Tervonen 1990, 12.)

¹⁷Ahtiainen & Tervonen 1996, 48-51. Isaksson (2001) on esittänyt, että olisi syytä kiinnittää huomiota biologisten tieteiden ja historiatieteiden suhteeseen. Esimerkiksi rotu-käsite voi olla keskeinen historiankäsitteissä. (Isaksson 2001, 27.)

historiankäsitys. Mitkä olivat sen taustatekijät? Miten se muotoutui ja kehittyi 1920-1940-luvulla historiantutkimuksessa johtavaan asemaan nousseen historioitsijasukupolven ajattelussa? Millaisia yhteisiä piirteitä tutkijoiden käsityksistä löytyy ja mitkä olivat yksilöllisiä painotuksia? Aikalaismerkityksen selvittämiseksi on myös huomioitava, millaiset olivat historiankirjoittajien ja yleisön väliset ns. yhteiset oletukset.

Historiografisen tutkimuksen kehittämiseksi tässä tutkimuksessa on tavoitteena tarkentaa historiankäsitys-termin määrittelyä ja osoittaa sen merkitys historiografiassa. Paradigma-käsitettä hyödyntämällä jaan historiankäsityksen osiin. Lopuksi arvioin paradigman käsitteen käyttökelpoisuutta historiantutkimuksessa.

1.3 Kontekstit, paradigma, aineiston valinta ja lähdekritiikki

Suomalaiskansallisen historiankirjoituksen pitkästä kehityskaaresta on löydettävissä monia aatesuuntia ja vaikutteita. Näiden eri kerrostumien huomioiminen Jaakkolan, Juvan ja Korhosen historiankäsityksien tutkimisessa on tämän tutkimuksen teoreettinen lähtökohta.

Suomalaiskansallisen historiankirjoituksen lähtökohtana on pidetty Snellmanin käsitystä, jonka mukaan Suomella on jokin tehtävä maailmanhistoriassa. Tälle tehtävälle muodostivat pohjan suomen kieli, suomalaisten kansallinen henki ja Suomen maantieteellinen ja kulttuurillinen asema idän ja lännen välissä. Nämä tekijät olivat myös historiankirjoituksen pohjana ja tutkimuksessa etusijalla.¹⁸

1800-luvun loppupuolella Darwinin evoluutioteoria eli kehitysoppi vaikutti laajasti myös luonnontieteiden ulkopuolella.¹⁹ Suomessa 1880-luvulla Topelius suhtautui siihen vielä kielteisesti²⁰. Historiantutkimukseen kehitysopin mukaiset aatteet kuitenkin vaikuttivat 1800-luvun lopussa kahden historianprofessorin kautta. E. G. Palmén ja J. R. Danielson-Kalmari omaksuivat Darwinin evoluutioteorian ja sovelsivat sitä historiantutkimuksiinsa. Näin suomalaiskansallisiin lähtökohtiin tuli darvinistisia

---

¹⁸Tommila 1989, 86; Ahtiainen & Tervonen 1996, 39-40.

¹⁹Tommila 1989, 135.

²⁰Noro 1968, 3, 35, 48-49.

vaikutteita.²¹

Poliittisten ja yhteiskunnallisten mullistusten jälkeen 1920-luvun alussa historiantutkijatkin olivat uuden tilanteen edessä. Aikaisemman edistysuskon tilalle oli tullut pessimistinen käsitys kehityksen suunnasta. Samalla fennomaanisen historiankirjoituksen katsottiin menettäneen kykynsä kuvata todellisuutta. Kehitys nähtiin irrationaalisten ja rationaalisten voimien taisteluna.²² Vaikka kehityslakeihin ei enää uskotaan, niin tuskin darvinistiset vaikutteet yhtäkkiä täysin poistuivat historianantutkijoiden käsityksistä. Ehkäpä kysymys oli enemmänkin maailmankuvan ja kehityslakien raadollistumisesta.²³

Edistysuskon rinnalle oli jo ennen sisällissotaa alkanut ilmaantua politiikan ja yhteiskunnan biologisoimista. 1800-luvulla valtiosta, kansasta ja yhteiskunnasta käytettiin usein organismin, kasvin ja ruumiin kielikuvia. Sisällissodan aikana valkoinen puoli levitti propagandassaan käsityksiä punaisista ”alempana ihmisrotuna” ja tarpeesta jalostaa ”rotua”.²⁴ Näiden sisällissodan aikana kärjistyneiden katsomusten vaikutukset saattavat näkyä myös myöhemmissä historiankäsityksissä.

Tarkastelussa otan huomioon Jorma Kalelan kommentin siitä, että historiografisissa tutkimuksissa annetaan usein liian vähän merkitystä historiantutkijan selitysten monimutkaisuudelle. Yhden yksittäisen selitysmallin etsiminen tai löytäminen on tutkimuskäytännön yksinkertaistamista. Pertti Haapala on samoilla linjoilla. Hänen mukaansa historiankäsityksestä ei käytännössä voi erottaa yhteiskunnallisia, henkilökohtaisia tai tieteensisäisiä tekijöitä.²⁵ Välttääkseni liian yksinkertaisia selitysmalleja yritän löytää mahdolliset eri aatteiden, kuten edellä esitettyjen, kerrostumat Jaakkolan, Juvan ja Korhosen historiankäsityksistä. Toisaalta henkilökohtaisten seikkojen yhdistäminen historiankäsitykseen näyttää vaikealta. Ilkka Herlin on tosin tällaisia seikkoja käsitellyt Korhosen osalta.²⁶

²¹Ahtiainen & Tervonen 1996, 43, 48-49.

²²Ahtiainen & Tervonen 1996, 62-63, 66.

²³Vertaa Ahtiainen & Tervonen 1996, 75.

²⁴Manninen T. 1982, 11, 157-160.

²⁵Kalela 2000, 173; Haapala 1997, 22.

²⁶Herlin 1996, 106, 108. Esimerkiksi Korhosen veljen kuolema talvisodassa tai vuonna 1941 käynnissä ollut avioeroprosoessi. Herlin jättää kuitenkin avoimeksi, miten nämä tapahtumat ovat voineet vaikuttaa Korhosen ajatteluun.

Paradigman käsitteen avulla aion määritellä tarkemmin historiankäsitystä. Paradigmakäsite, jonka T. S. Kuhn esitti 1960-luvulla, on kiistelty klassikko tieteen tutkimuksessa²⁷. Kuhnia on kritisoitu muun muassa siitä, että käsite on liian monimerkityksinen. Toisaalta on esityksiä, joissa paradigma on tiukasti rajattu loogiseksi neljän komponentin matriisikäsitteeksi.²⁸ Aionkin käyttää paradigmasta tällaista tiukasti rajattua määritelmää. Kysymys on siis heuristisesta apuvälineestä, mistä syystä en pidä tarpeellisena ottaa kantaa tarkemmin Kuhnin käsityksiin paradigmasta.

Tiivistetysti sanottuna paradigma on onnistunut tutkimus, jota muut tieteenalan harjoittajat pitävät esimerkillisenä. Paradigmaattinen tutkimus voi siten ohjata varsin huomaamattomasti tieteenalansa suuntautumista.²⁹ Paradigman neljä komponenttia ovat symboliset yleistyksset, ontologia, arvot ja esimerkit. Symbolisilla yleistyksillä tarkoitetaan tutkimustuloksista tehtyjä loogisia yleistyksiä, joita voivat olla esimerkiksi ns. luonnonlait. Ontologinen komponentti sisältää ne oletukset, joita tutkimuskohteesta tehdään ilman, että niistä olisi esimerkiksi suoria havaintoja. Ne ovat siis ”metafyysisiä” uskomuksia ilmiön perusteista. Arvot ohjaavat tutkimusta ja ovat hyvin universaaleja. Tieteessä yleisiä arvoja ovat esimerkiksi täsmällisyys, tarkkuus ja yksinkertaisuus. Esimerkit, joita Kuhn kutsuu myös eksemplaareiksi ja alun perin myös paradigmoiksi, ovat oppialan keskeisimmiksi tunnustettuja onnistuneita ongelmanratkaisuja.³⁰

Historiankäsitys- ja paradigma -käsitteistä on mielestäni löydettävissä samoja piirteitä. Historiankäsitteen pohjana on maailmankuva, joka on paljolti metafyysinen. Metafyysinen se on siten, että monet käsitykset maailmankulusta eivät perustu mihinkään todistettuihin lakeihin, vaan ennemminkin ne ovat uskomuksia. Myöskään esimerkiksi käsitykset ihmisen tai kansan perusominaisuuksista eivät ole suoraan ”nähtävissä” olevia, vaan enemmänkin päätelmiä. Ne ovat siis samanlaisia kuin pa-

---

²⁷Kuhn 1970. Katso esimerkiksi Barnes 1985, 85. Paradigma-käsitettä käytetään tosin varsin vapaasti. Esimerkiksi Hyrkkänen käsittää sen primääriksi kontekstiksi (Hyrkkänen 1995, 50). Juhani Mylly puhuu siitä yleisesti, sitä tarkemmin määrittelemättä (Mylly 2000, 125).

²⁸Esimerkiksi M. Masterman on esittänyt, että Kuhnin ensimmäisessä paradigmat käsittelevässä teoksessa olisi 21 eri merkitystä paradigmalle (Masterman 1970, 61). Toisaalta V. Verronen on pyrkinyt kumoamaan Mastermanin käsityksen ja esittänyt oman käsityksensä (ks. esimerkiksi Verronen 1988). Tärkeä seikka on myös se, että Kuhn on tutkinut luonnontieteitä ja paradigman käsitteen alkuperäinen tarkoitus on ollut selventää luonnontieteiden kehitystä.

²⁹Hoyningen-Huene 1993, 157-158.

³⁰Kuhn 1970, 182-187; Verronen 1986, 57; Verronen 1988, 42; Hoyningen-Huene 1993, 145-149.

radigman ontologiset osat. Historiankäsityksessä on yleistyksiä, jotka voivat koskea esimerkiksi erilaisia kehitykseen vaikuttavia voimia. Arvot, jotka on eritelty paradigmassa, ohjaavat myös historiantutkimusta. Yhtenä erityisenä arvona, joka on ohjannut suomalaiskansallista historiantutkimusta, on ollut suomalaisten historian tutkiminen³¹. Kyseessä on ollut arvovalinta, jolla on ollut merkittävät seuraukset. Tämä arvo on ohjannut tutkijoita selvittämään esimerkiksi suomalaisten osuutta valtakunnan eri vaiheissa ja vaikuttanut tutkimustuloksiin. Paradigman määritelmän näkökulmasta arvovapaata tutkimusta ei voi olla. Suomalaisen historiankirjoituksen arvosidonnaisuuden perusesimerkkinä on esitetty muun muassa sellaista historiankirjoitusta, jossa tutkimus on rakentunut tietyille ideaaleille ja ihanteille. Esimerkiksi Pentti Renvallin tutkimuksissa arvositoumuksena oli suomalaiskansallinen aate: tutkija piti tärkeänä arvona suomalaiskansallista aatetta ja halusi tutkia sen syntyä ja kehitystä.³² Paradigman eksemplaareja vastaavia ovat historiankäsityksen mukaiset hyväksytyt tutkimukset ja tutkimustulokset. Näiden paradigman komponenttien avulla pyrin myös tarkastelemaan historiankäsityksiä.

Metodisesti käytän aineiston analyysin pohjaoletuksena sitä, että tutkittavat historioitsijat ovat kirjoittaneet tietyille yleisölle, jonka antamat merkitykset sellaisille termeille, kuten esimerkiksi ”taistelu olemassaolosta” ja ”elämänehtojen soveltuminen”,³³ olivat kirjoittajien tiedossa. Aikakauden aatesuuntien analyysin avulla pyrin lukemaan aineistosta sitä vuoropuhelua, jota kirjoittajat ovat käyneet yleisönsä kanssa.³⁴ Toisaalta tekstit ovat vastauksia tiettyihin kysymyksiin. Näiden kysymysten selvittäminen on tulkinnan tehtävänä.³⁵ Tavoitteena on siis nähdä tekstit osana aikalaiskeskustelua ja aikalaisia askarruttaneita kysymyksiä. Tähän tarkasteluun pyrin tutkimuskirjallisuuden ja osin myös aikalaiskirjallisuuden avulla. Niistä etsin ”kansatekstejä”, joiden tehtävänä on selventää ja esittää periaatteessa kaikkia sellaisia tekijöitä, joita kirjoittajat ja lukijat ovat sisällyttäneet tekstiin.³⁶ Tämä on tietysti käytännössä mahdoton tehtävä, mutta vähintäänkin relevanteimpien merkitysten tavoittaminen lienee mahdollista.

---

³¹ Esimerkiksi Jaakkola 1925a, 435-436.

³² Ahtiainen & Tervonen 1996, 14.

³³ Esimerkiksi Jaakkola 1923, 156.

³⁴ Esimerkiksi Kalela kehottaa tutkimaan tätä vuoropuhelua yleisön kanssa (Kalela 2000, 175).

³⁵ Hyrkkänen 1995, 52-53.

³⁶ Mylly 2000, 129.

Jaakkola, Juva ja Korhonen ovat kirjoittaneet monenlaisia historianesityksiä. Tieteellisesti rajatuimpia teoksia ovat heidän väitöskirjansa. Niissä he ovat tutkineet tiettyjä ongelmia, ja työt ovat metodologisesti painottuneita. Väitöskirjat ovat nimenomaan opinnäytetöitä, joissa tekijät ovat osoittaneet hallitsevansa tieteenalansa lähdekriittisen tutkimuksen teon. Näistä teoksista on ehkä parhaiten saatavissa näkyviin heidän käsityksensä historiantutkimuksen metodista. Tieteellisyyden melkein pä vastakohtana ovat heidän yleisesityksensä, kuten esimerkiksi Korhosen radiossa pitämä esitelmä 300–500-lukujen kansainvaelluksista³⁷. Tässä vuonna 1929 pidetyssä esitelmässä aihetta käsitellään hyvin yleisellä tasolla: siinä Korhonen esittelee laajoja syy-yhteyksiä historian tapahtumien taustalla. Lähdekriittisyyden kannalta tällaisista esityksistä on huomioitava se, että niissä kirjoittaja ei ole välttämättä tavoitellut tieteellistä täsmällisyyttä tai lähdeaineiston käsittelyä. Paremminkin niissä voisi ajatella olevan kyse tieteen popularisoinnista, joten asiat on pyritty esittämään mahdollisimman kiinnostavasti. Sotavuosien aikainen tuotanto on myös etukäteen nähtävissä omalatuiseksi. Sotavuosina Jaakkolalta ja Juvalta tilattiin historiallisia ’tutkimuksia’ sodankäynnin ja politiikan tarpeita varten. Niissä on tekijöiden tietoisesti valitsemia tieteellisen tekstin rajoja ylittäviä osia. Esimerkiksi Jaakkola visioi kesällä 1941 Suur-Suomea.³⁸ Tällaisia esityksiä, joista sodan jälkeen vaiettiin, on kuitenkin tutkittava ottaen huomioon, mikä oli tekstien tavoite ja kohdeyleisö. Voi olla, että nämä aineistot ovat historiankäsityksen kannalta kaikkein antoisimpia, koska niissä historioitsijat ovat esitelleet historiankäsitystään kaikkein vapaimmin. Tämä seikka on mielestäni olennainen historiankäsityksen analyysissa. Tiukka lähdekriittisyys ja tarkasti rajattu tutkimusaihe ei ole antanut historioitsijalle välttämättä kovin suuria mahdollisuuksia esitellä historiankäsitystään.

Avaintekstejä tämän tutkimuksen kannalta on Korhosen vuonna 1922 julkaistu artikkeli *Vallankumouksellisesta ja historiallisesta katsomustavasta*. Sen kautta rakentuu historiankäsityksen analyysin rakenne. Siinä Korhonen erittelee käsitystään historian tulkinnan perusteista. Muita tärkeitä tekstejä Korhoselta ovat artikkelit vuodelta 1929 kansainvaelluksista ja vuodelta 1939 yhteiskunnallisesta järjestäytymisestä. Näissä teksteissä Korhosen historiankäsityksestä tulevat esille tärkeimmät yleistyksiset ja perusteet. Jaakkolan tuotannossa avaintekstinä 1920-luvulta näyttäisi olevan esitelmä

---

³⁷Korhonen 1929a.

³⁸Herlin 1996, 90-91.

kansallisesta historiankäsitelmästä (1925). Siinä hän käsittelee historiantutkimuksen merkitystä suomalaisten valtiolliselle itsenäistymiselle ja samalla pyrkii osoittamaan, että historiankäsitelmällä on suuri merkitys. Myöhemmästä tuotannosta tärkeiksi lähteiksi nousevat sotavuosina kirjoitetut Suomen historian synteisiin pyrkineet teokset. Juvan historiankäsitelmästä avaavia teoksia ovat sotahistoriateos vuodelta 1927, Suomen kansan aikakirja -teossarja ja vuosien 1942 ja -43 yleisesitykset Suomen taistelusta itää vastaan. Aineiston analyysissä olen asettanut pääpainon tällaisiin avainteksteihin. Lähteet on käyty läpi kattavasti kirjojen osalta. Lehtiartikkelien suhteen olen rajannut analyysin muutamii otsikon perusteella antoisilta näyttäneisiin. Niiden lisäksi on mukana kirja-arvosteluja, jos niissä on historiankäsitelmästä valottavia mainintoja.

2 Historiankäsitelmä 1910-luvulta 1930-luvun puoliväliin

Arvi Korhonen käsittelee vuonna 1922 historiankäsitelmästä harvinaisen laajasti. Siksi aloitan historiankäsitelmän tutkimisen hänestä. Korhoselta saatavien teemojen pohjalta pyrin analysoimaan Jaakkolaa ja Juvaa. Käsitteelen erillään historiankäsitelmän kahta osa-alueeta: ihmiskäsitelmästä ja ns. ulkoisia tekijöitä. Näin on ehkä mahdollista esittää selvemmin historiankäsitelmän perusteet. Paradigman käsitelmän määritelmän mukaisesti en kuitenkaan pidä historiankäsitelmästä varsinaisesti eri osista koostuvana, vaan se on kokonaisuus. Tämän takia käsitteelen historiankäsitelmästä kokonaisuuksina tutkimuksen 4. luvussa. Temaattisen aineiston jaon avulla on vain tarkoitus erotella käsitelmien osatekijät tämän tutkimuksen tarpeisiin. Kronologisen etenemisen tarkoituksena on seurata historiantutkimuksen kehittymistä.

2.1 Korhosen realistinen ihmiskuva

Artikkelissaan *Vallankumouksellisesta ja historiallisesta katsomustavasta* (1922) Korhonen esittelee oman historiankäsitelmänsä. Kirjoitus käsittelee vallankumouksellisen katsomustavan seurauksia yhteiskuntapolitiikalle ja yhteiskunnalle. Negatiivisten johtopäätösten takia Korhonen esittää vaihtoehdoksi historiallista katsomustavata. Tämä katsomustava perustuu hänen historiankäsitelmänsä.

Historiankäsitteiden ytimessä on ihmiskäsitys. Perusteluna on se, että jos halutaan sanoa jotakin yhteiskunnasta, on ymmärrettävä, että ihminen on kaiken perusta. Yhteiskunnalliset muutokset vaativat vastaavat muutokset ihmisessä. Jos halutaan saada yhteiskunnallista kehitystä aikaan, on kysyttävä, ovatko vaadittavat ominaisuudet ihmisissä mahdollisia. Vastauksena marxilaisille käsityksille ihmisestä Korhonen esittää, että vaikka ihminen on sekä aineellinen että henkinen olento, niin henkiset ominaisuudet ovat kehitystä ylläpitävä ja toisaalta siihen ennakoimattomuutta tuova voima. Yhteiskunnan kehittymistä ei voi sen takia selittää esimerkiksi vain taloudellisilla syillä. Ihmisen ennakoimattoman toiminnan vuoksi ei ole mahdollista sanoa, miksi yhteiskunta on muodostunut sellaiseksi kuin se on.³⁹

Vaikka ihminen on ”luovan henkensä” takia ennustamaton, on kuitenkin mahdollista jossain määrin nähdä henkisessä toiminnassa säännönmukaisuutta. Tosin havainnot ovat hyvin epävarmoja. Tämän takia ei ole ilmeisestikään mahdollista löytää historian lakeja. Toinen syy ennustamisen mahdottomuudelle on historiallisten tilanteiden ainutkertaisuus.⁴⁰

Korhonen kutsuu historiankäsitteensä perustaa ”metafyysilliseksi aineeksi”. Sillä hän siis tarkoittaa ihmisen ennustamattomia henkisiä ominaisuuksia.⁴¹ Paradigman määrittelyssä ontologisen komponentin yhdeksi ominaisuudeksi esitin sen ”metafyysisyyden”. Sen mukaan ilmiön perustavanlaatuisista ominaisuuksista ei välttämättä ole suorita havaintoja. Ne jäävät uskomuksiksi. Ihmiskäsitys on Korhosen historiankäsitteiden ontologinen perusta, mutta se ei kuitenkaan pelkästään yksin muodosta perustaa. Korhonen nimittäin mainitsee, että myös ulkoiset olosuhteet voivat vaikuttaa.⁴² Tarkemmin hän ei niitä kuitenkaan tässä artikkelissa erittele.

Historiallisessa kehityksessä on ennustamattomuudesta huolimatta tiettyjä säännönmukaisuuksia. Nämä voivat toteutua yksittäisissä ”kehitysjaksoissa”. Jos kehitystekijöitä ja toiminnan edellytyksiä ei tunneta, esimerkiksi politiikka on vain ilmaan

---

³⁹Korhonen 1922a, 8-10. Vuonna 1920 Korhonen oli sitä mieltä, että ihmisen ”-- sielullisen kehityksen suurin omituisuus on juuri se, että se voi tulla esiin absoluuttisesti uutta ja odottamatonta”. (Korhonen 1920, 200.)

⁴⁰Korhonen 1922a, 8-10, 23. Käsite historian ainutkertaisuudesta sai yhä enemmän kannatusta suomalaisten historioitsijoiden keskuudessa 1920- ja 30-luvulla (Ahtiainen & Tervonen 1996, 19).

⁴¹Korhonen 1922a, 10.

⁴²Korhonen 1922a, 12.

hosumista. Erityisesti realistinen ihmiskäsitys ja joukkopsykologian tunteminen ovat edellytyksenä laskelmoivalle politiikalle. Ne ovat myös historiallisen historiankäsit-
tyksen tärkeimpiä osia. Esimerkiksi ihmisten piilossa olevat henkiset ominaisuudet
voivat yllättää, jos ei ole tutustunut historian tapahtumiin. Ihmisen henkisissä omi-
naisuuksissa ei ole tapahtunut edistystä, vaan ihminen on pohjimmiltaan sama peto,
joka se oli syntyessään. Siitä todistuksena käy maailmansota ja sitä seuranneet kan-
salaissodat. Myös kokonaisten kansojen ominaisuudet ovat pysyneet samoina, ja ne
on tunnettava, jotta voi ymmärtää kehityksen syitä ja kulkua.⁴³ Korhonen näyttää
olevan samoilla linjoilla kuin suomalaisessa tieteessä oltiin 1920-luvun alussa yli-
päättään. Usko ihmisen kaksijakoiseen luonteeseen oli vahva. Ihmismielessä oli pi-
meä puoli, jota voitiin hallita järjellä. Tieteen tehtävänä oli vahvistaa järjen valtaa.
Esimerkiksi filosofi ja psykologi Eino Kaila opetti, että elämää saattoi hallita vain
hyväksymällä sen lainalaisuudet. Muun muassa vallankumouksien taustalla saattoi-
vat olla eläimelliset vietit.⁴⁴

Esitettyään hieman historian lakien kaltaisia päätelmiä Korhonen pyrki toisaalta
kumoamaan lainmukaisuudet. Vaikka hyväksyttäisiin se, että ihmisten tahto voisi
olla historiallista kehitystä ohjaava voima, niin harvoin kuitenkaan yhteiskunnan eri
osat pyrkivät samaan tavoitteeseen. Tällaiset tilanteet joka tapauksessa jäävät lyhyt-
aikaisiksi, eivätkä ne sen takia juurikaan vaikuta kehitykseen. Lisäksi muut sekä si-
säiset että ulkoiset olosuhteet vaikuttavat kehitykseen arvaamattomasti.⁴⁵

Korhonen jatkaa, että näistä historiankäsitteiden ontologisista olettamuksista johtuen
historiantutkimuksen tavoitteena ei voi olla eikä tule olla tulevaisuuden ennustami-
nen. Historiantutkimuksen yhteiskunnallisesti tärkeimpänä tehtävänä tulisi olla sen
selvittäminen, ”mikä on mahdollista ja mikä useista mahdollisuuksista olisi ensi si-
jalle asetettava”. Historiatieteen tulisi olla ei-normatiivinen ja ei-poliittinen, mutta
koska se on todellisuustajunnan muodostaja ja syventäjä, se myös vaikuttaa politiik-
kaan tahtomattaan.⁴⁶ Tässä näkyy historiankäsitteiden maailmankatsomuksellisuus.
Historiankäsitteiden on kyse todellisuuden ymmärtämisestä, sen perusteista ja syy-
seuraussuhteista. Lisäksi historiankäsitteiden kuuluvat tietyt arvot, jotka ohjaavat

---

⁴³Korhonen 1922a, 16, 23-25.

⁴⁴Herlin 1998, 178-179.

⁴⁵Korhonen 1922a, 12.

⁴⁶Korhonen 1922a, 23-26, 33.

tutkimusta. Jos yhteiskunnallisessa kehityksessä yritetään liian jyrkkiä muutoksia, oikeankin päämäärän tavoittelu voi johtaa tuhoisiin seurauksiin⁴⁷. Tämän arvovalinnan seurauksena historiantutkimuksessa tulisi pyrkiä osoittamaan, millaiset muutokset ovat onnistuneet ja millaiset epäonnistuneet.

Paradigman komponenttien kannalta katsottuna Korhosen historiankäsityksestä on eroteltavissa kaikki määrittelyn mukaiset osat. Ontologisen perustan muodostavat ihmiskäsitys ja olosuhteet. Niitä ei kovin tarkasti määritellä, mutta ne joka tapauksessa määräävät sen, mikä on mahdollista ja millaisia selittäjiä voidaan käyttää historiankirjoituksessa. Tärkeänä ontologisena ominaisuutena näkisin vielä tilanteiden ainutkertaisuuden. Tämä on historiankäsityksen keskeinen piirre, koska sen kautta kumotaan historian lainalaisuuksien mahdollisuus. Yleistyksiä eli historian lainalaisuuksia ei juurikaan ontologisten sitoumusten takia voi tehdä, mutta kuitenkin niitä on joitakin. Esimerkiksi ihmiskäsitys, ”että ihminen on pohjaltaan pysynyt samana, mikä se oli jo aikojen alussa – ”⁴⁸, on laaja yleistyys. Arvo-komponenttiin ei Korhosen artikkelissa esitetä sisältöä, mikä johtunee osittain siitä, että historiantutkimuksen metodologisiin kysymyksiin ei puututa. Kuitenkin yksi arvo voisi olla mainittu ”realiteettien” etsiminen. Tällainen tavoite historiantutkimukselle on arvosidonnainen, sillä vastaavasti voitaisiin päättää, että tavoitteena olisi esimerkiksi etsiä epärealistisista mahdollisuuksista huolimatta onnistuneita pyrkimyksiä. Paradigman eksemplaarit eli esimerkkitapaukset ovat historiankäsityksessä tärkeitä argumentteja. Esimerkkien avulla ontologisia sitoumuksia todistetaan ”tosiksi”⁴⁹. Toisen tason eksemplari on koko käsitelty artikkeli. Sitä voisi pitää onnistuneena tutkimuksena, jossa esitellään kaikki olennaisimmat osat historiallisesta historiankäsityksestä ja pyritään kumoamaan vaihtoehtoiset käsitykset. Näin artikkeli olisi osa Korhosen historiankäsityksen paradigmaa.

Aikaisemmissa kirjoituksissa Korhosen ihmiskäsityksen tärkeys ilmenee esimerkiksi vuoden 1918 sotaan liittyen. Sotakirjallisuutta arvostellessaan Korhonen lopuksi esittää, että jää myöhemmän tutkimuksen selvitettäväksi, missä määrin sodan syinä olivat punaisen puolen johtomiesten vallanhimo ja harhaanjohdettujen laumojen sokeat

---

⁴⁷Korhonen 1922a, 20.

⁴⁸Korhonen 1922a, 16.

⁴⁹Katso esimerkiksi maailmansodan ja ihmisen luonteen syy-seuraussuhde tai venäläisten ominaisuuksien perusteella tehdyt päätelmät (Korhonen 1922a, 16, 25).

vaistot.⁵⁰ Kirjoituksessa suhtaudutaan kaiken kaikkiaan kriittisesti sotamuistelmien historian tutkimukselliseen laatuun, joten viittaus vaikuttaa hieman sarkastiselta.

Jatkossa Korhonen käsittelee ihmisten ominaisuuksia melko vähän. Historiankäsitteilyssä suuren painoarvon saanut ihmiskäsitys ei ennen 1930-luvun puoliväliä juuri-kaan näy Korhosen teksteissä. Väitöskirjassaan vuonna 1923 hän pysyy tiukasti vakalaitosta käsittelevässä aiheessaan eikä poikkea pohtimaan ihmisten ominaisuuksia. Vuonna 1926 julkaistussa artikkelissa aiheena oli ristiretkitutkimus. Siinä ristiretken ja muiden valloitusretkien syyt ovat ulkopuolisia: taloudellisia sekä kirkko- ja valtapoliittisia. Tosin lyhyesti mainitaan, että retkien lopputulokset riippuivat niihin osallistuneiden miesten motiiveista ja tottumuksista. Ruotsalaiset joukot näyttävät tulleen pyydettyinä turvaamaan Suomeen perustettua katolista kirkkoa, ja niiden motiivit olivat ilmeisesti uskonnolliset. Venäläisten retket taas näyttävät johtaneen pääasiassa vain verotukseen, ei uskonnolliseen käännyttämiseen. Venäläisten perinnäiset motiivit ja tottumukset olisivat siten ryöstö- ja valloitus pohjaisia. Venäläisten motiiveista johtui myös se, että he olivat suomalaisten heimojen pääasiallisia vihollisia.⁵¹

Alun perin radioesitelmäksi kirjoitetussa artikkelissa *Kansainvaellukset* (1929) Korhonen yleistää monia historiankäsitteilynsä perusteita. Kansainvaellusten syinä olivat sekä henkiset että materiaaliset tekijät. Henkisiä syitä muuttamiseen saattoivat olla yritteliäisyys ja seikkailunhalu. Korhonen keskittyy kuitenkin materiaaliin syihin eli ulkoisiin tekijöihin. Niitä käsittelee myöhemmin omana kokonaisuutena. Ihmiskäsityksen perustava asema historiallisessa tulkinnassa tulee lyhyesti Korhosen esityksessä näkyviin. Materiaalisten syiden taustalla on kuitenkin oltava riittävät henkiset edellytykset muuttaa asuinpaikkaa. Jos tätä henkistä potentiaalia ei ole, niin epätasapaino väkiluvun ja ravinnon ja muiden ehtojen suhteen tasoittuu lopulta lisääntyvän kuolleisuuden kautta. Tällaista tapahtuu kuitenkin harvoin, joten lähes kaikilla kansoilla on riittävästi yritteliäisyyttä ja itsensäilytysvaistoa. Eri kansojen ominaisuuksista mainitaan germaanien sodan- ja seikkailunhalu. Ne olivat henkisiä syitä antiikin Roomaan kohdistuneiden ryöstö- ja valloitusretkien taustalla.⁵²

---

⁵⁰Korhonen 1919, 393.

⁵¹Korhonen 1926, 91, 100, 115, 117, 118.

⁵²Korhonen 1929a, 18-20.

Käsitykset germaanisten heimojen sodan- ja seikkailunhalusta olivat aikanaan tyyppillisiä. Germaaneja pidettiin rotuopillisissa käsityksissä sotaisina, ja tietyt suomenruotsalaiset tahot näkivät myös ruotsalaiset ja suomenruotsalaiset germaanisina.⁵³ Korhonen oli germaanien osalta samaa mieltä, mutta toisessa radioesitelmässä hän ei soveltanut sitä Ruotsin sotahistoriaan. Ruotsalaisten sotahistorian syyksi ei esitetty sotaisaa mielenlaatua.

Korhosen historiankäsityksen perustana ovat siis henkiset ja fyysiset tekijät. Ihmisten toiminnalle on olemassa henkisiä ja fyysisiä syitä. Henkiset syyt, kuten esimerkiksi sodanhalu, voivat laittaa tapahtumasarjoja käyntiin. Toisaalta fyysiset syyt voivat pakottaa ihmiset sopeutumaan muuttuneeseen tilanteeseen, kuten esimerkiksi luonnonmullistuksiin⁵⁴. Näistä seikoista löytyvät selitykset historiankululle sekä menneisyydessä että tulevaisuudessa. On kuitenkin syytä huomata, että radiossa pidetyn esitelmän ei ole välttämättä tarvinnut täyttää tieteellisyyden vaatimuksia, vaan esitelmässä on voitu hieman visiodia ja lisätä aiheen kiinnostavuutta yksinkertaistamalla ja ehkä liioittelemallakin.

Toinen samassa radioesitelmäsarjassa pidetty esitelmä käsitteli kolmikymmenvuotista sotaa. Sodan syiden pohdinnassa ollaan jokseenkin kaukana edellisen esitelmän laajoista syy-seuraussuhteista. Syyt Ruotsin liittymiselle sotaan olivat uskonnollisia ja valtiollisia. Sotaan ei liittyy kuningas Kustaa Aadolfin seikkailun- ja valloitushalun takia. Pääsyy oli uskonnonvapauden turvaaminen Saksassa ja sitä kautta Ruotsinkin vapauden turvaaminen.⁵⁵ Syyt olivat siis ulkopuolisia, ja niihin vastattiin turvallisuuden nimissä. Sodan jatkuessa syyt tosin muuttuivat ja tavoitteeksi tuli sotakorvauksien saanti⁵⁶.

Vuonna 1932 lyhyessä kirjoituksessa *Kustaa Aadolfin sotien arvioinnista* Korhonen esittää sotaan liittymisen syiksi kolme seikkaa. Ensimmäkin hän on edelleen sitä mieltä, että Ruotsi-Suomea uhkasi vastauskonpuhdistuksen myötä hyökkäys. Uusi syy oli Saksan heikkous, joka houkutteli hyökkäykseen. Kun vielä koko sukupolven oli

---

⁵³Hämäläinen 1968, 26.

⁵⁴Korhonen 1929a, 23.

⁵⁵Korhonen 1929b, 102.

⁵⁶Korhonen 1929b, 106.

juurtunut ekspansiivinen henki, niin sodan aloittaminen oli helppoa.⁵⁷ Ruotsin vapauden ja uskonnonvapauden puolustamisen rinnalle on tullut uusia vähemmän ”kunniallisia” syitä. Ehkä syynä käsityksen muuttumiseen olivat syventyneet tiedot sodan syistä. Toisaalta aikaisemmassa radioesitelmässä on voitu tarkoituksellisesti antaa hyväksyttävämpi syy (puolustautuminen) sodalle. Uuden käsityksen Korhonen esitti alun perin hakkapeliittain muistojuhlissa 1932⁵⁸. Siellä on ehkä voinut olla sopivampaa esittää muitakin syitä.

Uuden tulkinnan taustavaikuttimista voivat kertoa jotain kirjoituksen loppusanat: ”kuinka paljon paremmat edellytykset ja kuinka paljon suuremmat velvollisuudet meillä itsenäisenä valtiona on hakata päälle, jos meitä uhataan”.⁵⁹ Yhden mahdollisen selityksen voi nähdä tekstissä mainitussa ekspansiivisessä hengessä. Tämä uusi syy sodan aloittamiseksi voi olla historiankäsityksen kannalta merkittävä. Jos ekspansiivinen henki aikaisemminkin on ollut sodan syttymisen taustalla, niin myös Neuvostoliiton uhkaavana pidetty maailmanvallankumouksen aate saattoi näyttää samalta. Suomen ja Neuvostoliiton vertaaminen luterilaisen Ruotsin ja vastauskonpuhdistuksen tilanteeseen on voinut näyttää hyvin analogiselta tilanteelta. Uskonpuhdistuksen ja vastauskonpuhdistuksen aatteellinen suhde kapitalistisen ja kommunistisen yhteiskuntajärjestelmän väliseen odotettavissa olevaan konfliktiin saattoi näyttää samanlaiselta. Samoin käsitys siitä, että Saksan heikkous oli houkuttellut hyökkäykseen, saatettiin nähdä analogisena Suomen suhteellisen heikon sotilaallisen kyvyn kanssa. Kun näihin syihin lisätään bolševikkien ekspansiiviseksi ymmärretty ”maailmanvallankumousta levittävä henki” verrattuna Ruotsin suurvaltakauden ekspansiiviseen henkeen, analogia odotettavissa olevasta taistelusta näyttäisi olleen selvä. Tällaisessa analogioiden etsimisessä ja löytämisessä historiankäsitys on keskeinen. Historiankäsityksen yksi ominaisuus on nykytilanteen ja tulevaisuuden suhteuttaminen historiasta saataviin esimerkkeihin.

2.2 Jaakkola selittää historiaa heimojen ja kansojen ominaisuuksilla

Korhosen historiankäsityksestä kävi ilmi, että ihmiskäsitys muodostaa tärkeän osan

---

⁵⁷Korhonen 1932, 242, 247, 250.

⁵⁸Herlin 1996, 103.

⁵⁹Korhonen 1932, 252.

historiankäsityksen perusteista. Se voidaan ymmärtää ihmisen ominaisuuksien määrittelyksi. Kehitysoopin näkökulmasta ihmiskäsityksen perustana on ihmisen muuttuminen joko paremmin tai huonommin olosuhteisiin sopivaksi. 1900-luvun alussa degeneraatiolla ja yksilöiden välisen taistelun loppumisella nähtiin olevan yhteys. Antropososiologit veivät biologian selitysmallia yksilöiden välisestä olemassaolon taistelusta kohti ryhmien välisiä taisteluja⁶⁰. Ihmiskäsitys kytkeytyi tätä kautta kansakäsitykseen. Kansan ominaisuudet nähtiin joko elinvoimaisina tai rappeutuvina. Tutkittavissa teksteissä kansan elinvoimaisuus -teema voi liittyä siten kehitysopillisiin käsityksiin. Samoin erilaiset elämellisyys- ja luonnollisuus- vertaukset voivat perustua darvinistisiin oppeihin. Darwinististen kansakäsitysten myötä myös historiallisen kehityksen yhtenä selittäjänä pidettiin taistelua olemassaolosta, jossa vahvimmat kansat ja rodut olivat säilyneet ja heikoimmat jääneet kehityksestä sivuun. Tällaisia rotua historiallisena selitysmallina käyttäneitä teorioita oli esimerkiksi arjalaisteoria.⁶¹

Jaakkolan tuotannosta löytyy muutamia artikkeleja jo ennen ensimmäistä maailmansotaa. Vuonna 1910 Historiallisessa Aikakauskirjassa (HAik) julkaistu artikkeli käsitteli ensimmäistä Suomeen tehtyä ristiretkeä. Ihmiskäsitys ei kuitenkaan tule esille tässä artikkelissa. Seuraava artikkeli HAikissa (1911) käsitteli rotuopillisia kysymyksiä. Jaakkola esittelee Jean Finot'n kirjan, jossa arvostellaan 1800-luvulla rotuopillisia ajatuksia kehitelleen Gobineaun käsityksiä. Gobineaun rotuoppi vaikutti vahvasti 1900-luvun alussa⁶² ja Jaakkolan mukaan ”nykyiset” käsitykset juontuvat Gobineaun esityksistä. Kriittisesti rotuteorioihin ja rotukäsityksiin suhtautuva Jaakkola pitää rotukysymyksiä aikansa keskeisimpinä kysymyksinä muun muassa siksi, että panslavismi ja pangermanismi pohjautuvat niihin.⁶³ Ajankohtana, jolloin ns. toinen sortokausi oli käynnistynyt, oli mahdollisesti myös kirja-arvostelun yhtenä taustaintressinä vastustaa panslavismin aatteellista taustaa. Lisäksi suomalaisten häilyvänä pidetty asema rotuteorioissa, Aasian mongolien ja Euroopan germaanien välimaastossa, sai monet aikakauden fennomaanisesti suuntautuneet epäilemään rotuoppeja.⁶⁴

---

⁶⁰Isaksson 2001, 126, 150, 92, 93.

⁶¹Isaksson 2001, 83-84.

⁶²Kemiläinen 1993, 357.

⁶³Jaakkola 1911, 164.

⁶⁴Kemiläinen 1985, 13, 15-16.

Jaakkola mainitsee tekstissä myös kansan jakamisen ylempiin ja alempiin. Tähänkin hän suhtautuu kielteisesti.⁶⁵ Ennen vuoden 1918 sotaa Suomessa ei juurikaan esitetty kansan eri aineksia koskevia rotuteorioita. Ruotsinkielisten lääkäreiden parissa tosin oli jonkin verran sosiaalidarwinistista ja eugenistista ”rodunparannuksen” kannatusta.⁶⁶

Jaakkolan käsitykseen ihmisroduista ja niiden eriarvoisuudesta sisältyy tiettyjä oletuksia. Ensinnäkään eri rotujen olemassaoloa ei kiistetä. Ainoastaan rotujen jaottelu ylempiin ja alempiin kyseenalaistetaan samoin kuin eri rotujen risteytymisen vaikutukset. Rotujen perusteella tehtyjä päätelmiä kansojen psykologisista ominaisuuksista pidetään summittaisina. Rodut ovat olemassa, mutta kehitys kulkee kohti universaalia ihmistyyppiä. Yksikään ihmisrotu ei ole kehitykselle immuuni.⁶⁷ Jaakkolan ihmiskäsitys näyttäisi siis rakentuvan ihmisrotuihin ja niiden positiiviseen kehitykseen. Verrattuna Korhosen pessimistiseen ihmiskäsitykseen tulee tässä ehkä näkyville yleinen maailmansodan ja sisällissodan aikaansaama muutos. Korhonen piti vuonna 1922 vuosisadan vaihdetta ”velttona” ja ”idealistisen optimismin” aikana. Maailmansodassa nähtiin, ettei ihminen ollut mihinkään kehittynyt.⁶⁸

Jaakkola viittaa väitöskirjassaan (1921) darvinistisiin oppeihin. Käsitellessään historian tutkimuksen perusteita hän esittää, että tutkijan on tunnettava tutkimansa ajan yleiset käsitykset. Esimerkiksi Jaakkolan aikaa tutkivan tulisi tietää, että kun mainitaan sanat ”taistelu olemassaolosta”, ”elämänehtojen soveltuminen”, ”konkurrenssi” tai ”valinta”, kysymys on darvinismista. Erityisen painon Jaakkola antaa darvinismille mainitessaan, että se on eräs aikansa kokonaiskäsitys.⁶⁹

Darvinismia kutsuttiin esimerkiksi polveutumisosin nimellä. *Ison Tietosanakirjan* (1936) mukaan darvinismi oli siitä erityinen teoria, että se vaikutti paljon myös muihin tieteisiin, kuten sosiologiaan, ja myös yleisesti maailmankatsomuksiin.⁷⁰ Ehkä tätä myös Jaakkola tarkoittaa kokonaiskäsitys-termillään.

---

⁶⁵Jaakkola 1911, 164.

⁶⁶Halmesvirta 1995, 18-19; Karemaa 1998, 11, 13, 17.

⁶⁷Jaakkola 1911, 165-168.

⁶⁸Korhonen 1922a, 16.

⁶⁹Jaakkola 1921, 156.

⁷⁰Korvenkontio 1936, 272. Vuoden 1936 *Ison Tietosanakirjan* teksti oli lähes sama kuin vuonna 1910 julkaistussa *Tietosanakirjassa* (Korvenkontio 1910, 791-799).

Jaakkolan teoksista ei kuitenkaan suoranaisesti löydy darvinistista tai rotuopillista ihmis- tai kansakäsitystä. Suomalaisten heimojen ominaisuuksia kuvataan varsin positiivisina. Suomen varhaishistoriasta Jaakkola on kuvannut pirkkalaisia teoksesseen *Pirkkalaisliikkeen synty* (1924). Pirkkalaiset esitetään ensimmäisenä suomalaisena heimona, joka sai Ruotsin valtiovallalta vahvistuksen oikeuksilleen verottaa lappalaisia.⁷¹ Pirkkalaiset olivat itsetunnoiltaan valveutuneita, aloitekykyisiä ja yritteliäitä. Tästä johtui pirkkalaisten syvällinen merkitys Suomen historiassa: he lujittivat Suomen yhteyttä länteen, ja heidän suojauksessaan ruotsalainen asutus levisi Länsi-Pohjaan ja ”heidän miekkansa ja voimansa turvin Suomenmaa kerran kurotti nöllemmat vieläkin kauas pohjoiseen ulottuvat kätensä aina Pohjoisen Jäämeren rannalle asti, samalla kun se loi yhtenäisen rintaman itää kohtaan –”.⁷²

Toinen todistus suomalaisten erikoisuudesta on teoksessa *Kuningas Maunu Eerikipojan unionipolitiikasta* (1928), jossa käsitellään suomalaisten asemaa lännen ja idän välisessä taistelussa. Jaakkola on sitä mieltä, että suomalaisten merkitys on jäänyt sekä itäisille että läntisille tutkijoille ymmärtämättömäksi, koska he ovat katsoneet asiaa vain valloittajien näkökulmasta. Jaakkolan mukaan ”on lännen ja idän välisen ratkaisun – – täytynyt riippua suomalaisista tekijöistä. Näistäkin voidaan – – eliminoida – – Hämeen ja läntisen Karjalan asukkaat. Jäljelle jääkin täten vain Satakunnan – – ja Itä-Karjalan – – intressiryhmiä”.⁷³ Vuoden 1918 jälkeen oli esitetty, että länsi-suomalaiset olivat voimakkain suomenkielinen ryhmä Suomessa, koska heillä oli lähin suhde ruotsalaisiin ja ruotsalaisten germaaniseen verenperintöön⁷⁴. Jaakkolan suhtautuminen tähän väitteeseen jää epäselväksi. (Se seikka, että Jaakkola oli kotoisin Ala-Satakunnasta,⁷⁵ tuskin kuitenkaan häiritsi länsisuomalaisten heimojen ominaisuuksien myönteisessä käsittelyssä.) Suomalaisten erikoisasema oli olla pohjoisen lännen puolustusasema itää vastaan. Tärkeää oli se, että suomalainen rässi ja kansanpuolustus oli luonteeltaan hyvin itsenäinen ja omalaatuinen.⁷⁶ Jaakkolan mukaan

---

⁷¹Jaakkola, 1923, 216.

⁷²Jaakkola, 1923, 219.

⁷³Jaakkola, 1928, 12.

⁷⁴Hämäläinen 1968, 27.

⁷⁵Herlin 1996, 87.

⁷⁶Jaakkola, 1928, 363. Jaakkolan näkemys on linjassa 1920-luvun Suomen ulkopolitiikan kanssa: tärkeintä oli Neuvosto-Venäjän vaaran neutralisointi. 1920-luvulla Suomi alkoi irtautua reunavaltio-
politiikasta ja haki yhteistyötä Ruotsin kanssa. Yleisesti länsimaissa Suomi nähtiin puskurina kommunismin leviämiseksi. (Kallentia 1985, 91-95.)

oli siis satakuntalaisten heimojen ansiota, että Suomesta tuli länsimainen maa.

Jaakkolan ihmiskäsityksessä historiassa menestystä saavuttaneiden ihmisten ja heimojen ominaisuudet kytkeytyvät ajan yleisiin käsityksiin ”hyvistä” ominaisuuksista. Pirkkalaisten kuvattu tietoinen itsetunto, aloitekykyisyys, yritteliäisyys ja valloitushalukkuus sekä toisaalta suomalaisen rälssin itsenäisyys ja omalaatuisuus ovat samanlaisia kuin esimerkiksi aikalaisten esittämät germaanisten kansojen ominaisuudet. Suomenruotsalainen Artur Eklund esitti vuonna 1914, että ”yritteliäisyys, ylväs vapaudentunne, nokkeluus ja keveämpi luonteenlaatu” olivat germaanisista ominaisuuksista. Peruserona suomalaisten ja germaanien välillä oli sotaisuus. Eklund torjui sen, että suomalaiset olisivat itsenäisesti käyneet sotia. Ruotsalaiset olivat johtaneet aina suomalaisia sankariteoissa.⁷⁷ Jaakkola näki periaatteessa samat ominaisuudet suomalaisissa. Käsitykset suomalaisten ominaisuuksista onkin mahdollista nähdä vastalauseena esitetyille negatiivisille rotuteorioihin pohjautuville käsityksille.

Suomalaisten ”erikoisiin” piirteisiin liittyen Jaakkola kirjoitti vuonna 1925 Suomen Historiallisen Seuran 50-vuotisjuhlan yhteydessä ”kansallisesta historiankäsityksestä”. Historiantutkimus oli auttanut Suomen valtiollista itsenäistymistä sillä, että se oli kaivanut historiasta todistuksia kansan erityisyydestä. Tämä oli ”kansallisen historiankäsityksen” päätehtävä: suomalaisen kansan historian etsiminen ja esittäminen. Historiankäsityksen merkitys Jaakkolalle oli suuri. Ilman sitä ei kansallisuusaate olisi voinut kehittyä pidemmälle. Kansa oli kasvanut kohti itsenäisyyttä ja kestänyt sortokauden venäläistämistoimenpiteet historiankäsityksen antaman uskon avulla. Erityisesti kansallisen historiankäsityksen korostama ”kansan sisäinen voima ja sen tietoisuus omasta erikoisuudesta” oli tärkeä seikka puolustautumisessa. Lopullisena tavoitteena kansallisessa historiankäsityksessä oli valtiollinen itsenäisyys.⁷⁸ Ehkä Jaakkola piti tavoitteenaan jatkossakin vahvistaa kansallista identiteettiä tuomalla esiin sankarillisia aikoja ja muita tapahtumia, jotka kiistivät suomalaisista esitetyt negatiiviset kommentit. (Näinhän Jaakkola oli tehnyt kirjoittaessaan pirkkalaisista.) Historiankäsityksen ominaisuuksista tässä kirjoituksessa tärkeä on sen tulevaisuuteen suuntautuminen. Siihen näyttäisivät kuuluvan tietyt tulevaisuuden ennusteet ja tavoitteet. Kansallisen historiankäsityksen suuri tehtävä oli edistää Suomen itsenäisyyttä: vasta-

⁷⁷Hämäläinen 1968, 25-26.

⁷⁸Jaakkola 1925, 438-439.

ta kysymyksiin, jotka nähtiin tärkeinä itsenäistymisen kannalta, ja toisaalta vastata kysymyksiin, jotka olivat tärkeitä itsenäisyyden säilyttämisen kannalta. Oliko tämä myös suomalaiskansallisen historiankirjoituksen tärkein tavoite?

”Kansallisen historiankäsityksen” tavoitteeksi esitetty päätehtävä on arvovalinta. Siksi se voidaan nähdä paradigman arvo-komponenttiin kuuluvana. Muista historiankäsityksen paradigmaattisista ominaisuuksista ihmiskäsityksen ja ontologisen komponentin yhteys on kiinteä. Ihmisten ja ihmisryhmien ”hyvinä” pidetyt ominaisuudet, kuten aktiivisuus, ovat selittäviä tekijöitä. Toisaalta perustelut näille ominaisuuksille ovat peräisin heidän toimistaan. Ne, jotka toimivat, ovat aktiivisia. Ne, jotka ovat aktiivisia, toimivat. Selittäminen ja ontologiset ominaisuudet kietoutuvat toisiinsa.

Ihmiskäsityksen asema Jaakkolan historiankäsityksessä näyttäisi olevan vähäisempi kuin Korhosella. Ihmisten ja kansojen rotuominaisuuksien perusteella ei juurikaan voi tehdä uskottavia tieteellisiä päätelmiä. Toisaalta pirkkalaisten ominaisuudet ovat tärkeä selittäjä heidän menestyksessä ja merkityksessä. Myös heidän kuvatut ominaisuudet ovat lähellä ajan yleisiä rotupohjaisia ihmis- ja kansakäsityksiä. Paradigman ontologisessa komponentissa ihmiskäsitys ei näytä olevan tärkein perusta historiankäsitykselle. Itä-länsi-teema nousee teoksissa tärkeimmäksi Suomen historiaa selittäväksi tekijäksi.

2.3 Juvan ihmiskäsitys: katajainen kansa ja barbaarit

Juva ei tuo ihmiskäsitystään esille juurikaan alkuvaiheen tuotannossaan. Väitöskirja *Suomen puolustuskysymys 1700-luvulla* (1921b) pysyy aiheensa ympärillä, samoin sen jatko-osa. Vasta teoksessa *Suomen sotahistorian pääpiirteet I* (1927a) on löydettävissä Juvan käsityksiä kansojen ominaisuuksista. Tämä ehkä johtuu osin siitä, että kyseinen teos oli tarkoitettu oppikirjaksi kadettikouluun ja siinä saattoi mahdollisesti yleistää monia asioita⁷⁹. Vuonna 1927 ilmestyi myös ensimmäinen osa *Suomen kansan aikakirjat* -sarjasta. Se on laajalle yleisölle tarkoitettu yleisesitys Suomen historiasta. Tommilan mukaan Juva teki perustutkimusta ainoastaan sarjan viimeisiin osiin. 1700-luvusta alkaen Juva joutui hahmottamaan kehityslinjoja itsenäisesti. Te-

---

⁷⁹Juvelius 1927a, esipuhe.

ossarjan tyylin ja idean taustalla oli C. Grimbergin teossarja *Kansojen historia*.⁸⁰

Molemmissa yleisesityksissä on alkupuolella sama lainaus Väinö Voionmaalta. Sen mukaan Suomen historian vanhimmista asiakirjoista ei löydy viitteitä ruotsalaisten ja suomalaisten heimojen välisestä rotuvihasta. Isakssonin mukaan rotu oli Voionmaan historiankäsityksessä tärkeä tekijä, vaikka hän ei hyväksynyt väkivaltaa ihmisten ja valtioiden toiminnan perustavana ominaisuutena. Voionmaa oli tulkinnut suomalaisen ja saamelaisten välisen suhteen valloitus- ja rotutaisteluna. Rodut historiallisina toimijoina ovat Juvallekin jossain määrin tärkeitä, koska taistelu Suomesta slaavien ja germaanien välillä oli samaa rotujen törmäystä, jonka seurauksena kamppailtiin muuallakin Euroopassa.⁸¹ Tämän maininnan jälkeen rotuihin ei kuitenkaan enää palata. Ilmeisesti Juva otti huomioon rotuopilliset näkemykset, koska ne olivat aikalaisille tärkeitä teemoja, mutta ei ole itse pitänyt niitä kovinkaan merkittävinä.

Juva lähtee sotahistoriateoksessaan liikkeelle suomalaisten muutosta nykyisille asuma-alueilleen. Kansan vähyden takia sen on täytynyt väistyä suurempien kansojen tieltä kohti pohjoista. Juva huomauttaa, ettei tämä ole johtunut pelkuruudesta vaan siitä, että suomalaisten luonteeseen kuuluu halu elää yksin, rauhassa muilta. Toisena ominaisuutena on rauhan rakastaminen.⁸² Ensimmäisessä *Suomen kansan aikakirjassa* Juva jatkoi, että tästä rauhan rakastamisesta johtuen suomalaiset eivät ole esittäneet ”mitään ratkaisevaa valtiollista osaa maailman kansojen kilpailuilla”.⁸³ Toisaalta suomalaisten maailmanhistorialliseen tehtävään johti suomalaisten ”henki” ja ”niin se [Suomi] tuli Euroopan kilveksi idän barbariaa vastaan täällä pohjoisessa”.⁸⁴

Aikaisemmin maailmanhistoriallisesta tehtävästä oli Suomessa kirjoittanut Snellman. Hegeliä mukaillen Snellman uskoi, että oli olemassa vain maailmanhistoriaa. Historiaa toteuttivat kansakunnat, eivät yksilöt. Snellmanin jälkeen Topelius popularisoi hegeliläisen historiannäkemyksen. Myös Y. Koskinen uskoi, että Suomella oli tehtävä osana maailmankehitystä.⁸⁵ Juvan näkemys kytkeytyy tähän aatelinjaan, ja sitä

⁸⁰Tommila 1998, 162. Juvan teossarjasta tuli myynti- ja arvostelumenestys, jota erityisesti suomenmieliset kehuivat (Tommila 1989, 195).

⁸¹Juvelius 1927a, 53; Juvelius 1928, 119, 276; Isaksson 2001, 218; Ahtiainen & Tervonen 1996, 75.

⁸²Juvelius 1927a, 4.

⁸³Juvelius 1927b, 29-30.

⁸⁴Juvelius 1927b, 649.

⁸⁵Tommila 1989, 86, 89.

tukevat myös esitykset eri kansojen ominaisuuksista. Niillä perusteltiin monia historian tapahtumia ilman yksilöiden vaikutusta. Ajatus siitä, että kansakunnalla on tietty tehtävä, rakentui 1900-luvun alkupuolella käsitykselle, että kansakunta on subjekti, yksilö tai organismi. Suomessa laajoissa piireissä käsiteltiin valtion ja kansakunnan päämääriä ja tehtäviä.⁸⁶ Juvan osallistuminen tähän keskusteluun jatkoi uskoa valtion ja kansakunnan persoonalliseen toimijuuteen. Julkisessa keskustelussa kysymyksenä oli usein juuri itsenäistyneen Suomen suunta ja kansallinen identiteetti⁸⁷. Juva esitti syitä siihen, miksi suomalaisten valtiollisesta historiasta oli tullut sellaista kuin se oli.

Kansojen erilaiset ominaisuudet selittävät monia asioita. Esimerkiksi 1200-luvulla ruotsalaiset ottivat kehittyneempinä ja toimeliaampina johdon käsiinsä Suomessa. Venäläiset puolestaan olivat syntyperäisesti julmia ja surmasivat kaikki käsiinsä joutuneet eivätkä tyytyneet pelkkään ryöstämiseen. Slaavilaiset sotajoukot muuttivat ”hillittömiksi laumoiksi – –” pian hyökkäyksen alettua. Juva antaa vielä yhden kuvauksen venäläisistä 1500-luvun lopulla. Eräs lähetystö oli lähetetty neuvottelemaan Moskovaan ja se joutui ”aasialaisen kohtelun alaiseksi”. Se otettiin vangiksi, häväistettiin monella tavoin, ryöstettiin ja sitä jopa rääkättiin. Venäläiset olivat yhä barbaareja reilun sadan vuoden päästä. Suuren pohjan sodan jälkeen sotavankien kohtelu oli Venäjällä huonoa, koska ”[v]enäläiset olivat melkein aasialaista raakalaiskansaa, ja heidän hallitsijansa oli tavoissaan ja koko sielunelämänsä puolesta barbaarin kannalla; – –”.⁸⁸

Juvan mukaan suurvalta-ajan ruotsalaiset olivat sotakunnoltaan ja ruumiilliselta etevyydeltään parempia kuin Länsi- ja Keski-Euroopan kansat, joille ruotsalaiset eivät enää myöhemmin pärjänneet, kun tarvittiin henkisiä ominaisuuksia.⁸⁹ 1600-luvun myös suomalaiset olivat kunnostautuneet Euroopan sotakentillä, ja sama voima näkyi myös jokapäiväisessä elämässä.⁹⁰ Hallitsijoiden henkiset ominaisuudet vaikuttivat 1700-luvulla Ruotsin ja Venäjän välisiin suhteisiin. Kustaa II Aadolf ryhtyi sotiin omaksumansa aikansa ryöstöpolitiikan innoittamana. Kustaa III puolestaan uneksi voitoista ja valloituksista tutustuttuaan Machiavellin oppeihin; Juva piti Kustaa III:n

---

⁸⁶Klinge 1968, 50.

⁸⁷Immonen 1987, 15-16.

⁸⁸Juvelius 1927a, 54 - 55, 65, 227; Juvelius 1932, 556.

⁸⁹Juvelius 1921a, 94.

⁹⁰Juvelius 1930, 7.

henkistä tasapainoa häiriintyneenä. Ylipäätään sodan raakuudet johtuivat ihmisen luonnollisista raaoista vaistoista, mutta osin myös strategisista päätöksistä.⁹¹

1900-luvun alun routavuosien tapahtumissa suomalaisten perusominaisuudet estivät ripeän toiminnan. Suomalaiset olivat ”katajainen kansa”, ja vähään tyytyvänä ja herkkäuskoisena se tyytyi asemaansa.⁹² Juvan käsitykset näyttävät hyvin samanlaisilta kuin joidenkin suomenruotsalaisen esittämät kuvaukset suomalaisten ominaisuuksista. Raskasliikkeisyys, hitaus ja passiivisuus nähtiin suomalaisten heikkouksina, mistä johtui, etteivät suomalaiset olleet pystyneet sankaritekoihin. Tällaisia kansojen ominaisuuksia korostaneita käsityksiä pidettiin rotuteorioihin perustuvina.⁹³ Juva ei rotua käsitteenä maininnut muuten kuin Voionmaahan viitaten, mutta hänen käsityksensä kansojen ominaisuuksista näyttäisivät silti seuranneen ajan yleisiä käsityksiä. Toisaalta 1930-luvulla kirjoitetuksi kuvaukseksi Juvan kuvaus ylisti melko vähän suomalaisia.

Se, että Suomea pidettiin lännen etuvartiona, oli vanha klisee. Laajemmin nähtynä idän vastaisuudella lujitettiin kansallista identiteettiä. Suomalaisaktivistit pitivät yleisesti Suomen historian punaisena lankana suomalaisten suhdetta Venäjään. Venäläisiä ja Neuvostoliittoa pidettiin ainoana uhkana Suomen itsenäisyydelle. ”Henkistä maanpuolustusta” oli venäläisistä luodun uhkakuvan ylläpitäminen ja kehittäminen.⁹⁴ Juvan historiänkäsitys näyttäisi olleen lähellä sitä.

Juvan historiänkäsityksessä kansojen ominaisuudet merkitsivät yhtä tärkeää selittäjää. Ehkä johtuen *Suomen kansan aikakirjat* -sarjan kuvaavasta tyylistä, selityksissä jäätiin melko yleiselle tasolle. Kansojen ominaisuuksilla selitettiin laajoja tapahtumaketjuja, kuten esimerkiksi suomalaisten heimojen siirtymistä asuinsijoilleen. Tällaiset selittävät tekijät otettiin mahdollisesti käyttöön, kun lähteitä ei ollut käytettävissä, mutta haluttiin esittää jokin syy tapahtumille. Kansojen ja ihmisten ominaisuudet selittävät muun muassa asutushistoriaa, maailmanhistoriaa ja sodan raakuuksia. Paradigman ontologisessa komponentissa ne ovat keskeisiä perusominaisuuksia, jot-

---

⁹¹Juvelius 1931, 620 ja Juvelius 1932, 322, 330; Juvelius 1927a, 269. Sama teksti vuonna 1933 teoksessa Suomen kulttuurihistoria I: Sotalaitos 1600-luvun alkuun asti. (Juvelius 1933, 369.)

⁹²Juvelius, 1937, 626.

⁹³Hämäläinen 1968, 25-26, 27.

⁹⁴Immonen 1987, 99, 102, 108, 122.

ka vaikuttavat historiankäsitteiden muotoutumiseen. Juvan käsitteet kansojen ominaisuuksista lähestyvät ajan rotuopillisia aatteita, mutta ei kuitenkaan näytä siltä, että rotuopilliset selitykset olisivat lopultakaan kovin merkittäviä.

Paradigma-analyysissa Juvan ihmiskäsitys muodostaa osan ontologisen komponentin sisällöstä. Ihmis- ja kansakäsityksien avulla perustellaan tiettyjä historian tapahtumia. Suomalaisten historiaa selitetään henkisillä ominaisuuksilla. Juva tekee laajoja yleistyksiä, mutta ei poikkea aikakauden yleisistä käsitteistä juurikaan. Kuva suomalaisten ja venäläisten ominaisuuksista on hyvin stereotyyppinen. Merkittävää on se, että venäläisten osuus suomalaisten historiaa käsiteltäessä on suuri.

3 Ulkoiset tekijät historiankäsitteessä 1910-luvulta 1930-luvun puoliväliin

Korhonen määritteli historiankäsitteiden perusteiksi ihmisten henkiset ominaisuudet ja ”ulkoiset” olosuhteet.⁹⁵ Sisäisiä selittäjiä analysoitaessa esille on tullut jo joitakin mainintoja ulkoisista syistä. Tällaisia olivat esimerkiksi elintarpeet ja ulkovaltojen uhka. Aikakaudelle kaksi tyypillistä selittävää ”ulkoista” tekijää olivat maantiede ja elinehdot.

Maantieteellisen näkemyksen mukaan oli olemassa ”luonnollisia” rajoja. Niihin sisällytettiin monesti esimerkiksi tärkeitä liikenneyhteyksiä. ”Luonnollisuus” saatettiin tulkita hyvinkin vapaasti, ja usein se liittyi kansallisvaltioiden rajojen perustelemiseen. Suomessa Topelius oli ensimmäisiä maantieteellä historiaa selittäneitä.⁹⁶ Uutena maantieteen asemaa korostaneena teorianäkökulmana tuli 1900-luvun alussa ns. geopolittinen ajattelu. Siinä yhdistyivät biologia ja maantiede. Valtiot olivat organismeja, jotka pyrkivät kasvamaan. Kansojen kasvun takia tarvittiin lisää elintilaa ja maantieteellisen aseman perusteella varsinkin pienet maat ja kansat olivat uhattuina.⁹⁷

Robert Malthusin teorian mukaan eliöiden ainoa lisääntymistä rajoittava tekijä on elintarpeiden rajallisuus. Myös ihmiset ja kansat pyrkivät lisääntymään rajattomasti,

---

⁹⁵Korhonen 1922a, 12.

⁹⁶Klinge 1998, 356 - 358.

⁹⁷Kjellén 1918, 269, 285.

mistä on lopulta seurauksena taistelu elinehdoista.⁹⁸ Suomessa esimerkiksi Hannes Gebhard esitti 1900-luvun vaihteessa oman versionsa malthusialaisesta teoriasta. Ihmiskunnan Isääntyminen oli pakottanut sen keksimään taloudellisia parannuksia, ja niin ihmiskunta saattoi välttää taistelun eloonjäämisestä ja sen aiheuttaman konfliktin. Gebhard syytti historiantutkijoita siitä, että nämä olivat tukeneet katteetonta uskoa ihmisen luontaiseen pahuuteen.⁹⁹

Näiden luonnollisiin tarpeisiin viitannneiden syiden avulla alettiin selittää historian tapahtumia uudella tavalla. Enää ei syinä esimerkiksi sotiin nähty kuninkaiden keskinäistä vallan tavoittelua, vaan esimerkiksi kansan ”elintarpeet”.¹⁰⁰

3.1 Korhosen ”luonnolliset” selittäjät: maantiede, luonnonmullistukset ja kansojen elinvoima

Korhoselle Suomen maantieteellinen asema on tärkeä selittäjä. Esihistoriasta alkaen Suomen maantieteellinen asema oli asettanut suomalaiset idän ja lännen väliin. Maantieteelliset lähtökohdat olivat ohjanneet valtataistelua.¹⁰¹ Korhonen ei tarkenna, mitä maantieteelliset näkökohdat tarkoittavat. Ilmeisesti lähinnä yleistä maa-alueiden valloitusta ja sen motiiveja. Valloituksen hyötyinä olivat verotulot¹⁰².

Ensimmäistä Suomeen tehtyä ristiretkä käsitellessään Korhonen kritisoi Jaakkolan näkemystä, jonka mukaan ruotsalaiset olisivat tehneet retken omien puolustusintressiensä takia. Korhonen tosin myöntää, että suomalaisten ja ruotsalaisten liittolaisuuden myötä Ruotsinkin asema itää vastaan tuli turvatuksi.¹⁰³ Tärkeä tapahtuma on venäläinen ekspansioaalto 1100-luvulla, minkä seurauksena alkoi idän ja lännen kamppailu. Syynä ekspansiolle ei juurikaan ollut kirkkopoliittikka, sillä venäläiset keskittyivät enemmänkin verojen kantamiseen kuin käännäyttämiseen.¹⁰⁴ Venäläisten laajentumispyrkimysten syistä Korhonen ei muuta mainitse. Eroksi läntisiin tulijoihin

---

⁹⁸Gylling 1910, 1713.

⁹⁹Tommila 1989, 139; Tervonen 1984, 78; Ahtiainen & Tervonen 1994, 74; Tommila 1989, 135-136.

¹⁰⁰Klinge 1972, 95.

¹⁰¹Korhonen 1923, 3.

¹⁰²Korhonen 1923, 3.

¹⁰³Korhonen 1926, 112-113.

¹⁰⁴Korhonen 1926, 118.

jää motiivien moraalinen puoli. Lännestä tehtiin käännytystyötä, kun taas idästä tuli lähinnä verottamaan tai ryöstämään.

Kansainvaellus-radioesitelmässä suomalaisten heimojen siirtyminen nykyisille asuinmaille selittyy myös slaavilaisten heimojen avulla. Rooman valtakunnan kukistuminen johtui slaavien ja germaanien välisestä taistelusta. Rooman valta kukistui, kun germaaniheimot joutuivat lähtemään liikkeelle itäisten heimojen alta. Kun slaavit saivat laajat alueet germaaneilta, ne alkoivat työntää suomalaisia heimoja kohti pohjoista. Itäinen painostus jatkui aina keskiajalle asti. Vasta kun germaaniheimot olivat muodostaneet valtioita ja lujittuneet, alkoi vastaliike. Tästä tuloksena oli ”Länsi-Euroopan yksinvalta koko maapallolla”.¹⁰⁵ Tässä radioesitelmässä päämääränä oli esitellä väestömuuttojen perimmäisiä syitä. Malthusialainen teoria kansojen kasvusta ja ravinnontuotannosta näyttäisi olevan keskeisin syy:

”Yhtenä tärkeänä ellei suorastaan perustavanlaatuisena syynä väestösiirtoihin on pidettävä ravintosuhteiden muuttumista. Ellei luonnonantimia jalostava tekniikka kehity yhtä rintaa väkiluvun lisääntymisen kanssa, voi syntyä tilanne, jolloin tasapaino on saavutettavissa vain siten, että suurempi tai pienempi osa asujamistosta siirtyy toiselle alueelle etsimään helpompia elinehtoja. – – Muussa tapauksessa epäsuhta väkiluvun ja elinehtojen välillä järjestyy siten, että väkiluku vähenee lisääntyvän kuolevaisuuden ja vähenevän syntyväisyyden kautta.”¹⁰⁶

Näin oli erityisesti menneinä aikoina, mutta kuljetus- ja liikennetekniikan edistyminen oli muuttanut tilannetta. Koska aikaisemmin tavaroiden, kuten elintarpeiden, kuljettaminen oli ollut hidasta ja vaikeaa, katoalueiden ihmisten oli lähdeävä liikkeelle kohti seutuja, joilla pula ravinnosta oli vähäisempi. Nykyisin oli kuitenkin mahdollista kuljettaa tarvikkeet eikä ihmisten tarvinnut liikkua. Tästä muutoksesta huolimatta Korhonen historiankäsitteensä perusteella uskoi, etteivät valtioiden rajat tule olemaan ikuisia:

”Toinen kansa kasvaa nopeammin kuin toinen, toinen on toimintatarmoisempi kuin toinen j. n. e. Tällaisista seikoista riippuen toinen kansa laajentaa aluettaan toisen kustannuksella kaikista ikuisen rauhan teorioista huolimatta. Muu ei voikaan olla elämän laki, sillä mikään kansa ei ole saanut loukkaamatonta oikeutta juuri määrättyyn alueeseen. Liikkeellä olo on yksi historiallisen kehityksen perusilmiöistä, eikä mikään seikka ole tähän saakka vähentänyt sen merki-

¹⁰⁵Korhonen 1929a, 20-23.

¹⁰⁶Korhonen 1929a, 18-19.

tystä.”¹⁰⁷

Korhosen kommentti ”ikuisen rauhan teorioista” voi liittyä aikalaisten esittämiin rauhanaatteisiin. Esimerkiksi *Valtiotieteiden käsikirjassa* Rudolf Holsti kirjoitti, että rauhanaatetta vastustaneet käsitykset perustuivat darvinistiselle käsitykselle siitä, että rauhanaate estää ”ryhmävalintaa” eli heikoimmat kansat eivät sorru, vaan kansojen rappeutuminen jatkuu ja leviää.¹⁰⁸ Oliko Korhosen käsityksen taustalla tällainen darvinistinen teoria? Korhonen esittää syinä laajentumiseen esimerkiksi toisen kansan voimakkaamman toimintatarmon tai nopeamman kasvun. Tällaiset kansan ”elinvoimaan” uskoneet ja sitä korostaneet käsitykset olivat melko yleisiä 1920- ja 30-luvulla. Monesti selitykset elämän kehityksen yleisistä syistä olivat varsin epämääräisiä. Puhuttiin elämänvoimasta ja vitaalisuudesta (l’elan vital), joka sai yhteiskunnat ja ihmiset kamppailemaan itsensä ja toistensa kanssa. Tarkemmin ei näitä syitä juurikaan määritelty, mitä jotkut aikalaiset kritisoivatkin.¹⁰⁹

Verrattuna C. Grimbergin käsitykseen kansainvaelluksista on Korhosen esitys hyvin samanlainen. Grimbergillä liikkeellelähtö johtui väestön kasvusta ja riittämättömistä elinmahdollisuuksista. Samoin myös slaavien ja germaanien liikkumisen seuraukset olivat samat. Germaanien siirtyessä etelään ja länteen, slaavit täyttivät tyhjiksi jääneet maat.¹¹⁰

Samassa radioesitelmäsarjassa Korhonen esittää kolmikymmenvuotisen sodan syiksi puolustuksellisia, valtiollisia ja taloudellisia seikkoja. Ruotsin ei kuitenkaan olisi kannattanut liittyä sotaan, koska siinä ei ollut kysymys ”elinehdoista” ja sen ”luonnonmääräämä puolustusrintama” oli Suomen itäraja.¹¹¹ ”Elinehdot” ja ”luonnonmääräämä” voivat olla kielikuvia, mutta jos otetaan huomioon aikaisemmin esitetyt perustelut kansan kasvusta johtuvasta maa-alan tarpeesta ja Suomen maantieteellisestä asemasta idän ja lännen välillä, niin on melko todennäköistä, että nämä termit kiteytivät historiankäsityksen ns. ulkoiset tekijät.

---

¹⁰⁷Korhonen 1929a, 24.

¹⁰⁸Holsti 1923, 234.

¹⁰⁹Mikkeli 1996, 130-131; Klinge 1972, 21, 36; Bergson 1923, 25, 33-34; Brotherius 1940, 1-12; Ahlman 1939, 25.

¹¹⁰Grimberg 1965, 9, 74.

¹¹¹Korhonen 1929b, 100-107.

Sodan syinä saattoivat siis olla ns. ulkoiset tai sisäiset tekijät. Sisäiset tekijät, jotka olivat esimerkiksi hallitsijoiden päätöksiä, eivät olleet pakottavia tilanteita. Ulkoiset tekijät olivat pakottavia, koska ne olivat luonnon määräämiä. Historiankäsityksen perusteella valtion voimavarat olisikin ilmeisesti sen takia tullut käyttää suomalaisten ”elinehtojen” uhkiin.

Ontologisena perustana Korhosen historiankäsityksessä näyttäisi olleen jatkuva uhka Venäjältä. Vuonna 1930 tämä uhka näkyi jälleen radioesitelmässä, jossa Itämaisen sodan käsittelyn yhteydessä Korhonen lainasi 1800-luvun puolivälissä esitettyä ajatusta. Sen mukaan koko Skandinaviaa uhkasi Venäjän painostus, joka oli ”perinnäinen”, ei vain hetkellinen ja ohimenevä.¹¹²

Tällaisen Suomen historiaan aina vaikuttaneen tekijän taustaoletuksina olivat siis henkiset, fyysiset ja maantieteelliset tekijät. Venäläisten henkisiin ominaisuuksiin liittyi valloitus halu ja ryöstely. Fyysiset syyt olivat kansan kasvussa ja elintilan tarpeessa. Maantieteellisistä syistä Suomi oli aina uhattuna. Nämä kolme tekijää ovat Korhosen historiankäsityksen Suomen ja Venäjän suhteita koskevana perustana. Koska nämä syyt olivat periaatteessa luonnon määräämiä, niin oli myös tulevaisuudenkuva niihin sidottu. Tältä pohjalta saattoi kiistää ”ikuisen rauhan teorian” ja muut vastaavat tulevaisuuden näkymät. Voimapolitiikka olisi realistinen ja tosiasioihin perustava käsitys. Jos historiatieteen yhtenä käytännön hyötynä oli sen osoittaminen, mikä oli mahdollista ja mikä ei, tässä Korhonen melko selvästi sen osoitti.

Paradigman arvokomponenttina näyttäisi olevan se, että historiankäsityksellä oli käytännöllinen tehtävä. Sen avulla tuli suunnata kansakunnan voimavarat niihin tarpeisiin, jotka olivat tärkeimmät. Kysymys oli ”elintärkeistä” toiminnoista eli erityisesti maanpuolustuksellisista tehtävistä.

Esitettyä näkemystä voisi kutsua Korhosen Suomen historian paradigmaksi. Se on historiankäsityksen mukainen tulkinta Suomen historiasta ja osittain tulevaisuudesta. Ontologisen pohjan muodostavat Suomen maantieteellinen asema, naapurikansat ja -valtiot, suomalaisten ominaisuudet ja myös maailmanhistoriallinen kehitys. Näiden

---

¹¹²Korhonen 1930, 143.

puitteissa historian tapahtumat ovat selitettävissä. Erilaisia yleistyksiä ovat ”luonnonmäärämät” lait. Tutkimukseen vaikuttavia paradigman omalaatuisia arvoja on esimerkiksi historian tarkastelu suomalaisten kannalta. Eksemplaareja ovat esimerkit, joiden kautta historiankäsitäskin rakentuu.

3.2 Maantiede Jaakkolan apuvälineenä

Maantieteelliset seikat korostuvat myös Jaakkolan historiankäsitäksessä. Suomen asema itäiseksi kansaksi luetun Venäjän naapurina oli asettanut suomalaiset aina alttiiksi idän ekspansiolle. Kaksi tekijää yhdistyi suomalaisten historiassa: sisäisenä selittäjänä venäläisten valloituspyrkimykset ja ulkoisena tekijänä suomalaisten maantieteellinen asema venäläisten naapurina. Näin itä näyttäytyi aina vaarallisena uhkana.

Maantieteelliset seikat tulivat Jaakkolalla tärkeiksi selittäviksi tekijöiksi, kun hän tutki esihistoriallisia tapahtumia. Monet seikat, kuten asutuksen leviäminen, olivat pääteltävissä maantieteen avulla. Erilaiset kulkureitit, kuten joet ja muut maanmuodostumat, selittivät asutuksen leviämisen suunnat. Samoin esimerkiksi kaupankäynti ohjautui pitkälti jokien ja rannikon mukaisesti. Suomen asutushistoria selittyi siis kulkukelpoisten vesistöjen tutkimisella. Asutus levisi paikkoihin, joista oli hyvät mahdollisuudet kaupankäyntiin. Väestön kasvun takia eränkäyntiin liittyneet intressirajat siirtyivät yhä edemmäs, mistä seurasi lopulta muun muassa hämäläisten ja karjalaisten heimojen kohtaaminen Savossa. Kiistat erämaista johtivat väkivaltaisiinkin yhteenottoihin. Suomen vanhimmat rajat olivat siten ”maantieteellisen aseman ja näistä riippuvien rintamaa-asutussuhteiden määräämiä”. Ensimmäiset tunnetut rajat muodostuivat intressirajojen mukaisiksi.¹¹³

Itäinen ekspansio 1200-luvulla johtui mongolien liikkeelle lähdöstä. Sen seurauksena esimerkiksi Unkarissa ja Puolassa länsimainen valtiolaitos ja yhteiskuntajärjestys vakiintuivat. Suomenlahden alueella, kuten Suomessa, huomio kohdistui itään sotien takia, mikä vaikutti ”ratkaisevasti – – kansallisalueiden erikoistumiseen ja länsimai-

¹¹³Jaakkola 1926a, 192-193; Jaakkola 1925, 10, 20, 55, 57. Samat eräasutuspaineet ristiriitoja aiheuttavina tekijöinä myös Jaakkolan Pirkkalaisliikkeen synty -teoksessa (Jaakkola 1923, 132, 208, 211-212). Lisäksi sama intressien törmäys artikkelissa HAikissa (Jaakkola 1926a, 196).

sen valtiolaitoksen selvenemiseen, vakiintumiseen ja lujittumiseen Pohjoismaissa”.¹¹⁴ Näin Suomen kehitys kytkeytyi laajempiin kehityslinjoihin. Sodat vaikuttavat epäsuorasti kauempaakin, ja Suomessa kehitys voimistui mongolikriisin jälkeen. Sodan uhan vaikutuksesta ja Suomen omien valmiuksien pohjalta kehitys kulki kohti sisäisesti lujempaa ja kestävämpää Suomea.¹¹⁵ Ruotsalaisten ja suomalaisten kokema uhka idästä ja itään suuntautuneet laajentumistoiveet yhdistivät ja saivat aikaan ensimmäisen sysäyksen kohti kansallisesti yhtenäistä Suomea. Itäinen ekspansio on erittäin keskeinen selittäjä Suomen kehityksessä itsenäiseksi kansallisvaltioksi.

Jaakkola esittää vielä toisen esimerkin siitä, miten sodat olivat vaikuttaneet Suomen. Kuningas Maunu Ladonlukon valmistellessa sotaa Novgorodia vastaan 1300-luvulla hän kävi Suomessa. Sotavalmisteluihin kuului suomalaisten tuen varmistaminen, minkä kuningas hankki reformeilla. Jaakkola on sitä mieltä, että olojen järjestely ja reformityö sai aikaan koko maan yhtenäistymisen, joka ”painui – – entistä syvemmin koko Itämaan kansan tajuntaan”.¹¹⁶ Ilman sotavalmisteluja kuningas ei olisi laittanut alulle eheytymiskehitystä.

Valtarajoista kirjoittamassaan artikkelissa Jaakkola huomauttaa, että vaikka Suomen raja Venäjän kanssa on idän ja lännen välinen raja ja siten yleishistoriallinen, niin sen syntyminen ei ole samanlainen kuin muualla. Tiheästi asuttujen maiden rajat ovat muotoutuneet väkivalloin tai valloituksin. Suomen vanhoista rajoista vain Pähkinänsaaren raja on muotoutunut osittain sodan seurauksena.¹¹⁷ Suomen historian selittämiseen ei siis voitu käyttää samanlaisia selityksiä kuin muualla Euroopassa. Malttusilaiset väestönkasvun aiheuttamat paineet elintilan laajentamiseen eivät Suomen osalta olleet relevantteja. Suomen rajat olivat muotoutuneet kaupankäynnin ja eränkävynnin perusteella.

Jaakkolan mukaan Suomenmaata uhkasi idästä ekspansio myös, koska Novgorodilla oli tavoitteena laajentaa Hämeeseen asti alueherruuttaan. Novgorodilaiset pyrkivät

---

¹¹⁴Jaakkola 1928, 59.

¹¹⁵Jaakkola 1928, 66. Lisää sotien vaikutuksesta: Jaakkola piti pirkkalaisten taistelua Ruotsia vastaan ensimmäisenä kansallistajuntamme symbolina (Jaakkola 1928, 172).

¹¹⁶Jaakkola 1928, 439.

¹¹⁷Jaakkola 1926a, 192-193.

sekä ”teoreettisesti” että käytännössä valloittamaan Hämeen.¹¹⁸ Jaakkola saattaa tarkoittaa ”teoreettisella” valloitustavoitteella sitä, että novgorodilaisilla oli perustavana ajatuksena valloituspyrkimys, jonka he pyrkivät sitten toteuttamaan, jos voimasuhteet olivat otolliset. Jos näin oli, niin tämä seikka on ”luonnollinen” selitystekijä taisteluiden synnylle. Aikalaisten yleiset käsitykset venäläisten imperialistisista tavoitteista olivat muovautuneet 1800-luvun lopun venäläistämispolitiikan, vuoden 1918 sodan ja Neuvostoliiton imperialistiseksi koettujen ja maailmanvallankumoukselliseksi ymmärrettyjen tavoitteiden myötä. Venäläisiä pidettiin Ruotsissakin ”perivihollisina”, joiden tavoitteeksi uskottiin Atlantille pääsy ja Skandinavian valloitus.¹¹⁹ Näiden yleisten käsitysten perusteella myös Jaakkolan ”teoreettinen valloitus-tavoite” saattaisi tarkoittaa tätä venäläisten pysyväksi uskottua tavoitetta.

Suomeen tehtyjen ristiretkien intresseinä Jaakkola piti Suomen kristillisten alueiden laajentamista ja suojaamista. Suomalaiset kirkolliset piirit halusivat lisää turvaa novgorodilaisia vastaan ja nämä intressit yhtyivät hyvin ruotsalaisiin intresseihin laajentaa kirkon valta-alueita.¹²⁰ Ruotsalais-suomalaisen laajentumisaktiviteetin seurauksena Novgorodissa alettiin pelätä ”elinintressien” puolesta. Näihin Jaakkola lukee erityisesti Novgorodin kaupankäynnin Suomenlahden kautta.¹²¹ Tämän seurauksena oli taas taistelujen lisääntyminen. Elinintressi-käsitteiden käyttö viittaa polveutumisopin elonjäämis-teemaan. Voisi olettaa, että kun puhutaan elinehdoista tai vitallisista intresseistä, viitataan myös kysymykseen elonjäämisestä.

Ulkoiset tekijät näyttävät rajautuvan Jaakkolan historiankäsityksessä maantieteellisiin tekijöihin. Kokonaisuudessaan historiankäsityksen osiksi näyttäisivät (tässä vaiheessa) tulevan maantieteelliset tekijät yhdistettyinä erilaisten kansojen ja heimojen ominaisuuksiin. Maantieteelliset seikat ohjasivat esimerkiksi asutuksen ja kaupankäynnin leviämistä. Kansojen erilaiset ominaisuudet puolestaan vaikuttivat historian kulkuun maantieteen asettamissa rajoissa. Suomalaisten kohtalona oli ollut olla venäläisten naapurikansana. Venäläisten ominaisuuksista johtuen suomalaiset olivat aina uhattuina eikä sille mahtanut mitään maantieteellisten syiden takia. Tälle ”realiteetille” suomalaisia koskenut historiankäsitys perustui. Paradigmaattisia yleistyskäsitteitä

---

¹¹⁸Jaakkola, 1923, 8.

¹¹⁹Kallenautio 1985, 123, 193.

¹²⁰Jaakkola 1925, 21; Jaakkola 1928, 401.

¹²¹Jaakkola 1925, 99, 181.

olivat erilaiset stereotyyppiset käsitykset kansojen ominaisuuksista ja esimerkiksi asutukseen ja kaupankäyntiin liittyneet maantieteelliset reunaehdot. Erityisenä arvostuksena historiantutkimuksessa näyttäisi olleen suomalaisten itsenäistymisen ja itsenäistymiskehityksen selvittäminen. Historiasta tuli etsiä ja löytää todistuksia suomalaisten pitkästä tiestä itsenäisyyteen. Historiankäsityksen mukaisesti huomio tutkimuksissa kohdistui suomalaisten itsenäistymiskehityksen kannalta tärkeiltä näytäneisiin tapahtumiin.

3.3 Juvalla selittäjinä ”luonnolliset” rajat ja tarpeet

Juvan väitöskirjasta ja sen jatko-osasta ei ilmene, mitkä olivat venäläisten ja ruotsalaisten valloituspyrkimysten syyt. Valloitukset olivat ikään kuin itsestään selvyiksiä, koska Suomi oli slaavien ja germaanien välinen maa.¹²² *Suomen kansan aikakirjan I* osassa syynä ei ollut vain Suomen maantieteellinen asema. ”Kysymyksessä ei ole ollut vain voimainkoetus kahden eri rodun välillä, jotka muuallakin Euroopassa ovat törmänneet toisiansa vastaan, vaan näitten rotujen takana ovat keskenään kamppailleet kokonaan erilaiset kulttuuripiirit, – –”.¹²³ Suomi kytkeytyi yleishistorialliseen kehitykseen, ja kulttuurien välinen taistelu oli vaikuttavampi seikka kuin pelkkä maantieteellinen asema. Viittauksia C. Grimbergin selityksiin kansainvaelluksen syistä ei suoraan Juvan tekstistä löydy. Juva ei ole toistanut Grimbergin käsityksiä, joiden mukaan kansainvaellukset eivät johtuneet kansojen seikkailunhalusta vaan siitä, että niiden elinmahdollisuudet kiristyivät. Väestön nopean kasvun myötä esimerkiksi germaanit, jotka eivät osanneet viljellä maata riittävän tehokkaasti, alkoivat tavoitella parempia asuinseutuja. Väestön kasvun lisäksi saattoivat esimerkiksi ilmastoloosuhteet muuttua, niin että kansojen oli lähdettävä liikkeelle.¹²⁴

Suomen sotahistorian pääpiirteissä Juva tuo monipuolisemmin esille ulkoisia tekijöitä. Ensimmäisiä syitä taisteluille olivat kiistat kalavesistä ja erämaista. Nämä kiistat olivat kuitenkin vielä varsin pienimuotoisia. Varsinainen taistelu Suomen omistamisesta alkoi 1100-luvulla, jolloin se tuli määrätietoisemmaksi.¹²⁵ Tätä ennen sodat

---

¹²²Juvelius 1923, 1.

¹²³Juvelius 1927b, 119.

¹²⁴Grimberg 1965, 9, 18, 21.

¹²⁵Juvelius 1927a, 1, 12, 26-27.

olivat olleet tilapäisiä sotaretkiä, joiden tarkoituksena oli ollut hävittäminen ja ryöstäminen. Määrätietoisuuden myötä mukaan tuli muitakin tarkoituksia, kuten ”alueitten valtaaminen ja kauppa-, verotus- ynnä asutus- ja nautintointressien valvominen”.¹²⁶ Tärkeimpiä olivat taloudelliset syyt, jotka johtuivat siitä, että Suomea pidettiin rikkaana turkismaana. Idästä tulleet pyrkivät valloituksiin taloudellisten, eivät kirkollisten syiden takia. Vähitellen taloudellisten motiivien rinnalle tuli poliittisiakin tavoitteita: ”haluttiin asettaa sulkuna naapurin levittäytymispyrkimyksille ja lisätä omaa vaikutusvaltaa”.¹²⁷ Nämä olivat erityisesti venäläisten motiiveja. Ruotsin suunnasta valloitusten johdossa oli katolinen kirkko. Sen tavoitteena oli laajentaa aluettaan ja suojata Suomenmaalla olleita kirkkokuntiaan.¹²⁸

Kolmas selitys sodille tulee esille Juvan käsitellessä Ruotsi-Suomen historiaa 1500-luvun lopulta. Ruotsi-Suomi oli tuolloin naapurivaltioiden tiukasti ympäröimänä pakotettu väljentämään maantieteellistä asemaansa. ”Se saattoi tapahtua vain sotien tietä.”¹²⁹ Myös rajojen ”luonnottomuus” oli syynä sotiin. Esimerkiksi Ruotsin ja Tanskan rajat olivat luonnottomat, minkä takia ei voitu välttää kahnauksia.¹³⁰ Esimerkiksi joet ja vesistöt nähtiin luonnollisina rajoina. Näin rajautuneet maantieteelliset tai kansalliset kokonaisuudet olivat ”luonnollisia”. Näiden lisäksi sotien taustalla oli valloitushimo, joka tilaisuuden koittaessa kannusti sotimaan.¹³¹

Vuonna 1923 Juva esitti laajakantoisen suunnitelman suomalaisen sotahistoriantutkimuksen kehittämiseksi. Tärkeitä tutkimuskohteita sotahistoriallista tutkimusta uudelleen suunnattaessa olivat sotien vaikutukset valtio-, yhteiskunta-, talous- ja sivistyshistoriaan. Sotahistoriaa ei saisi tarkastella irrallaan yhteiskunnasta olevana ilmiönä, pelkkinä taisteluiden selvityksinä.¹³² Juva näyttää olettaneen, että sodilla oli merkitystä edellä mainittuihin asioihin. Hän on myös voinut pitää oman sotahistoriantutkimuksen perusteina edellä mainittujen seikkojen selvittämistä. Yleisesti sotahistoriantutkimusta pidettiin tärkeänä, koska sodissa Suomen itsenäistyminen näytti saaneen oikeutuksensa. Toisaalta monissa piireissä nähtiin Suomen itsenäistyneen

---

¹²⁶Juvelius 1927a, 55.

¹²⁷Juvelius 1927a, 50 - 51.

¹²⁸Juvelius 1927a, 52.

¹²⁹Juvelius 1928, 145.

¹³⁰Juvelius 1928, 158.

¹³¹Juvelius 1928, 302.

¹³²Juvelius 1924, 73.

Venäjän ”heikkona hetkenä” ja odotettiin, että Neuvostoliitto tulisi yrittämään vanhojen rajojensa palauttamista.¹³³

Juvan historiankäsityksessä eivät kansan kasvusta johtuneet ”elinehtokysymykset” tulleet esille. Ehkäpä se, ettei pohjoisilla alueilla ollut juurikaan ongelmia liikakansoituksen takia, on perusteena sille, etteivät malthusilaiset teoriat olleet sopivia selittäjiä. Tähän viittaisi Juvan kommentti tiheästi asutettujen Euroopan maiden rajojen muodostumisesta. Harvaan asutuilla seuduilla valloitustarpeet olivat enemmänkin epäsuorasti kytkettyinä elintarpeisiin, esimerkiksi turkistulojen kautta.

Juvan Suomen historian paradigmassa perustavina oletuksina olivat maailmanhistorialliset tapahtumat, joiden myötä suomalaiset heimot olivat joutuneet slaavien kanssa tekemisiin. Kysymys ei ollut vain kahden erilaisen kansan kohtaamisesta kilpailussa maista ja muista elinehdoista, vaan myös kahden kulttuurin taistelusta. Tässä taistelussa, joka oli maailmanhistoriallinen, suomalaisten osa oli olla pohjoisin läntinen kansa. Suomalaisten henkisistä ominaisuuksista johtui, että Suomi ei ollut esittänyt aktiivista osaa. Venäläiset puolestaan olivat aktiivisesti pyrkineet alistamaan suomalaiset. Näin ollen sodat olivat keskeistä Suomen historiassa. Tämän perusteella myös sotahistoriantutkimuksella oli suuri merkitys. Sotahistoriantutkimuksen tuli käsitellä sotien merkitystä koko yhteiskunnalle ja kulttuurille, koska näytti siltä, että sodat olivat vaikuttaneet niihin. Juvankin historiankäsityksessä maantieteelliset seikat näyttävät tärkeinä. Ne olivat muuttumattomia ehtoja, jotka olivat ohjanneet suomalaisten historiaa. Suomi oli ”riitamaa” idän ja lännen välissä.

Tässä vaiheessa näyttäisi siltä, että tutkituilla historioitsijoilla on historiankäsityksissä samoja oletuksia. Suomalaisten maantieteellinen asema venäläisten naapurina hallitsee käsityksiä. Venäläisten olemus on vastakohtana ja heidän alistamispyrkimyksensä ovat asettaneet suomalaiset puolustusasemiin. Erilaiset ”luonnolliset” seikat kuten ”luonnolliset” rajat, taistelu elintarpeista ja kansojen ”luonnolliset” ominaisuudet saavat historiankulun näyttämään ”luonnolliselta” ja siten väistämättömältä. Jonkin verran hallitsijat olivat tehneet yksilöllisiä tekoja, mutta niiden merkitys oli jäänyt vähäiseksi kokonaisuuden kannalta.

---

¹³³Kallenautio 1985, 123.

4 Historiankäsitys sota-aikana - uudistuminen vai kärjistyminen?

1930-luvun puoliväliin tultaessa Euroopassa olivat syntyneet Suomen kannalta ne sotilaalliset ja poliittiset tekijät, jotka johtivat talvisodan syttymiseen. Saksan yhä aggressiivisemmaksi käyneen ulkopolitiikan myötä Neuvostoliitto ilmoitti, ettei se aio jäädä Rajajoelle odottamaan saksalaisten hyökkäystä Leningradiin Suomesta käsin. Näin Neuvostoliittoa kohtaan tunnettu pelko yhä lisääntyi. Toisaalta samanaikaisesti Saksa käytti hyväkseen suomalaisten uhkakuvia parantaakseen maiden välejä.¹³⁴ Historiantutkijoilla oli natsien propagandan edessä oma tehtävänsä: osoittaa suomalaisten olevan eurooppalainen kulttuurikansa. Tämän tehtävän toteuttamisesta esimerkkinä on Korhosen kirjoitus *Das östliche und westliche Element in der Geschichte Finnlands* vuodelta 1935. Saksassa kirjoituksen julkaisi natsien kirjapaino Münchenissä.¹³⁵ Kirjoitus julkaistiin syksyllä 1935 myös *Suomalaisessa Suomessa*. Analyysissa on huomioitava se, että teksti oli alun perin tarkoitettu saksalaiselle yleisölle osoittamaan suomalaisten eurooppalaisuus ja länsimaalaisuus. Monet tekstin viittaukset saattavat saada selityksen kansallissosialistisen ajattelun kautta. Suomessa varsinkin jatkosodan aikana alettiin käyttää saksalaisesta propagandasta tuttuja käsitteitä. Korhonenkin, joka kävi Saksassa 1930-luvun alkupuolella arkistomatkoilla, oli varmaan törmännyt natsien retoriikkaan ja osasi käyttää ja kirjoittaa kohdeyleisön ”kielellä”.¹³⁶

Samanlainen kansainvälisen tilanteen aiheuttama muutos näkyi tärkeiksi koetuissa tutkimuskysymyksissä ja -kohteissa myös Jaakkolalla ja Juvalla. Viimeistään talvisodan ja jatkosodan tapahtumat saivat historiankirjoittajat reagoimaan siihen, että kansakunta tarvitsi ns. henkistä maanpuolustusta. Esimerkiksi Tšekkoslovakian valtausta vuonna 1938 protestoitiin Suomessa pienten valtioiden oikeuksien loukkaamisena. Saksan toimista pääteltiin, että se oli valmis käyttämään sotilaallista voimaa alueelliseen laajentumiseen.¹³⁷ Suomen ja Neuvostoliiton välisen sodan uhan kasvaessa vuonna 1939 Suomessa alettiin valmistella propagandaa. Yhtenä keinona nähtiin

¹³⁴Kallenautio 1985, 144, 147, 151.

¹³⁵Korhonen 1935b.

¹³⁶Vrt. tulkintaa Herlin 1996, 103; Immonen 1987, 274, 286. Käytän Korhosen artikkelin suomenkielistä versiota, koska teksti näyttäisi olevan suoraan käännetty ilman muutoksia.

¹³⁷Jakobson 1999, 143- 144.

virallisen tiedotuksen yhdistäminen vapaaseen tiedonvälitykseen.¹³⁸ Korhonen, Jaakkola ja Juva julkaisivatkin sota-aikana teoksia, jotka olivat lähellä sotapropagandan linjoja. Esimerkiksi Jaakkolaa pidettiin Suur-Suomi-aatteen kannattajana ja häntä pyydettiin tekemään vuonna 1941 valtio johdon tarpeita varten muistio Itä-Karjalan kuulumisesta Suomelle. Myöhemmin muistiota laajennettiin ja se julkaistiin kirjana *Suomen idäntäsymys* syksyllä 1941.¹³⁹

Sota-ajan propagandistisia kirjoituksia on pidetty erikoisen ajan erikoisina tuotoksina. Niitä ei ole pidetty tekijöiden ”tieteellisinä” teoksina ja siksi ne on yleisesti sivuutettu ”sotakirjallisuutena”.¹⁴⁰ Tässä tutkimuksessa ne muodostavat hedelmällisen lähdeaineiston, koska tutkijat saattoivat kirjoittaa ilman tieteellisyyden vaatimuksia ja esittelivät vapaasti historiänkäsitystään. Lisäksi suomalaiskansallisessa historiänkäsityksessä vahvan sijan saanut Venäjän vastaisuus saavutti kukoistuksensa sota-aikana. Aikalaisarviointien perusteella sotakirjallisuutta pidettiin tarpeellisena, koska historian tehtävänä oli antaa luottamusta ja uskoa tulevaisuuteen. Esimerkiksi Jaakkolan *Suomen historian ääri viivoista* Kaarlo Blomstedt kirjoitti, että se ei ole tavanomainen tieteellinen teos, mutta se on kuitenkin kokonaiskäsitykseltään tieteellinen.¹⁴¹

4.1 Sodan uhka ja sodat vahvistivat Korhosen näkemystä

Suomalaisten rodullinen asema eurooppalaisessa rotutieteessä oli vuosisadan alkupuolella epäselvä. Toisaalta suomalaisten katsottiin kuuluvan mongoleihin ja toisaalta omaan erityiseen rotuunsa. Suomessa epäilyihin vastattiin joko pitämällä rotuoppia kyseenalaisena (kuten Jaakkola 1911) tai siten, että uskottiin suomalaisten olevan ”sekoittunut” rotu, joka oli ”dynaamisempi” kuin ”puhdas” rotu.¹⁴² Tietyt piirit olivat leimanneet suomen kielen nousun ruotsin kielen ohi itämaisen kulttuurin voitoksi Suomessa¹⁴³. Tällaisia ajatuksia oli esitetty kielitaistelun tuoksissa, ja

---

¹³⁸Herlin 1996, 84-85.

¹³⁹Herlin 1996, 89-91; Manninen O. 1980, 110-111, 235.

¹⁴⁰Ahtiainen & Tervonen 1996, 83.

¹⁴¹Huuskonen 1942, 248, 250; Blomstedt 1941, 161.

¹⁴²Isaksson & Jokisalo 1999, 146, 148; Nygård 1982, 60.

¹⁴³Korhonen 1935a, 185.

suomenruotsalaisissa piireissä pelättiin jopa oman kulttuurin häviämistä¹⁴⁴. Tällaiseen keskusteluun liittyi osin myös Korhosen kirjoitus *Itäisestä ja läntisestä aineksesta Suomen historiassa* (1935a).

Korhosen päätavoitteena on ilmeisesti ollut käydä läpi Suomen historian päävaiheet ja osoittaa, että vaikka Suomi oli joutunut itäisen suurvallan ahdistelemaksi läpi historian, suomalaiset olivat silti länsimaalaisia. Tärkein tekijä oli Suomen geopoliittinen asema. Suomi oli Venäjän naapuri, mistä seurasi Venäjän ekspansion kohteeksi joutuminen. Samaisesta maantieteellisestä asemasta johtui myös liittoutuminen Ruotsin kanssa. Venäjän uhka oli edelleen voimassa, koska Suomen maantieteellinen asema ei ollut muuttunut mihinkään. Suomalaiset olivat myös liittoutuneet ruotsalaisten kanssa 1100-luvulla tämän uhan takia. Näin suomalaiset olivat puolustaneet länsimaista kirkkoa.¹⁴⁵

Kirjoituksessa vahvana teemana on suomalaisten yhteys germaanisiin kansoihin ja Saksaan. Tämä tukee käsitystä, että kirjoitus oli alun perin tarkoitettu saksalaiselle yleisölle. Korhosen mukaan suomalaisten ja germaanien suhteet ulottuivat Suomen asutushistoriaan ja suomalaisissa oli mahdollisesti jäänteitä Suomessa asuneista germaaniheimoista. Kielitieteissä oli huomattu, että suomen kielessä oli paljon yhtäläisyyksiä indogermaanisiin kieliin. Myös muut suhteet olivat olleet tiiviit pohjoisgermaaneihin esihistoriallisista ajoista lähtien: kauppasuhteet Hansan kanssa ja myöhemmin opinkäynti saksalaisissa yliopistoissa. Saksalaisuus-teemaan sopii myös se, että kun saksalainen ritarikunta sortui venäläishyökkäykseen 1600-luvulla Baltiassa, niin Ruotsi-Suomen oli pakko aloittaa sota Venäjää vastaan. ”Itsesäilytysvaisto pakkotti” suomalaiset kuitenkin hyväksymään venäläisten vallan, kun venäläinen ekspansio kehittyi yhä voimakkaammaksi, eikä Ruotsi enää 1800-luvulla pystynyt suojelemaan Suomea. Kansa kuitenkin suhtautui vastenmielisesti venäläisiin.¹⁴⁶

Venäjän harjoittama vapaamielinen politiikka Suomea kohtaan 1800-luvulla sai kansan vastahakoisuuden vähenemään. Venäjän politiikan syynä oli kuitenkin vain halu rauhoittaa Suomi. Venäläinen valloitushalu tuli entistä voimakkaammin ilmi 1800-

¹⁴⁴Mattila 1999, 55-58; Uino 1989, 178.

¹⁴⁵Korhonen 1935a, 185.

¹⁴⁶Korhonen 1935a, 185-190.

luvun lopulla. Jälleen suomalaiset ryhtyivät vastarintaan ja lähettivät Saksaan vapaaehtoisia saamaan sotilaskoulutusta. Kun bolsevikit sitten saivat vallan, suomalaiset tekivät jälleen palveluksen länsimaille ja estivät bolsevismin leviämisen omalla maallaan. Länsimaiden tulikin ymmärtää ja ”suhtautua suopeasti siihen etuvartiopalvelukseen, jota Suomi yhä edelleen suorittaa Itää vastaan”. Lopuksi Korhonen vielä viittasi Neuvostoliiton uhkaan toteamalla, että nykyisin suomalaisille ominainen piirre on horjumaton puolustustahto.¹⁴⁷

Artikkelissa Suomen historia selitetään parhain päin. Erityisesti suomalaisten suhde venäläisiin esitetään selvästi negatiivisena. Toisaalta taas suhde saksalaisiin kuvataan positiivisena: sekä vahvana että pitkäaikaisena. Kirjoituksen tarkoitushakuisuus näyttää hyvin selvältä, ja sitä voisi pitää ”henkisenä maanpuolustuksena”, joka oli suunnattu niitä epäilyksiä vastaan, joiden mukaan suomalaiset olivat jotenkin huonompia ”rodultaan” tai venäläisten ”pilaamia”.

Historiankäsityksen kannalta kaksi tärkeintä Suomen historiaan vaikuttanutta tekijää kirjoituksessa ovat Suomen maantieteellinen asema ja venäläisten valloitusyritykset. Nämä kaksi näyttävät olevan muuttumattomia. Kolmantena seikkana on suomalaisten alusta asti osoittama toiminta itää vastaan ja kuuluminen läntiseen kulttuuriin. Näistä kolmesta tekijästä rakentuu Korhosen historiankäsityksen ontologinen perusta. Näiden perusteiden päälle rakentuu pääpiirteissään koko suomalaisten historia.

Suomen itärajan syntyhistoriassa (1938) Korhonen tutki Ruotsi-Suomen ja Venäjän välistä rajakysymystä 1600-luvun alkupuolelta. Siinä käydään läpi rajaneuvottelua Stolbovan rauhansopimuksen sisältämästä Suomen itärajasta. Kirjan pääpaino on rajakysymyksen käsittelyssä, mutta joitakin historiankäsityksen piirteitä siinä tulee esille.

Suomen asema oli ollut Pähkinäsaaren rauhan jälkeen sotilaallisesti uhattu, koska rajalinja oli antanut sotilasmaantieteellisesti edullisen aseman venäläisille. Venäläiset tekivät hävitysretkiä Suomeen, ja suomalaiset halusivat siirtää rajaa idemmäs. Lisäk-

---

¹⁴⁷Korhonen 1935a, 185-190.

si raja oli jakanut kielellisesti ja rodullisesti yhtenäisen kansan kahtia. Venäläiset olivat tehneet karjalaiset uskonnon avulla suomalaisten vihollisiksi, joten itäraja ”oli mahdollisimman epäedullinen ja luonnoton”.¹⁴⁸

Tutkimuksella on myös opetuksellinen luonne, sillä Korhonen painottaa, että ruotsalaisten olisi ollut syytä sopia mahdollisimman tarkkaan rajakysymyksen ratkaisemisen käytännöistä. Rajankäynnissä venäläiset nimittäin käyttivät ”itämaisia neuvottelutaitoja”. Niiden sisältönä oli erilaiset loppumattomat väittelyt pienistä asioista, joiden avulla pyrittiin väsyttämään vastapuoli. Myös kaikenlainen uhkailu, viivyttely, vaatimusten nostaminen kohtuuttomiksi ja vastustajan ärsyttäminen kuuluivat keinoihin. Lopulta Ruotsin kuningas joutui antamaan monissa kohdin periksi, koska tärkeintä oli saada itärajakysymys loppuun käsitellyksi.¹⁴⁹

Toinen opetuksellinen seikka saattaa olla se, että Korhosen mukaan sota-ajan sekasorron jälkeen venäläinen kansallistunto näytti nousseen voimakkaasti. Kansallistunnossa alettiin arvostella menneitä hallitsijoita ja ulkomaisia anastajia. Samalla myös uhkailtiin, että kärsityt tappiot olisi hyvitetävä ja että vastaisku olisi tulossa.¹⁵⁰ Tämä saattoi mahdollisesti olla viittaus siihen, että Neuvostoliitossa kansallishenki oli noussut ja esimerkiksi Stalin oli jo vuonna 1927 ilmoittanut rauhanomaisen rinnakkaiselon kauden jääneen taakse ja imperialistien valmistelevan hyökkäystä. Suomessa tämän uskottiin tarkoittavan sitä, että venäläiset katsoivat hyökkäyksen olevan paras puolustus. Näkikö Korhonen historiassa saman osoituksen venäläisestä mentaliteetista ja siitä, että heikkojen kausien jälkeen venäläiset pyrkivät saamaan takaisin menettämänsä alueet ja intressipiirit? Yleinen uskomus oikeistolaisissa piireissä oli se, että venäläiset suunnittelivat vanhojen keisarikunnan rajojen palauttamista¹⁵¹.

Suomen valtio alkoi yhä enemmän valmistautua sodan varalle vuodesta 1938 alkaen. Muun muassa sotilastiedusteluun tarvittiin lisää työntekijöitä ja Korhonen määrättiin vuoden 1939 lokakuussa palvelukseen armeijan esikuntaan tiedusteluosastolle. Hänen tehtävänä oli muokata tiedusteluaineistosta raportteja päätöksenteon tueksi. Talvisodan alkamiseen asti Korhonen uskoi, ettei Neuvostoliitto hyökkää, vaan aino-

---

¹⁴⁸Korhonen 1938, 7, 8, 186.

¹⁴⁹Korhonen 1938, 14, 31.

¹⁵⁰Korhonen 1938, 32.

¹⁵¹Kallenautio 1985, 123.

astaan yritti uhkailulla painostaa Suomea rajavaatimusten hyväksymiseen.¹⁵² *Suomen itärajan historiaa* teoksessa esitetyn historiankäsitteiden perusteella on ymmärrettävissä, miksi Korhonen uskoi neuvostoliittolaisten vain yrittävän huijata: hän saattoi pitää sitä vain perinteisenä ”itämaisena neuvottelutyylinä”.

Sotien vaikutuksista valtioiden historiaan oli keskusteltu Suomessa vähintäänkin Snellmanista lähtien. Snellmanin mukaan sodat kuuluivat ”terveeseen” kehitykseen ja niitä oli olemassa, koska kukin kansakunta pyrki aina nousemaan toisen johtajaksi. Topelius uskoi, että sodat syttyivät, koska kansoilla oli samat intohimot kuin yksilöilläkin. Sodilla oli myös maailmanhistoriallisen kehityksen kannalta edistävä vaikutus. 1870-luvulla Ranskan–Saksan sodan jälkeen Topelius muutti käsitystään ja alkoi pitää sotia turmiollisina ja tuhoavina. Y. Koskinen puolestaan piti sotia välttämättöminä ihmiskunnan edistymisen kannalta, vaikka ei niitä kannattanutkaan.¹⁵³

Eurooppalaisessa yhteiskunta-ajattelussa darvinistiset vaikutteet antoivat ”tieteellisempiä” perusteluja sotien välttämättömyydelle. Ennen ensimmäistä maailmansotaa alettiin uskoa, että sota oli biologinen välttämättömyys kansojen taistellessa eloonjäämisestä.¹⁵⁴ Maailmansodan loppuvaiheiden aikaan Suomessa esimerkiksi R. Holsti pohdiskeli yhteiskunnan perusteita. Hän kritisoi darvinistiseen kehitysoppiin sitoutuneita käsityksiä siitä, että yhteiskunnat olivat syntyneet heimojen yhteistyöstä vihollisia vastaan. Väite, jonka mukaan vain ne yhteiskunnat, joiden sotilaallinen järjestäytymisaste oli korkein, olivat selvinneet voittajina, oli Holstin mielestä väärä. 1920-luvulla Holsti tuli tunnetuksi rauhanaatteen puolustajana.¹⁵⁵

Tällaiseen keskusteluun otti kantaa uusien sotilaallisten uhkakuvien voimistuessa myös Korhonen. Vuonna 1939 ilmestyi teos *Yhteiskunnallisen järjestäytymisen historiaa*, jossa Korhosen artikkeli *Sodan vaikutus valtion syntyyn* oli teoreettisempi ja laajempia katsantoja tavoitteleva kuin teoksen muut tekstit.¹⁵⁶

Kirjoituksen johtajatuksena oli se, että valtioiden syntymisen taustalla olivat alueel-

---

¹⁵²Herlin 1996, 101, 105.

¹⁵³Nygård 1978, 98-103.

¹⁵⁴Isaksson & Jokisalo 1999, 171.

¹⁵⁵Roiko-Jokela 1995, 43; Holsti 1922.

¹⁵⁶Yhteiskunnallisen järjestäytymisen historiaa. 1939.

liset ristiriidat, jotka johtuivat elinvoimien erilaisuudesta, minkä takia entiset elinalueet eivät riittäneet elinehtojen täyttymiseen. Sen takia toiset kansat olivat vaatineet lisää elintilaa nyt sekä historiassa:

”Toiset kansat kerta kaikkiaan ovat elinvoimaisempia kuin toiset ja tarvitsevat entistä enemmän liikkumistilaa ja aurinkoa, mutta taantuvatkaan kansat eivät vapaaehtoisesti suostu luopumaan perityistä oikeuksistaan. Tässä on se pohjimmainen syy, joka tavalla tai toisella on aiheuttanut entisetkin sodat.”¹⁵⁷

Valtioiden syntymisessä sodat olivat olleet hyvin merkittäviä. Ihmiset olivat järjestäytyneet yhteisen suojautumisen nimissä ja lopulta oli päädytty valtioiden perustamiseen. Yhtenä valtion päätehtävänä oli ollut sen jäsenten suojaaminen hyökkäyksiltä tai kansan tehokkaampi järjestäminen hyökkäykseen.¹⁵⁸ Toisaalta Korhonen ei pidä sotien merkitystä valtion synnyssä täysin ehdottomana. Hänen mukaansa sota ei ole voinut olla ainoa tekijä kaikkien valtioiden synnyssä. Ihmisten perusominaisuuksiin kuuluu pyrkimys muodostaa ”yhä suurempia ja suurempia yhteisöjä”.¹⁵⁹ Koska tämä seikka oli ihmisen perusominaisuus, se oli myös pysyvä. Tältä pohjalta Korhonen ennustaakin, että kansallisvaltiot eivät ole välttämättä kehityksen viimeisin sana¹⁶⁰. Mihin Korhonen tällä ennustuksella viittaa, jää auki. Esimerkiksi Saksan ja Itävallan yhteenliittyminen vuonna 1938 saattoi olla tällaista kansallisvaltioiden kehityksen uutta vaihetta. Sodat olivat myös vaikuttaneet kaikkiin yhteiselämän muotoihin. Sotien takia oli valtioiden rakennetta tiivistetty, mikä johti yksilön vapauden vähenemiseen. Toisaalta sodat olivat tuoneet vapauden monille kansoille. Monia uusia valtioita ei olisi syntynyt ilman sota.¹⁶¹ Sotien vaikutukset riippuivat siis muista tekijöistä, eikä suoraa päätelmiä niiden vaikutuksista voitu tehdä.

Historiankäsitteensä mukaisesti Korhonen kirjoittaa, että sotien syynä olivat ihmisten henkiset ominaisuudet ja fyysiset tarpeet. Ihmisen luonne oli pysynyt samana kuin luonnonkansoilla. Alkukantaisten kansojen tutkimisella oli saatu selville, että niillä ”on mielessään paljon vähemmän sota vastustavia estymiä kuin kulttuurikan-

---

¹⁵⁷Korhonen 1939b, 10.

¹⁵⁸Korhonen 1939b, 15.

¹⁵⁹Korhonen 1939b, 15.

¹⁶⁰Korhonen 1939b, 15.

¹⁶¹Korhonen 1939b, 9.

soilla ja sen vuoksi ne tavallisesti ovat herkkiä tarttumaan aseisiin”.¹⁶² Taisteluiden perussyinä olivat saaliin- ja valloitusten halu sekä talousalueen laajentamispyrkimykset. Korhosen kanta lähenee malthusilaista teoriaa: tietyn ryhmän piirissä syntyvä ahtaus johtaa laajentumispyrkimyksiin tai suorastaan pakottaa laajentumiseen. Tästä seuraa lopulta yhteentörmäys toisten ryhmien kanssa.¹⁶³ Tämä muodostaa pohjan käsitykselle sotien synnystä. Korhonen esittää asian miltei luonnonlain varmuudella, minkä seurauksena asiasta voidaan tehdä suoria päätelmiä myös koskien nykyaikaa. Verrattuna vuoden 1922 käsityksiin ei Korhosen mielipide ollut muuttunut. Historiasta saattoi oppia, ja historian tunteminen oli välttämätöntä realistiselle elämälle.¹⁶⁴

Ahtiainen ja Tervosen näkemys Korhosen illuusioista vapaasta valtiollisesta realismista¹⁶⁵ selittyy syvemmin sillä, että Korhonen sovelsi darvinismista saamiaan ajatuksia historiankirjoitukseen. Vaikuttaa, että hän sovelsi biologisia periaatteita historiankäsityksensä perusoletusten muodostamisessa. On toinen kysymys oliko Korhosen käsitys vapaa illuusioista.

Korhonen sai pitkäaikaisen tutkimusprojektinsa hakkapeliittojen historian ensimmäisen osan valmiiksi keväällä 1939. Tutkimus oli alkanut vuonna 1927, ja siitä oli tarkoitus tehdä viisiosainen teossarja. Lopulta siitä valmistui vain kaksi osaa. Ensimmäisen osan esipuheessa näkyy ajan kireä kansainvälinen tilanne. Korhosen mukaan tutkimuksen tuli olla osa sitä nykyaikaista sotahistoriallista tutkimusta, jossa pyrittiin selvittämään kaikki sodankäyntiin vaikuttaneet tekijät ja myös sodan vaikutukset yhteiskuntaan. Ajankohtaista historiantutkimusta tarvittiin, koska sota ja sotaan valmistautuminen olivat yhteiskunnan keskeisenä tehtävänä.¹⁶⁶

Toinen mahdollisesti analogiselta näyttänyt tilanne oli Ruotsin asema vuonna 1617. Baltiaa hallinneen saksalaisen ritarikunnan sortuminen venäläishyökkäykseen oli jättänyt Ruotsin Tanskan ja Venäjän väliin. Tämä asema näytti erityisen uhatulta

---

¹⁶²Korhonen 1939b, 13.

¹⁶³Korhonen 1939b, 13.

¹⁶⁴Vertaa esimerkiksi Korhosen käsitykseen historian pohjalle rakentuvista ennustuksista: historian tehtävänä ei ole esittää luonnonlakien mukaisia ennustuksia, mutta koska ”[i]hmiselämässä toistuu joka päivä laadullisesti samoja yksityisiä kehitystekijöitä. -- Ilman noiden edellytysten tuntemista – mihin ei aineksia ole saatavissa muualta kuin historiasta – on kaikki politiikka ilmaan hosumista”. (Korhonen 1922a, 23).

¹⁶⁵Ahtiainen ja Tervonen 1996, 78.

¹⁶⁶Korhonen 1939a, v.

1900-luvun alun geopoliittisten näkemysten valossa. Korhonen mainitsee R. Kjellénin ja kirjoittaa, että Kjellénin ansiosta myös historiantutkimukseen oli tullut mukaan geopolitiikan ja strategisen aseman huomioiminen.¹⁶⁷

Kjellén oli saavuttanut geopoliittiselle teorialleen suosiota ensimmäisen maailmansodan syttymisen jälkeen. Vuonna 1912 oli julkaistu ensimmäinen osa teoksesta *Stormakterna*, jossa oli ennustettu suurvaltojen sotaa. Suomentaja E. Woionmaa piti kirjaa syttyneen maailmansodan takia entistäkin kiinnostavampana.¹⁶⁸ Kjellén esitti valtion organismina. Kyseinen ajatus oli esitetty jo antiikissa¹⁶⁹, mutta Kjellén perusteli sen nyt darvinistisin argumentein. Kansan määrän kasvu johti alueellisen ekspansioon, mistä seurauksena oli lopulta ”kahnauksia” ja jopa sotia. Suurvallat olivat syntyneet olemassaolon taistelun ja luonnollisen valinnan kautta. Vaikka kehitys näytti siltä, että ”valtiollisessa maailmassa, luonnonlain mukaan – – voimakas nielee heikompansa”, myös pienille valtioille oli tilaa. Pikkuvaltioiden olemassaolo riippui niiden ”voimasta ja aikansa käsittämisestä”. Varsinkin 30. ja 60. leveysasteen välisellä alueella elävät ihmiset olivat tarmokkaita kylmästä ilmaston takia. Näillä alueilla ”karaistuvat kansojen tahdot alituisessa ja kovassa kahnauksessa keskenään, joten luonnon valinta pääsee voimakkaasti vaikuttamaan”. Suurvaltojen puristuksessa saattoivat pikkuvaltiot selvitä, jos niiden kulttuuri oli riittävän vahva.¹⁷⁰ Tämä päätelmä oli suomalaisten näkökulmasta varmaankin lohdullinen.

Kjellénin tapa soveltaa biologiaa valtioihin ja suurvaltapolitiikkaan oli 1920-luvulla yleistä. Kysymys oli siitä, että valtioiden ja kansojen olemusta ja toimintaa selitettiin biologisin analogioin, jotka välillä ymmärrettiin enemmänkin kuin vain analogioina. Tämän takia on esitetty, että 1910- ja 1920-lukujen kansalliskäsitykset olisi asetettava orgaanisten ja ”energeettisten” näkemysten yhteyteen.¹⁷¹ Organistisen valtiokäsityksen perustana on biologinen yhteiskuntaoppi, joka ”perustaa niin hyvin valtioiden sisäisen kehityksen kuin valtioiden välisten suhteiden muodostumisen ’luonnolliseen valintaan’ ja ’soveliaimpien eloon jääntiin’”. Suomessa organistista käsitystä oli erityisesti esitellyt Gunnar Ekman, jonka mukaan biologiasta oli lainattu vertaus-

¹⁶⁷Korhonen 1939a, 2, alaviite.

¹⁶⁸Woionmaa E. 1917, 5.

¹⁶⁹Klinge 1972, 32-33.

¹⁷⁰Kjellén 1918, 269, 285.

¹⁷¹Klinge 1972, 7-8.

kuvia, joilla tahdottiin selittää yhteiskunnan syntyä ja kehittymistä.¹⁷²

Näiden geopoliittisten ja biologisten näkökulmien kautta Korhonen saattoi hahmottaa Ruotsin tilanteen 1600-luvun alussa. Valtakunnan geopoliittisten ja elinetsijien suo- jaamisen takia Erik XIV:n sekaantuminen Baltian tilanteeseen 1560-luvulla oli perusteltu valtioteko. Kuningas Kustaa Aadolf jatkoi 1600-luvulla Baltiaan kohdistunutta valtakunnan laajentamista, vaikka mitään luonnonvoimien tavoin vaikuttavia syitä ei ollut. Tärkein syy oli heikon Puolan muodostama valtatyhjiö, joka houkutteli aikakauden sotaisia kuninkaita.¹⁷³

Aikaisemmissa kirjoituksissa (erityisesti 1929) Korhonen oli esittänyt tällaisina ”luonnonvoimien tavoin” vaikuttavina syinä esimerkiksi katovuodet tai kansan jatkuvan kasvun. Vaikka näitä tekijöitä ei tässä tapauksessa ollut taustalla, ne oli kuitenkin otettava huomioon. Historiankäsityksessä ne näyttäisivät olevan tärkeitä, koska ne on mainittu, vaikka tätä tapahtumaa ei niillä olekaan voitu selittää. Sen sijaan geopoliittiseen asemaan ja Kjelléniin viittaaminen selventää myös aikaisempia mainintoja geopoliittisesta asemasta.

1600-luvun sodat tekivät Ruotsista ja Suomesta aikaisempaa yhtenäisemmän valtion. Sotien vaikutuksesta keskiaikainen valtiorakennelma puristui uudenaikaiseksi valtioksi. Sodan ja siihen valmistautumisen myötä valtion hallintoa keskitettiin ja valta siirtyi aikaisempaa enemmän kuninkaalle.¹⁷⁴ Korhosen käsitykset sotien merkityksestä valtioiden synnyssä, varsinkin nykyaikaisten valtioiden, ovat melko selvät. Sodat toimivat vähintäänkin kiihdyttävänä voimina.

Talvisodan jälkeisessä Suomessa, joka oli joutunut Neuvostoliiton jatkuvan uhkailun kohteeksi ja Saksan hyljeksimäksi, oltiin pessimistisiä. Sotatilasta ei palattu rauhan aikaiseen järjestelmään, vaan esimerkiksi sensuuri säilyi ennallaan. Korhonen vaikutti sensuurin toimintaan, ja esimerkiksi talvisodan muistelmakirjallisuutta ei sallittu julkaistavaksi. Se olisi paljastanut viholliselle liian paljon suomalaisesta sodan-

¹⁷²Ruuth 1924, 331-334; Ekman 1919, 160, 197, 198.

¹⁷³Korhonen 1939a, 2-3, 6, 11, 13.

¹⁷⁴Korhonen 1939a, 1, 14.

käynnistä.¹⁷⁵

Korhosen seuraava artikkeli (1940) käsitteli historiankirjoitusta teoreettisesti. Talvisodan on katsottu vahvistaneen Korhosen käsitystä siitä, että historiasta voi oppia. Esimerkiksi antiikin tapahtumia voitiin rinnastaa talvisotaan.¹⁷⁶ Artikkelin pääpaino oli historiankäsityksen määrittelemisessä ja sen arvioinnissa. Ihmisen psykologisten perusominaisuuksien tutkimuksessa oli havaittu, että yksityiskohdat ymmärrettiin vain aprioristen (ennen kokemusta saatua tietoa) kokonaisuuksien osina. Näin oli myös historian ymmärtämisessä. Tämän takia tuli etsiä ”kokoomakäsitteitä”, joiden avulla voitiin hahmottaa kokonaisuuksia. Historiankäsityksen muuttuminen johtui nimenomaan näiden kokonaisuuksien ymmärtämisen muuttumisesta, ei niinkään lähdeaineiston lisääntymisestä. Tärkeä apuväline oli nykyaika: tutkijan kysymyksenasettelu nojautui omaan aikaan ja nykyajassa vaikuttaneita kehitystekijöitä lähdettiin etsimään historiasta. Nykyajan kokemuksia tuli hyödyntää, jos vain mahdollista. Niiden avulla saattoi menneisyydestä löytää kehitystekijöitä, joita aikalaiset eivät olleet huomanneet.¹⁷⁷ Historiankäsityksen perustaksi tuli näin nykyaika. Historiassa vaikuttivat erilaiset kehitystekijät, joiden voima riippui niiden intensiteetistä ja dynaamisuudesta enemmän kuin niiden määrästä. Mitä pidempään jokin kehitystekijä vaikutti, sitä suurempi oli sen merkitys.¹⁷⁸ Verrattuna Korhosen vuoden 1922 käsitykseen ei tässä ole juurikaan muutosta.

Korhosen tekstien tulkitseminen vastauksina ja kannanottoina aikalaiskäsityksiin saa tukea hänen käsityksestään, että ”[h]istoriantutkija, joka ei tunne omaa aikaansa, ei menneisyydestäkään voi saada selville muuta, kuin minkä lähteet kirjaimellisesti sanovat”. Korhonen kirjoitti ja tutki historiaa, ainakin tässä vaiheessa, etsien oman aikansa kehitystekijöitä ja niiden historiaa. Nykyajan kokemusten tuli saada aikaan muutoksia historiankäsityksessä. Esimerkiksi talvisodan tapahtumat olivat osoittaneet, että positivistien ja kollektivistien tärkeimmiksi kehitystekijöiksi nostamat aineelliset tekijät eivät olleet kuitenkaan ainoita ja ratkaisevia¹⁷⁹. Korhosen näkemyk-

---

¹⁷⁵Herlin 1996, 106.

¹⁷⁶Herlin 1996, 105.

¹⁷⁷Korhonen 1940, 300, 303-305. Korhosen kokoomakäsitettä voisi olla tarpeen vertailla E. Kailan holistiseen katsantoon. Kaila piti ns. holistisuuden periaatetta tärkeänä psykologista tutkimusta eteenpäin vievänä teoriana (Kaila 1934, 31).

¹⁷⁸Korhonen 1940, 302.

¹⁷⁹Korhonen 1940, 305, 307.

sen voisi siis ymmärtää siten, että suomalaisen sotilaan henkiset ominaisuudet olivat riittäneet korvaamaan materiaalisen alivoiman.

Historiankäsityksen merkitys oli suuri, koska nykyhetki oli tulos menneisyydestä jatkuvista voimista. Jos historiankäsityksessä ei keskitytty suurin linjoihin, niin ei ymmärretty, että pitkäaikaisimmat kehitystekijät olivat kaikkein merkittävimpiä. Tosiasioihin perustuvan historiankäsityksen tavoittaminen oli erittäin tärkeää, koska kansalle historia oli sama kuin kokemukset yksilölle. Historiasta esitetty kuva vaikutti paljon yleisen mielipiteen muodostumiseen.¹⁸⁰ Tällä Korhonen ehkä viittaa siihen, että sotapropagandan tulisi antaa historiasta sellainen kuva, joka tukisi henkistä maanpuolustusta. Korhosen mielestä politiikalla ja historiantutkimuksella sai olla läheinen suhde. Jos historiankirjoitus ottaisi liikaa vaikutteita poliittisesta tilanteesta, tieteen sisäinen kritiikki kyllä lopulta karsisi yksipuoliset esitykset pois. Tärkeämpää oli syventää historiankäsitystä kuin yrittää välttää tulkinnallisia ylilyöntejä.¹⁸¹

Korhosen käsityksen voi nähdä tieteen sisäisen ja ulkoisen kehityksen kautta. Tieteen ulkopuoliset vaikutteet, kuten poliittiset tavoitteet, antoivat uusia tavoitteita myös historiantutkimukselle. Tutkijoiden tuli ottaa huomioon ulkopuolelta esitetyt tarpeet ja tapahtumat ja tehdä tutkimusta, jolla löydettäisiin historiasta kehitystekijät aikalaisia vaivanneisiin ongelmiin ja kysymyksiin.

Korhosen kommentti ihmisen hahmottamiskyvyn ja apriorisen ymmärryksen yhteydestä herättää ensinnäkin kysymyksen siitä, mistä apriorinen ymmärryksen kokonaisuus syntyy. Onko kyseessä aikakauden yleisen mielipiteen tai käsityksen mukainen ymmärrys asioista ja niiden suhteista? Ainakin Korhosen historiankäsityksen monet osat olivat samanlaisia kuin yleiset käsitykset. Toisaalta historiankäsitys toimii apriorisena kokonaisuutena, jonka avulla historiasta voidaan nähdä tärkeimmät kehitystekijät. Historiankäsityksellä on myös tutkimusta suuntaavaa merkitystä. Sen perusteella tutkija voi suunnata mielenkiintoaan tärkeimmiltä näyttävien asioiden tutkimiseen. Historiankäsityksen yhdeksi piirteeksi voi lisätä sen, että vaikka sen ontologisen komponentin pohjalta tehdään päätelmiä ja yleistyksiä, niin siitä huolimatta kaikki pienet historialliset tapahtumat eivät etene säännönmukaisesti, vaan vain suu-

---

¹⁸⁰Korhonen 1940, 309.

¹⁸¹Korhonen 1940, 309.

rimmat linjat.

Korhonen oli vuoden 1942 kesään asti päämajan palveluksessa. Eräässä muistiossa lokakuussa 1941 hän kirjoitti käsityksistään sodan kulusta. Hän varoitti sotilasjohtoa voimien liiallisesta haaskaamisesta. Lisäksi armeija oli liian suuri kansantaloudelliselta kannalta. Hakkapeliittatutkimuksissaan hän oli nähnyt, että Ruotsin valloituspolitiikka oli epäonnistunut taloudellisista syistä.¹⁸² Historiankäsityksensä mukaisesti Korhonen näki vallitsevan tilanteen ja teki siitä johtopäätökset.

Vuonna 1943 ilmestyivät toinen osa *Hakkapeliittain historiasta* ja kaksi lyhyttä sotahistoriaan liittyntä kirjoitusta. Hakkapeliittahistoria oli viivästynyt ilmeisesti talvi- ja jatkosodan takia, sillä noin puolet siitä oli ollut valmiina jo vuoden 1939 alussa¹⁸³. Historiankäsityksen tutkimisessa hakkapeliittahistoria ei juuri auta. Teoksessa on vain muutamia yleistyksiä.

Kirjoituksessa *Suomalaisten sotilasperinteet* (1943) Korhonen esitti, että sotilaskunto oli pelastanut Suomen itsenäisyyden. Sodassa ei ratkaisevana tekijänä ollut materiaallinen voima, vaan tärkeämpiä olivat henkiset tekijät. Sotilaskunto oli hankittu jo varhaisessa historiassa. Jatkuvien taistelujen syynä oli Suomen maantieteellinen asema. Sotiminen oli myös muovannut suomalaiselle miehelle kaksijakoisen luonteen: ”nahjusmaisesta” olemuksesta huolimatta saattoi toiminta olla taistelussa harmittua, nopeaa ja häikäilemätöntä.¹⁸⁴

Sotilaskunnan kehittyminen ympäristön vaikutuksesta ja sen periytyminen ei näyttänyt ”epätieteelliseltä” 1930-luvulla. Esimerkiksi moraalistatistikko Veli Verkko esitti 30-luvulla, että oli todennäköistä, että ympäristö saattoi vaikuttaa kansan perinnöllisiin ominaisuuksiin: ”Jos ympäristö vaatii kansalta, jotta se voisi elää ja menestyä, määrättyjä taipumuksia, on luonnollista, että vain ne yksilöt, joilla näitä taipumuksia on, pääsevät olemassaolon kamppailussa menestymään ja lisääntymään”. Tosin tietyt kansan ominaisuudet eivät välttämättä olleet ns. rotuominaisuuksia. Esimerkiksi

---

¹⁸²Herlin 1996, 107.

¹⁸³Korhonen ansioluettelo, viranhaku Helsingin yliopiston yleisen historian professuuriin.

¹⁸⁴Korhonen 1943b, 279, 281-282.

suomalainen sisu ei välttämättä ollut ”oikea rotuominaisuus”.¹⁸⁵

Sotapropagandan näkökulmasta ei Korhonen juuri muuten olisi voinut kirjoittaakaan. Neuvostoliittolaisessa propagandassa vedottiin muun muassa 200-miljoonaisen kansan materiaaliseen ylivoimaan. Suomalaisten pärjäämisen selityksenä saattoivat olla vain henkiset tekijät. Talvisodan torjuntavoiton syynä nähtiin suomalaisten sitkeys, suuret ponnistukset ja sotilaallisen johdon etevyys.¹⁸⁶

Viimeinen kirjoitus ennen Suomen ja Neuvostoliiton välirauhansopimusta oli nimi-merkillä esitetty *Sodan uudet kasvot* (1944). Se oli jätetty painoon tammikuussa 1944.¹⁸⁷ Kirja oli tarkoitettu ”henkisen kaasusodan” torjuntaan eli vihollispropagandan ”kriittistä” suhtautumista varten. Siinä pyrittiin esittämään vastaukset sotahenkeä uhanneisiin väittämiin. Siinä suhtauduttiin myönteisesti myös Saksan perusteisiin hyökkäyksestä Neuvostoliittoon. Näistä propagandistisista piirteistä huolimatta yhtäläisyydet aikaisemmin esitettyihin käsityksiin olivat tässä teoksessa vahvat.

Ensinnäkin sodan tärkein ratkaiseva tekijä oli kansan ja armeijan henki. Se ratkaisi, miten aseita käytettiin ja millaisen luonteen sota sai. Toiseksi maantieteelliset ja valtapoliittiset seikat olivat sotien tärkeitä motivaattoreita. Jos maalla oli edes jonkinlainen strateginen merkitys suurvaltojen kannalta, se pyrittiin ottamaan hallintaan. Ehdottoman varmasti näin kävi silloin, kun maalla ei ollut riittävää sotilaallista kapasiteettia, vaan se oli puolustuspoliittinen tyhjiö.¹⁸⁸

Korhonen vetoaa vanhoihin käsityksiinsä sotien perimmäisistä syistä. Neuvostoliiton osalta sodan syinä olivat vanhat venäläisten ekspansiotavoitteet. Saksan tavoitteena oli saada kansallisia, taloudellisia ja historiallisia olosuhteita vastaavat rajat. Myös bolsevismin murskaaminen tai vähintään sen työntäminen Aasiaan oli saksalaisten päämääränä. Erityisesti Japanin, mutta myös muiden maiden, sotatavoitteena oli ”elintilan” hankkiminen. Saksalaiseen ”elinalueteoriaan” ja sen käsityksiin pienten maiden häviämisestä Korhonen ei kuitenkaan uskonut. Euroopassa pienet kansat säilyisivät, koska ne olivat ”vanhoja organismeja” ja suurvallat tarvitsivat niitä välil-

¹⁸⁵Verkko 1936, 307, 310.

¹⁸⁶Salminen 1976, 27, 121-122, 156.

¹⁸⁷Korhonen 1944, 134.

¹⁸⁸Korhonen 1943c, 14, 43.

leen suoja-alueiksi.¹⁸⁹

Japanin sotapolitiikan syyksi esitettiin väestön kasvun ja rajallisen maa-alan aiheuttama elintilan riittämättömyys. Jos Japani ei saisi lisää elintilaa, se ”tukehtuisi” saarelleen.¹⁹⁰ Tämä käsitys ei ollut Suomessa mitenkään uusi, vaan esiintyi esimerkiksi jo 1920-luvulla *Valtiotieteiden käsikirjassa*. Keltaisen vaara -käsite tarkoitti tällöin japanilaisiin kohdistunutta pelkoa. Katsottiin, että heidän taloudellinen ja väestöllinen kasvu oli johtamassa uhkaan ja että tämä aasialainen kansa nousisi eurooppalaisten ohi maailmanvallaksi. Ajatusrakennelman ytimenä oli usko ihmisrotuihin ja niiden taisteluun olemassaolosta. Darwinistisen käsityksen mukaisesti väestön kasvu ja elintarpeiden rajallisuus johtivat kamppailuun näistä resursseista. Kamppailu saattoi olla taloudellista ja poliittista, mutta usein se oli myös aseellista.¹⁹¹ Japanin ryhtyminen valloituspolitiikan toteuttamiseen vahvisti keltainen vaara -käsitteen enustusta. Jo 1920-luvulla oli uskottu, että Japanin ”elämisehdot” olivat valloituspolitiikan takana.

Korhonen ei mainitse ”keltaista vaaraa”, mutta hänen käsityksensä oli samanlainen. Tekstissä on kielikuvia, jotka viittaavat käsityksiin kansakunnista organismeina. Esimerkiksi länsivaltojen tekemät pommitukset Saksassa eivät olleet tehokkaita, koska ne eivät osuneet Saksan ”elinhermoihin”. Samaa kielikuvaa oli käytetty jo *Hakkapeliittain historia II*:ssa. 1600-luvullakin olisi pitänyt pyrkiä vihollisen elinhermojen lamauttamiseen.¹⁹² Kun otetaan huomioon Korhosen jo 1920-luvun lopulla esittämät ajatukset kansojen ja luonnonilmiöiden suhteesta, näyttäisi darvinistisillä käsityksillä olleen melko vahva asema hänen historiänkäsityksessään.

Näistä ”luonnollisista” syistä johtuen myös tulevaisuuden kuva oli synkkä. Kamppailu elinehdoista johtaisi tulevaisuudessakin sotiin. Eri rauhanjärjestöjen työ näytti toivottomalta. Toivoa rauhallisemmasta ajasta kuitenkin oli, jos ihminen muuttuisi. Historialliset tapahtumat olivat osoittaneet, että valtiollisessa järjestäytymisessäkin vaikutti sama pyrkimys vaihteluun kuin muussakin inhimillisessä toiminnassa. Totalitaarisesta järjestelmästä siirryttäisiin joskus individualistiseen järjestelmään. Tällöin

¹⁸⁹Korhonen 1944, 58, 69, 70, 117, 130.

¹⁹⁰Korhonen 1943c, 117.

¹⁹¹Voionmaa T. 1920, 586-587, 590.

¹⁹²Korhonen 1944, 47; Korhonen 1943a, 1.

olisikin huomattavasti vaikeampaa käydä ”totaalista” sotaa.¹⁹³

Korhosen historiankäsityksen perusominaisuudet pysyivät muuttumattomina sota-
vuosien läpi. Suomen historian tärkeimmät ”kehitystekijät” näyttivät osuneen oike-
aan sodan syyttymisen myötä. Venäläisten ekspansiivisuus, suomalaisten sotilas-
kuntoisuus, Suomen geopoliittinen asema, kansakuntien taistelu eloonjäämisestä ja
elinalueteoriat muodostivat historiankäsityksen ytimen, eivätkä toisen maailmanso-
dan syyt näyttäneet tätä käsitystä horjuttavan. Tämän ytimen ympärille käsitys histo-
rian ”laeista” ja kulusta rakentui. Näiden käsitteiden kautta oli mahdollista selittää
laajemmat syyt tapahtumille historiassa ja myös nykyajassa.

Paradigman komponenttien kannalta selitettynä historiankäsitys muodostui ontologi-
sesta komponentista, johon sisältyy kansojen ominaisuudet, geopolitiikka ja elinalue-
teoria sekä taistelu eloonjäämisestä. Näiden käsitteiden purkaminen näyttäisi johta-
van siihen, että kaksi tekijää löytyy koko historian taustatekijöiksi: erilaiset kansat ja
niiden tarpeet elintilasta. Toiset kansat olivat aktiivisempia kuin toiset ja tästä seurasi
herrsuspyrkimyksiä, jotka johtivat ääritapauksissa sotiin. Lisäksi pelkät elintarpeet ja
niiden rajallisuus johtivat myös valloituksiin ja sotiin.

Eksemplaari-komponentti, jonka historia näytti toteuttaneen, oli suomalaisten histo-
ria. Koko menneisyys näyttäytyi taistelujen valossa yhtenä suurena eloonjää-
miskamppailuna, jossa varsinkin venäläiset olivat yrittäneet laajentaa valtaansa Suo-
meen. Viimeistään talvisota osoitti, ettei suomalaisten asema ollut muuttunut. Geo-
poliittinen asema valloitusshaluisen kansan naapurina sai Suomen aseman aina uha-
tuksi. Toisena eksemplaarina oli Japani, jonka sodankäynnin syyt olivat ”luonnolli-
set”. Kansan henkiset voimavarat olivat saaneet maan kasvamaan väestöllisesti ja
taloudellisesti. Estääkseen uhanneen elintarpeidensa riittämättömyyden oli sen ”täy-
tynyt” alkaa valloittaa uusia maita.

Erityisinä sotavuosien arvovalintoina Korhosen historiankäsityksen paradigman ar-
vokomponenttiin voisi katsoa kuuluvan laajojen päivänpoliittisten käsitysten hyväk-
symisen historiantutkimuksen apuvälineiksi. Hän hyväksyy jopa mahdolliset ana-

---

¹⁹³Korhonen 1944, 117-118.

kronistiset spekulatiot, jos niiden avulla saadaan historiankäsitystä ”syvennetyksi”. Tämä saattoi olla vastaperustelu mahdollisille tiedeyhteisön epäilyille siitä, että liian tiukasti politiikkaan sitoutuneet historioitsijat kirjoittivat politisoitunutta historiaa.

4.2 Jaakkolan keskiaikatutkimukset ja sotakirjallisuus - sama tulkinta

Jaakkolalta ilmestyi vuonna 1935 ensimmäinen osa hänen Suomen keskiaika - tutkimuksistaan. Jatko-osat tulivat vuosina 1938, 1944 ja 1950. Tässä teossarjassa Jaakkola loi Suomen historiasta laajan yleisesityksen alkaen esihistoriasta. Toisenlaisen osan Jaakkolan tuotannossa muodostavat sodan aikana kirjoitetut yleisesitykset Suomen historiasta. Näistä teoksista esimerkiksi syksyllä 1941 ilmestyneellä *Suomen idäntä* oli tilaajana valtion ylin johto ja sen tavoitteena oli perustella Itä-Karjalan kuuluminen Suomeen. Henkiseen maanpuolustukseen Jaakkola osallistui toisilla ”sotateoksilla”, joissa tavoitteena oli esimerkiksi antaa yleiskuva Suomen historian keskeisimmästä ongelmasta: taistelusta itää vastaan (1940).¹⁹⁴

Analyysin kannalta keskeistä on se, millaisen painoarvon Jaakkola antoi käyttämilleen käsitteille. Esimerkiksi *Suomen varhaishistoria* teoksessa moneen otteeseen käytettyjen termien ”luonnollinen” ja ”geopoliittinen” yhteydet laajempiin teorioihin ja käsityksiin ovat mielenkiinnon kohteena. Olivatko termit vain kielikuvia vai olivatko ne ilmauksia koko historiankäsitteen perusteista?

Esitetyn historiankäsitteen määrittelyn mukaan se koostuu selittävästä tekijöistä, joita ovat ns. ulkoiset ja sisäiset tekijät. Jaakkolan teos (1935) alkaa historiallisen ajan ensivaiheista, eikä hänellä ole ollut kovinkaan paljon kirjallisia lähteitä käytettävissä. Tämän takia on odotettavissa, että hän joutuu tekemään olettamuksia ja johtopäätelmiä muilla keinoin.

Maantieteelliset seikat ovat selittäviä tekijöitä varsinkin asutus- ja kauppahistoriassa. Tietyt alueet muodostivat maantieteellisiä kokonaisuuksia, jotka olivat esimerkiksi metsien ja soiden ympäröimiä. Ne saivat kehittyä ilman ulkopuolelta tulleita vaikutteita ja muodostivat ”luonnollisen kokonaisuuden”. Turvallisen maantieteellisen

---

¹⁹⁴Manninen O. 1980, 59, 64.

aseman myötä ei tarvinnut pelätä ulkoista vihollista. Tällainen maa oli esimerkiksi Norja. Baltian rannikolla puolestaan käytiin eloonjäämistaisistelua, jossa balttilaiset kansat olivat erityisen uhattuina maantieteellisen asemansa takia. Baltiaa ei suojannut mikään maantieteellinen tekijä slaavien levittäytymiseltä. Myös viikinkien matkat Venäjän alueelle olivat ymmärrettävissä täysin vain geopolittiselta kannalta. Suurintressien toteuttaminen riippui maantieteellisistä edellytyksistä.¹⁹⁵

Kansojen ominaisuudet tapahtumien selittäjinä olivat tärkeitä, vaikka maantieteelliset seikat määräsivät intressien suuntautumista. Esimerkiksi viikinkien henkisissä ominaisuuksissa oli vaistomaista alkuvoimaa, jonka voimin valtaukset ja asuttaminen tehtiin. Myös valloitetujen kansojen kielen ja sivistyksen omaksuminen onnistui sen takia nopeasti. Toinen esimerkki olivat slaavit, jotka olivat olleet uhka Baltian kansojen olemassaololle. Muutamia kansoja oli jo hävinnyt slaavien asutuspaineen myötä. Alkuvoimaa eivät slaavit liikehtimisellään osoittaneet, vaan olivat heikompia ja avuttomampia kuin balttilaiset. Slaavien voima oli ilmeisesti ylivoimaisessa lukumäärässä, joka vielä kasvoi ja lisäsi painetta.¹⁹⁶ Venäläisten laajentumispolitiikkaa oli selitetty monin tavoin 1900-luvun alkupuolella. Suomalaiseen keskusteluun oli vaikuttanut ensimmäisen maailmansodan aikana saksalainen propaganda, jossa slaavit muun muassa esitettiin ekspansiivishaluisena ja nopeasti kasvavana rotuna.¹⁹⁷ Monia syitä oli esitetty, mutta johtopäätös oli sama: venäläiset olivat naapurimailleen uhka.

Maantieteelliset ja maailmanhistorialliset seikat olivat myös karjalaisten ja muiden suomalaisten heimojen teiden eron syynä. Karjalan siirtyminen itäiseen kulttuuriin ei johtunut henkisistä tai psykologisista ominaisuuksista. Suomalaisen kansan henkissä olemuksessa ei ollut mitään ”syvällisiä alkuperäisiä heimoeroavaisuuksia”. Karjalaisten kehitykseen vaikutti eniten maantieteellinen asema ja maailmanhistorialliset tekijät. Laatokan rantamaille asettuneet karjalaiset jäivät muihin suomalaisiin nähden eristykseen.¹⁹⁸ Maailmanhistoriallisilla tekijöillä Jaakkola ilmeisesti tarkoittaa itäisten kansojen voimistumista ja lännen ja idän kirkon alkanutta kamppailua.

---

¹⁹⁵Jaakkola 1935, 44, 45, 54, 56, 58, 104, 223.

¹⁹⁶Jaakkola 1935, 38, 133, 60.

¹⁹⁷Luostarinen 1986, 79.

¹⁹⁸Jaakkola 1935, 260, 380.

Maantieteellisten käsitteiden käytöstä Jaakkola kuitenkin halusi olla tarkka. Hän ei hyväksynyt ylimalkaisia käsitteitä, kuten esimerkiksi Euraasia-käsitettä. Sitä oli käytetty liian laajasti. Käsitteiden tarkempaan käyttämiseen hän suositteli eläytymistä. Tutkijan olisi eläydyttävä tutkimansa kulttuurin ”henkeen” ja vältettävä ”hyppelemästä” eri kulttuurien välillä.¹⁹⁹ Näin voisi välttyä sekoittamasta eri kulttuurien käsityksiä toisiinsa ja myös mahdollisesti tekemästä anakronistisia johtopäätelmiä.

Eräässä yhteenvedossa Suomen esihistoriallista kehityksestä Jaakkola käytti tärkeimpänä selittävänä tekijänä Suomen maantieteellistä sijaintia. Suomen kehityshistoria liittyi suoraan eurooppalaiseen kehitykseen. Kansainvaellus- ja viikinkiaika synnyttivät liikennettä ja uusia intressialueita, jotka ulottuivat Suomenlahden rannikolle asti. Näin läntinen kulttuuripaine kasvoi, kun suomalaiset heimot joutuivat idän ja lännen välisen kauppateien varteen. Tästä oli seurauksena suomalaisten heimojen liittyminen läntiseen kristikuntaan.²⁰⁰

Jaakkolan keskiaikatutkimuksien toinen osa (1938) käsitti kristillisen Suomen syntyvuodet 1200-luvulla. Tavoitteena oli esittää kokonaisnäkemys, jossa suomalaisten historia asetettiin maailmanhistorialliseen, pohjoismaiseen ja ruotsalais-suomalaiseen kehitykseen. Tämä tarkoitti sitä, että Suomen aseman ymmärtämiseksi täytyi selvittää esimerkiksi yleiseurooppalainen kehitys, joka kaupankäynnin ja ristiretkien kautta välittyi Suomeen. Erityisesti suomalaisten asemaan vaikutti roomalaiskatolisen ja bysanttilaisen kirkon ero ja niiden kiihtynyt taistelu. Suomalaiset olivat kuitenkin jo ennen idästä tehtyä käännyttämistä tutustuneet läntiseen kristinuskoon. Näin sai alkunsa Suomen asema läntisenä maana ja samalla Suomen historian keskeisin ongelma: taistelu idän ja lännen välillä.²⁰¹

Kysymys siitä, valloitettiin Suomi lännestä tehtyjen ristiretkien myötä, on Jaakkolan mielestä virheellisesti asetettu. Suomalaisilla oli vanha naapuruus- ja ystävyys-suhde kristillisten Pohjanlahden asukkaiden kanssa ja ruotsalaisten tekemä ensimmäinen ristiretki 1200-luvulla oli vain Suomessa olleiden kristillisten piirien suojelua

---

¹⁹⁹Jaakkola 1936, 140-141.

²⁰⁰Jaakkola 1936, 148, 151.

²⁰¹Jaakkola 1938, v, 1, 5, 18, 31, 135.

ja yhteisten etujen ajamista. Intressiyhteys näytti luonnolliselta selitykseltä.²⁰²

Kristillisen Suomen käsittelyssä Jaakkolan historiankäsityksen kannalta tärkeänä teemana olivat vielä retkien, kaupankäynnin ja kulttuurin leviämisen edellytyksenä olleet maantieteelliset seikat. Ensinnäkin Suomen merellinen asema oli koko kulttuurikehityksen keskeisin tekijä. Meri yhdisti suomalaiset viikinkeihin ja länsimaisiin kauppiaisiin. Sisämaahan mentäessä vesitiet ohjasivat kulttuurin leviämistä ja korpi-
maat puolestaan eristivät. Toiseksi maantieteelliset seikat ohjasivat laajemmin kehitystä. Kirkkopoliitikassa Suomen asema oli tärkeä jo pelkästään maantieteellisistä syistä, erityisesti itään suuntautuneessa lähetystyössä.²⁰³

Talvisodan jälkeen kevättalvella 1940 Jaakkola sai valmiiksi *Suomen historian ääri-
viivat*. Se oli tarkoitettu yleisesitykseksi Suomen historiasta: suomalaisten heimojen muutosta Pohjolaan aina talvisotaan asti. Kirjassa esitettiin yleiskäsitys suomalaisten menneisyydestä eli Suomea koskeva historiankäsitys.

Jaakkolan historiankäsityksessä suomalaisten henkiset ominaisuudet olivat monipuoliset. Ensinnäkin muutto nykyisille asuinalueille ei ollut johtunut heimovaistoista vaan suomalaisten heimojen ”aloitekyvystä ja rohkeudesta”. Heimot olivat kehittyneitä, esimerkiksi talonpojat rikastuivat turkisten myynnillä ja saivat kaupankäynnin välityksellä kulttuurivaikutteita Manner-Euroopasta. Myös ”kehittymättömät” slaavit saivat saman kaupankäynnin kautta vaikutteita. Yritteliäs Suomen kansa kasvoi länsimaiseen ja pohjoismaiseen kulttuuripiiriin ja vapaasta tahdostaan siitä tuli näiden etuvartio itää vastaan. Yksi kaikkein tärkein tekijä oli talonpoikien ”ikivanha vapaudenrakkkaus”. Sen ja ”elinvoiman” avulla oli kansa selvinnyt yli vaikeiden aikojen, kuten Ison vihan ja vapaussodan. Myöskään mitään eroavaisuuksia Suomen kansan henkisessä olemuksessa karjalaisten ja muiden heimojen välillä ei ollut. Suomen kansa oli kasvanut itää kohti yhtenäisesti ja elimellisesti.²⁰⁴

Toisaalta Suomen historiaan olivat ratkaisevasti vaikuttaneet kansan ominaisuuksista riippumattomat ulkoiset tekijät. Suomen historiaa oli hallinnut aina 1000-luvulta al-

---

²⁰²Jaakkola 1938, 147, 136, 148.

²⁰³Jaakkola 1938,1, 19, 36, 37, 106, 224-225.

²⁰⁴Jaakkola 1940, 13, 101, 112, 137, 187, 27.

kaen lännen ja idän kirkkojen välinen kilpa. Bysantin kirkon viha läntistä kirkkoa kohtaan asetti Suomen katolisen kirkon etulinjaan. 1200-luvulla tataarien (mongolien) vyöry länteen sai aikaan yhä voimistuvan itäisen ekspansion. Suomen kohtalo oli sidottuna maailmanhistorialliseen kehitykseen. Tataarien hellitettyä otteensa tuli uudeksi uhaksi Moskovan ja Novgorodin voimistuminen. Kun sitten Maunu Eerikinpoika 1300-luvulla yhdisti Norjan ja Ruotsi-Suomen ”Fenno-Skandiaksi”, seurasi siitä venäläisten hyökkäys.²⁰⁵

Venäläisten ekspansiiviset toimet voimistuivat 1700-luvun alussa Uudenkaupungin rauhan myötä. Rauhassa Suomen alue heikkeni geopoliittisesti, taloudellisesti, sotilaallisesti ja kansallisesti. Myös Pietarin kaupungin perustaminen pahensi Suomen asemaa: ”Idän suuri jättiläinen ei näet tyytynyt vain siihen, että se nyt sai ilmaa keuhkoihinsa”. Suomen tehtäväksi jäi Ruotsin tuella pysäyttää venäläisten laajentuminen. Tässä tilanteessa Suomen kehitys tuli yhä riippuvaisemmaksi eurooppalaisvenäläisistä suhteista. Toki suomalaiset saattoivat antaa oman panoksensa, mutta se jäi enemmänkin sisäisen kehityksen, valtiollisen ja kansallisen toiminnan piiriin.²⁰⁶

1900-luvun vaihteessa Suomeen kohdistuneet venäläistämistoimet olivat peräisin maailmanhistoriallisista virtauksista, joiden tavoitteena oli slaavien valtiollinen ja kansallinen yhtenäisyys. Tuossa tilanteessa Suomen kohtalo oli jälleen riippuvainen ulkoisista tekijöistä ja, kuten monesti aiemmin, maailmanhistorialliset tekijät tukivat suomalaisten vapauspyrkimyksiä. Niiden avulla ja kansan aktiivisella toiminnalla saavutettiin lopulta valtiollinen itsenäisyys.²⁰⁷

Seuraava teos on vuoden 1941 syksyllä julkaistu *Suomen idänkysymys*. Teoksen synty pohjautuu kevääseen, jolloin tasavallan presidentti R. Ryti pyysi Jaakkolaa tekemään muistion Itä-Karjalan kuulumisesta Suomeen historiallisin ja väestöllisin perustein. Jaakkolan johdolla muistiota valmisteli muun muassa Akateemisen Karjala-Seuran johtomiehiä. Muistio valmistui kesäkuun puoliväliin mennessä, ja se oli suunnattu saksalaisille. Sodan syttymisen jälkeen muistiosta muokattiin kirja *Die Ostfrage Finnlands*, joka myöhemmin suomennettiin nimellä *Suomen idänkysymys*.

²⁰⁵Jaakkola 1940, 64, 65, 72, 74, 84.

²⁰⁶Jaakkola 1940, 139, 140, 141, 158.

²⁰⁷Jaakkola 1940, 174, 179, 184.

Muistioon verrattuna kirjassa esitettiin uusia sodan kautta toteutuvia päämääriä.²⁰⁸

Suomen idänkysymystä voisi pitää sotakirjallisuuden huipentumana, sillä siinä esitettiin näkemyksiä, jotka olivat poliittisille päämäärille alistettuja. Tätä vastaan kirjassa oli seuraava lausuma:

”Itä-Karjalan kysymys ei ole Suomelle vain maantieteellisesti, kansallisesti ja historiallisesti elintärkeä, vaan sillä on myös syvällisempi ja vanhempi kansanomaisen ja henkinen pohja kuin millään toisella tuntemallamme nykypäivien valtiollisella aluekysymyksellä. Kaikkea keinotekoisuutta tai poliittisia mahtipyyteitä vailla on täten Itä-Karjalan ongelma kuten jokainen todellinen ja positiivinen historiallinen probleema vähitellen ja omalla voimallaan kasvanut vuosikymmenestä vuosikymmeneen ja sukupolvesta sukupolveen yhä väistämättömämmäksi ja velvoittavammaksi kansalliseksi kulttuuri- ja elinkysymykseksi.”²⁰⁹

Teoksella oli poliittiset päämäärät, mutta toisaalta monet historiankäsitteiden perusteet olivat jo aiemmista teoksista tuttuja. Mitään radikaalia muutosta ei historiankäsitteiden kohdalla ollut tapahtunut. Ehkä asiat esitettiin vain vapaammin visioiden, kun tieteellisyyden vaatimuksia ei juuri ollut. Myös jatkosodan alun aikainen hyökkäävä ilmapiiri mahdollisesti tuki visionaarisia näkemyksiä.

Kaksi päälinjaa on edelleen historiankäsitteiden perustana: maantiede ja slaavien uhka. Tekstissä käytetään paljon saksalaisten elintila- ja rotukysymyksiin viittaavaa sanastoa. Ehkä teoksessa on pyritty tekemään suomalaisten näkemykset ymmärrettävämmiksi käyttämällä saksalaisten omia termejä. Muutenkin tekstissä viitataan saksalaisten historiaan. Esimerkiksi saksalaisten ja slaavien historiallisen taistelun kannalta suomalaiset ovat tehneet ”perustavan tärkeää rakennustyötä” slaaveja vastaan.²¹⁰ Teksti on siis suunnattu saksalaisille, joten esimerkiksi suomalaisten rodullisten ominaisuuksien todistaminen läntisiksi on ollut tärkeää. Näin se, että ensimmäiset suomalaisheimot tulivat meren yli²¹¹, siis lännestä ja etelästä, viittaa germaanisiin sukujuuriin.

Lähihistoriasta kirjassa esitetään tulkinta, jonka mukaan Neuvostoliiton tavoitteena

²⁰⁸Manninen O. 1980, 59, 64; Herlin 1996, 90-91.

²⁰⁹Jaakkola 1941a, 28.

²¹⁰Jaakkola 1941a, 13.

²¹¹Jaakkola 1941a, 13.

oli käyttää Itä-Karjalaa tukikohtana, josta lähdetään valloitusotaan länteen ja luoteeseen. Venäläisillä oli tavoitteena päästä Jäämerelle ja Atlantille. Tämän takia Karjalan väestöpohjaa oli muokattu pakkosiirroilla. Sitä oli vaimentanut hieman se seikka, että alkuperäinen karjalaisväestö oli sitkeää ja elinvoimaista, sekä se, etteivät siirtolaiset olleet elinkykyisiä karuilla Karjalan korpimailla.²¹²

Myös Suomen sotatavoitteet liittyivät historiankäsitykseen. Tavoitteena oli poistaa suomalaisten kannalta tulevaisuutta vaarantavat ongelmat. Niiden taustalla olivat historiankäsityksessä esitetyt tekijät. Venäläinen paine oli nakertanut suomalaisten ”elinvoimaa ja olemassaolon edellytyksiä”, ja tämä paine oli saatava hellittämään. Jo suomalaisten ja venäläisten henkisetkin ominaisuudet olivat täysin päinvastaiset: suomalaiset olivat luotettavia, työteliäitä ja harkitsevaisia, kun itäiset naapurit olivat pohjattoman raakoja ja petollisia. Kuitenkaan tässä kamppailussa olemassaolosta ei ollut kysymys vieraan maaperän valloittamisesta. Tavoitteena oli saada ”Suomesta – geopoliittisesti, taloudellisesti ja historiallisesti harmoninen kokonaisuus”.²¹³ Saksan tavoitteet olivat samanlaiset²¹⁴.

Sodan takia ei historiankäsityksessä tapahtunut muutoksia, vaan historiankäsityksen perusteella sota näytti oikeutetulta ja ”järkevältä” toiminnalta. Ontologiset käsitykset Suomen historian realiteeteista eli reunaehdoista, jotka määräsivät toiminnan rajat, olivat geopolitiittisia, taloudellisia ja historiallisia. Geopolitiikan kannalta katsottuna Suomelle tuli luoda ”luonnolliset” maantieteelliset rajat. Esimerkiksi järviin ja suuriin erämaihin rajautuminen oli ilmeisesti tällaista. Luonnollisten rajojen katsottiin helpottavan puolustautumista. Kallenaution mukaan Suur-Suomen maantieteellisinä rajoina oli jo 1850-luvulta lähtien nähty idässä ns. kolmen kannaksen raja. Tämä raja olisi lyhentänyt Suomen ja Venäjän maarajaa kahdella kolmasosalla.²¹⁵ Taloudelliset rajat olivat sellaiset, että niiden katsottiin mahdollistavan Suomen kansan vaurastumisen. Esimerkiksi Karjalan metsät saattoivat tarjota laajat mahdollisuudet suomalaiselle metsäteollisuudelle. Kallenaution on pitänyt taloudellisia näkökohtia tärkeimpinä perusteina Suur-Suomi -haaveille 1920-luvun alussa. Itä-Karjalasta saatavia luon-

---

²¹²Jaakkola 1941a, 53, 75, 61.

²¹³Jaakkola 1941a, 81-83, 99, 101.

²¹⁴Korhonen 1944, 58, 69, 70.

²¹⁵Kallenaution 1985, 44.

nonvaroja pidettiin merkittävinä.²¹⁶ Historialliset seikat liittyvät ilmeisesti siihen, että jos jokin alue oli ollut suomalaisten hallussa historiassa, niin se tuli saada takaisin. Jaakkola jättää tarkemmin määrittelemättä tavoitteet. Tähän voi taustalla olla syynä se, ettei hänelle ole ollut välttämättä selvää, mitkä lopulta olisivat Suomen sodan päämäärät. Lisäksi oli varmaan otettava huomioon, millaiset tavoitteet olivat poliittisesti sopivia.

Syksyllä 1941 Jaakkola osallistui vielä sodan historialliseen perustelemiseen yhdessä monien muiden historiantutkijoiden kanssa HAikissa. Teemanumerossa oli useita artikkeleja Karjalan historiallisesta asemasta Suomen yhteydessä. Jaakkola käsitteli Karjalan alkuperää etymologisen tutkimusotteen avulla ja päätyi siihen, että karjalaiset tulivat lännestä. Näin ollen taistelu Karjalasta oli osa ikuista taistelua lännen ja idän välillä.²¹⁷

Viimeinen sota-aikana kirjoitettu ja julkaistu Jaakkolan teos oli *Suomen sydänkeski-aika. Itämaan synty ja vakiintuminen*. Esipuhe oli kirjoitettu pääsiäisenä 1944. Teos oli kolmas osa Jaakkolan Suomen keskiajan kokonaissynteesistä.

Yhdeksi tärkeimmäksi kyseisen aikakauden tapahtumia selittäväksi tekijäksi nousee pohjoismaisten talonpoikien vapaudenrakkaus. Sen pohjalta suomalaiset, kuten karjalaiset ja virolaisetkin, talonpojat asettuivat feodaalisten pyrkimysten vastustajiksi 1300-luvulla. Tämä vapauskäsitys oli muinaista perintöä. Esimerkiksi virolaisten talonpoikien ryhtyessä vapaustaisteluun itämaisia hallitsijoita vastaan he kävivät pyytämässä tukea Suomesta. Täkäläiset talonpojat innostuivat, olihan vapaus heille tärkeää, ja koko maan johto, kirkko ja kansa tunsivat voimakasta myötätuntoa Viroa kohtaan. Tämä aatteellinen tausta selitti Jaakkolan mukaan suomalaisten kannan paremmin kuin se, että tuen antaminen sopi myös koko Kalmarin unionin yleispolitiikan linjaan. Unionin politiikan taustalla olivat taloudelliset ja strategiset edut. Suomen maantieteellinen asema puolestaan teki maasta tärkeän.²¹⁸

Kokonaisuudessaan Jaakkolan historiankäsitykseen eivät sotavuosien kokemukset

---

²¹⁶Kallenautio 1985, 44-45.

²¹⁷Jaakkola 1941b, 203.

²¹⁸Jaakkola 1944, 338, 32-33, 56, 344, 352, 353, 362.

vaikuttaneet ratkaisevalla tavalla. Perusteet olivat samat kuin aiemmin eikä sotakirjallisuuden ja varsinaisten historiantutkimusten välilläkään ollut suuria ristiriitaisuuksia. Sotavuosina historiankäsitteeseen tuli ehkä aikaisempaa enemmän eloonjäämis- ja taistelupainotuksia. Sotakirjallisuuden ja tutkimusten suurimpana erona oli vain päivänpolitiikan ja tulevaisuuden kuvien hahmottelu. Niitä esittäessään Jaakkola ei enää ollut historiantutkija, vaan ennustaja. Ennusteet kuitenkin pohjautuivat historiantutkimukseen.

Maantiede ja kansojen ominaisuudet ovat Jaakkolan historiantutkimuksen ontologisena perustana. Maantieteelliset kokonaisuudet olivat alueita, joiden merkitys oli kansojen historioille merkityksellinen. Esimerkiksi meri yhdisti ja laajat vaikeakulkuiset maa-alueet erottivat. Tällaiset tekijät olivat esimerkiksi saaneet aikaan karjalaisen heimon eron muihin suomalaisiin heimoihin. Kansojen ominaisuudet puolestaan vaikuttivat pitkäkestoisiin prosesseihin. Suomalaisten ominaisuuksiin luettu vapaudenrakkaus oli saanut ilmauksia läpi tunnetun historian. Geopoliittinen selittäminen yhdistyi kansojen pysyviltä näyttäneisiin ominaisuuksiin. Suomalaiset olivat itäisen naapurin ekspansion kohteena. Ontologisten tekijöiden muuttumista ei ollut nähtävissä, joten suomalaisten tulevaisuuden suunnitelmien tuli ottaa ne huomioon. Kamppailu olemassaolosta olisi helpompaa, kun suomalaiset olisivat muodostaneet kokonaisuuden, joka olisi geopoliittisesti, taloudellisesti ja historiallisesti yhtenäinen. Historiantutkimuksen yleistyksen tiivistyvä tähän päätavoitteeseen ja sen kolmeen alatavoitteeseen. Historiantutkimuksella oli arvotavoitteita, joista keskeisin oli Jaakkolan jo 1925 esittämä Suomen kansan historiantutkimuksen vahvistaminen. Arvojen mukaisesti historiasta nostettiin esiin tärkeimmät suomalaisten itsenäisyyden vaikuttaneet tekijät. Tavoitteena oli myös vahvistaa tulevaisuuden itsenäistä Suomea, joten historiasta etsittiin, mitkä tekijät olivat eniten uhanneet suomalaisia.

4.3 Juvan muuttumaton historiantutkimus

Juvan tuotannossa *Suomen kansan aikakirjat* -sarja muodosti yhtenäisen kokonaisuuden. Viimeinen osa ilmestyi 1938, jonka jälkeen ennen sotavuosia ilmestyi vain yksi teos. Mahdollisesti Turun yliopiston rehtorin työ, johon Juva nimitettiin vuonna 1934, vei aikaa niin paljon, ettei Juva juurikaan ehtinyt julkaista varsinaisia alkupe-

räislähteisiin tukeutuneita tutkimuksia. Juva kuitenkin julkaisi paljon pienempiä tutkimuksia ja kirjoituksia.²¹⁹

Vapaussodan 20-vuotisjuhlaa varten julkaistiin vuonna 1938 juhlateos. Kirjan alussa Juva esitti näkemyksensä pienten kansojen asemasta historiassa: ”Suuremmat ja voimakkaammat kansat ovat alistaneet ne valtaansa tai määränneet niitten toiminnan rajat”. Tämä on tuttu käsitys jo aiemmista teoksista. Kehityksen syynä oli kuitenkin sekä kansan että yksityisen ihmisen pyrkimys vapauteen. Vahvasti teleologinen käsitys siitä, että suomalaisuuden nousu ja itsenäistyminen olivat historiallisia välttämättömyyksiä, perustui kansan ominaisuuksiin. Suomessa pohjoismainen perintö oli vielä antamassa lisää pontta vapausaatteelle. Tästä seurasi, että suomalaisuusliike syntyi ja voimistui ja lopulta johti yhteiskunnan demokraattiseen kehitykseen. Vapaussota näyttäytyy tämän kehityksen yhtenä ratkaisevan tärkeänä osana. Se oli osoitus kansan halusta määrätä itse itseään. Vapaussota oli yleisemmältä kannalta katsoen jälleen yksi puolustussota, jossa kansa taisteli olemassaolonsa puolesta. Jo muinaisuudesta asti oli sotia käyty vapauden puolesta.²²⁰

Sotavuosina Juvakin osallistui kansan hengen kohottamiseen. Kolme kirjaa vuosilta 1942-43 keskittyivät pitkien aikavälien ja laajojen linjojen hahmottamiseen. Pääteemana oli taistelu itää vastaan. Juva oli myös mukana tekemässä koulukirjoja Sotilashallinnon toimeksiannosta. Ne olivat erityisesti tarkoitettu uusille Itä-Karjalan kansakouluille.²²¹ Kansakoulussa oli vuoden 1939 aikana alettu ottaa huomioon aikaisempaa enemmän maanpuolustuksellisia näkökulmia. Puolustusministeri suositti kouluhallitusta antamaan maanpuolustuksellista opetusta esimerkiksi historian ja maantiedon tunneilla.²²² En kuitenkaan tarkemmin puutu Juvan oppikirjatuotantoon, koska hän ei tehnyt oppikirjoja yksin.

Kamppailu olemassaolosta oli vahva teema Juvan sotavuosien tuotannossa. Suomalaisen kulttuurin kehityksessä sota ja ankara luonto näyttäytyi tärkeimpänä liikkeelle panevana voimana. Kansa ei ollut päässyt veltostumaan, kun sen oli ollut pidettävä puolensa taistelussa elämästä ja kuolemasta. Kansan ominaisuuksista sisu ja sitkeys

²¹⁹Juvan bibliografia ks. Matinelli 1967.

²²⁰Juva 1938b, v, x, 645.

²²¹Juva 1942c, 3.

²²²Saarinen 1999, 17.

olivat taanneet voitokkuuden. Kaiken kehityksen taustalla oli kansan elinvoima, sen täytyi myös säilyä heikentymättä. Siten suomalaiset saattoivat säilyä ja kehittyä ”ainaisessa olemassaolontaistelussa”.²²³

Kirjallinen taistelu itää vastaan jatkui seuraavissa teoksissa. *Suomen taistelun itää vastaan* (1942) Juva omisti pojalleen, joka oli saanut surmansa jatkosodassa. Teoksessa on paljon aikaisemmin julkaistujen tekstien osia. Näyttääkin siltä, etteivät sodan vaikutukset historiankäsitykseen olleet mullistavia. Pikemminkin tietyt seikat vain alkoivat voimistua ja kirkastua yhä tärkeämmiksi. Näin kävi sodan merkitykselle. Siitä tuli Suomen historian läpi käyvä punainen lanka. Sitä seuraamalla ilmeni, että vaikka sodat ”elimellisimmin” kuuluivat valtiolliseen historiaan, niin ne olivat myös kansojen kulttuurihistoriassa merkittäviä. Sotia synnyttäviä tekijöitä olivat tietyt muuttumattomat seikat. Ensinnäkin pienten kansojen asema oli aina ollut uhattuna suurempien taholta. Ne pyrkivät alistamaan valtaansa muut. Suomen asema riitamaana slaavien ja germaanien välissä oli johtanut jatkuviin sotiin. Rauhanaikana joko idästä tai lännestä oli sovitut rajat nähty epäedullisina ja niiden muuttaminen oli johtanut sotiin. Esimerkiksi Pähkinänsaaren rauhan raja oli sulkenut luonnollisen suunnan asutukselta, ja kansan kasvun myötä raja oli tullut epäedulliseksi. 1500-luvulla rajat olivat jälleen Ruotsi-Suomen kannalta katsoen liian ahtaat. Vaara uhkasi melkein joka suunnalta, joten sotilasmaantieteellinen asema oli heikko. Niinpä tavoitteena oli laajentaa alueita ja vihdoinkin Stolbovan rauhassa Ruotsi-Suomi pääsi pois idän suunnan puristuksesta. Tähän asti kysymys oli ollut ”Suomen elinkysymysten” hoitamisesta, ja ne jäivät taka-alalle suurvalta-aikana.²²⁴

Venäjän vallan alaisuuteen siirtymisen myötä taistelu itää vastaan muuttui moraalisiksi. Kun ensimmäisen maailmansodan aikana Venäjä voimisti sortoa, oli vain aktiivinen taistelu vaihtoehtona. Vuoden 1918 sota oli vapaussotaa venäläisiä ja punakapinaa vastaan. Vuonna 1941 alkanut jatkosota oli jälleen yksi puolustussota tässä historian kulussa.²²⁵ Oliko tilanne samanlainen kuin 1500-luvulla? Suomi oli ahdistettu ja sen sotilasmaantieteellinen asema oli heikko. Tällöin saattoi näyttää oikeutetulta aloittaa ”puolustussota” geopoliittisen aseman parantamiseksi. Menetetyn Kar-

²²³Juva 1942d, 2, 4, 12.

²²⁴Juva 1942b, 7, 8, 10, 47, 78, 80, 147, 150.

²²⁵Juva 1942b, 274, 308-309, 314, 320.

jalan valtauksessa oli kysymys elintilan palauttamisesta. Samalla sodalla voitiin vielä vahvistaa tulevaa puolustusta esimerkiksi ns. kolmen kannaksen rajalla. Nämä seikat olivat ”elinkysymyksiä” eli niiden ratkaiseminen oli erittäin tärkeää Suomen elinkeinopoisuudelle kansojen keskinäisessä kilpailussa.

Viimeinen Juvan teos sota-ajalta on keväällä -43 julkaistu *Idän uhkan varjossa*. Tekstissä on jälleen aiemmin esitettyjä kirjoituksia 1700-luvun puolustuspolitiikasta, mutta siinä on muutamia uusia historiankäsitykseen liittyviä pohdintoja. Erityisesti seuraavassa selviää, miksi 1700-luvun tapahtumat näyttivät tärkeitä:

”Suomen asema itäiseen naapuriinsa nähden oli Moskovan rauhanteon jälkeen keväällä 1940 suunnilleen samanlainen kuin se oli ollut jo kerran ennenkin, kolmatta sataa vuotta aikaisemmin. V. 1721 solmitun Uudenkaupungin rauhan raja oli erottanut Suomen yhteydestä melkein samat alueet kuin Moskovan rauha. Lisäksi Inkerinmaa, Viro ja Liivinmaa oli liitetty Venäjään. Kun Neuvostoliitto v. 1940 bolsevisoi Baltian, se tälläkin alueella saavutti siis samat edut, kuin mitkä tsaari-Venäjä jo 1700-luvulla oli omistanut. Sanomattakin on selvää, että Suomi kummallakin kerralla joutui erittäin vaikeaan asemaan.”²²⁶

Toinen ilmeinen opetus historiasta oli puolustuksen laiminlyönnin seuraukset: tilaisuuden koittaessa venäläiset valtasivat Suomen.²²⁷

Juvan historiankäsityksen perusteet säilyivät samoina. Hän saattoi esimerkiksi lainata lähes kaksikymmentä vuotta vanhoja kirjoituksiaan pienten kansojen asemasta maailmanpolitiikassa. Suomen historia oli vapautumisen ja itsenäistymisen historiaa, jossa kansan asema oli keskeinen. Sotavuosina vapausteema sopi ajanhenkeen täysin. Suomalaiset olivat aina käyneet olemassaolokamppailua ja historiankäsityksen perusteella talvi- ja jatkosota olivat periaatteessa väistämättömiä. Suomalaiset saattoivat myös säilyttää voimakkuutensa, kun kansa ei päässyt veltostumaan sotien puutteessa. Historiankäsityksessä ontologisena ominaisuutena oli luonnonvoimien kaltainen taistelu olemassaolosta. Se muodosti pohjan suomalaisten asemalle maailmassa. Taistelussa elintilastaan olivat suomalaiset kehittyneet itsenäiseksi kansaksi elinvoimansa avulla. Toisaalta jatkuvat sodat olivat myös pitäneet kansan valmiudessa. Historialla oli myös opettava asema koko maailmankatsomuksen kannalta. Analogiat historian

---

²²⁶Juva 1943, 17.

²²⁷Juva 1943, 39.

ja nykyisyyden välillä mahdollistivat laajempien käsitysten hahmottamisen. Esimerkiksi Suomen talvisodan jälkeisen aseman vertaaminen vuoden 1721 rauhaan antoi mahdollisuuksia nähdä uuden aseman merkityksen. 1700-luvulla Venäjän aseman vahvistuminen oli lopulta johtanut Suomen liittämiseen keisarikuntaan. Juva saattoi nähdä Suomen olevan jälleen samanlaisen uhan alaisuudessa. Oli pyrittävä palauttamaan turvatumpi itsenäinen asema. Paradigman yleistyksen olivat historiallisia prosesseja, joita saattoi käyttää analogioina nykytilanteen ymmärtämiseksi.

5 Päätäntö

Suomalaiskansallisen historiankirjoituksen paradigma on pyritty tässä tutkimuksessa esittämään historiankäsityksen tarkastelun kautta. Tutkittujen kolmen historioitsijan käsitykset eivät ole koko kuva suomalaiskansallisesta historiankirjoituksesta, mutta ainakin tutkittujen käsitysten osalta voidaan sanoa, että ne eivät poikenneet juurikaan ajan yleisemmistä käsityksistä. Erityisesti suhde Venäjään ja venäläisiin oli keskeisessä asemassa suomalaisten historian hahmottamisessa. Venäjä-suhteen kautta määriteltiin suomalaisten asema maailmanhistoriallisessa kehityksessä. Stereotyyppit venäläisistä saivat vahvistusta historioitsijoiden kirjoituksissa: venäläiset esitettiin barbaarisena kansana, joka oli suomalaisten perivihollinen.

Suomalaiset puolestaan nähtiin jo esihistoriallisista ajoista alkaen läntiseen kulttuuriin kuuluneina. Varsinkin ulkomaille suunnatuissa kirjoituksissa korostettiin sitä, kuinka suomalaiset olivat olleet läntisen kulttuurin ja kansojen puolustaja itäisiä kansoja ja valloittajia vastaan. Suomalaiset haluttiin nähdä länsimaalaisina.

Aikaisemmassa tutkimuksessa suomalaiskansallisen historiankäsityksen yhdeksi pääpiirteeksi on nostettu talonpoikaisuuden korostaminen. Korhosen kiinnostusta sotahistoriaan on selitetty sillä, että sodissa suomalaisen talonpojan merkitys tuli selvimmän esille. Historiantutkimuksessa valtio nostettiin keskeisimmäksi toimijaksi ja kansallisessa historiankuvassa painotettiin, että suomalaiset olivat omalla toiminnallaan saavuttaneet valtiollisen itsenäisyyden. ”Kansallisen historiantulkinnan tirkistysaukosta – –” katsoen etsittiin valtiollisen kehityksen juuria. Itäinen vihollinen oli

ulkoinen uhka, joka yhdisti asujaimiston ja synnytti lopulta valtion.²²⁸

Tämän tutkimuksen perusteella Ahtiaisen ja Tervosen näkemystä suomalaiskansallisen historiankirjoituksen pääpiirteistä voi pitää oikeutettuina. Oliko kansallinen historiankäsitelmä kuitenkaan varsinaisesti ”tirkistysaukko”? Historiankäsitelmän arvovalintana esimerkiksi Jaakkolalla oli se, että kansalle tuli kirjoittaa sen itsenäisyyttä vahvistavaa historiaa. Kysymys oli arvovalinnasta. Suomalaiskansallinen näkemys tarkoitti nimenomaan sitä, että haluttiin kohdistaa tutkimus suomalaisiin ja suomalaisten kannalta tärkeisiin historian tapahtumiin. Tällaista näkökulmaa ei välttämättä ole perusteltua kutsua ”tirkistysaukoksi”, sillä valinta oli tiedostettu.

Paradigman arvona oli siis osoittaa, miten suomalaiset olivat itsenäistyneet ja muodostaneet suvereenin valtion. Historia opetti, että suomalaisten kannalta tärkein olemassaolon tekijä oli valtion syntyminen. Historiantutkimuksessa huomio tuli sen takia kiinnittää kansallisen ja valtiollisen itsenäisyyden edellytyksien syntymiseen ja kehitykseen. Historiantutkimuksella oli opetuksellinen tehtävä. Sen tuli löytää suomalaisten itsenäistymisen kannalta tärkeimmät tapahtumat. Historiankirjoituksesta tuli tulla esille ne kehitystekijät, jotka mahdollistivat itsenäisen Suomen syntymisen ja olemassaolon.

Historiankäsitelmän tarkemmalla määrittelyllä ja sen soveltamisella Korhosen, Jaakkolan ja Juvan kirjoitusten analyysiin on saavutettu jäsenyöneempää ja historiankäsitelmän perusteisiin asti yltävää tutkimusta. Esimerkiksi Ahtiaisen ja Tervosen mukaan Jaakkolalle, Korhoselle ja monella muulla historioitsijalle suomalaisten ja venäläisten välinen ero oli erityisesti uskonnollinen²²⁹. Jaakkolan, Juvan tai Korhosen historiankäsitelmien perusteella ei tällainen painotus näytä kovin oikeaan osuneelta. Suomalaisten ja venäläisten erot olivat syvemmillä kuin uskonnossa. Erilaisuuden syy näytti lähenevän rotuominaisuuksia. Esimerkiksi Jaakkolan mukaan karjalaiset olivat sopeutuneet karuihin olosuhteisiin eivätkä myöhemmät muuttajat olleet yhtä kyvykkäitä selviytymään niissä olosuhteissa.

Jaakkolan ja Juvan historiankäsitelmän ydin oli sidoksissa kansaan ja sen ominai-

²²⁸ Ahtiainen & Tervonen 1996, 69, 71, 73, 76, 78, 79.

²²⁹ Ahtiainen & Tervonen 1996, 80.

suuksiin. Korhosellakin kansan valiojoukkoa olivat vapaat talonpojat. Korhonen kuitenkin piti varsinaisena Suomen historian tärkeimpänä toimijana valtiota. Jukka Tervosen mukaan Korhonen kiisti kansanhengen tai muiden mystisten ilmiöiden historiallisen selitysvoiman. Kaiken perustana oli ihmisten etu- ja turvallisuustarpeet, joiden saavuttamiseksi valtiot perustettiin. Suomen historian ytimeksi muodostui turvallisuusongelman ratkaiseminen eli valtiollinen historia.²³⁰

Keskinäisessä vertailussa Korhoselta, Jaakkolalta ja Juvalta löytyvät tietyt yhteiset käsitykset. Jokaisella maantieteelliset seikat ja kansojen pysyviksi mielletyt ominaisuudet ohjasivat historian kulkua. Historialla oli opettava merkitys. Tietyt tekijät olivat pysyneet samoina vuosisatoja, joten historiasta oli nähtävissä, millaisen merkityksen esimerkiksi aluemuutokset saattoivat saada pitkän ajan kuluessa. Monet muutkin yhteiskunnan toiminnan perustekijät ja niiden vaikutukset tulivat historioitsijoiden töissä esille. Historiasta nähtiin, mitkä yritykset olivat osoittautuneet vääriksi ja mitkä tavoitteet tärkeimmiksi.

Tutkitusta kolmikosta Korhonen erottuu teoreettisilla pohdinnoillaan. Hän käsitteli ainoana useampaan otteeseen esimerkiksi sodan syitä ja merkitystä yhteiskuntien kehitykselle. Hän pyrki historiankäsitystä käsitelleillä kirjoituksillaan löytämään historian tutkimukselle uusia tavoitteita ja uusia toimintatapoja. ”Kokoomakäsitteiden” määrittely ja niiden etsiminen tai pyrkimykset syventää historiankäsitystä esimerkiksi aikalaispolitiikan avulla olivat yrityksiä kehittää historian tutkimusta. Vastaavanlaisia keskustelunavauksia ei Jaakkolalta tai Juvalta juuri nähty.

Korhonen käytti tulkinnoissaan apuvälineinä teoreettisia pohdintoja esimerkiksi sotiin syistä ja merkityksestä yhteiskuntien synnylle, geopolitiikan merkityksestä ja ihmisten henkisten ominaisuuksien pysyvyydestä ja tuli samalla ”paljastaneeksi” enemmän historiankäsityksestään kuin Jaakkola tai Juva. On kuitenkin huomautettava, ettei tämä tarkoita sitä, etteivätkö myös Jaakkola ja Juva olisi samalla lailla voineet käyttää samankaltaisia apuvälineitä tutkimustensa taustalla.

Mauno Jokipiin mukaan Ahtiaisen ja Tervosen perustulkinta suomalaiskansallisen

---

²³⁰Tervonen 1994, 35-37.

historiankirjoituksen muutoksesta on se, että historiantulkintojen vaihtelu ja synty johtuu valtiollisista ja yhteiskunnallisista murroksista²³¹. Historiankäsitteiden analyysin perusteella näyttää enemmän siltä, että tulkinnat muuttuvat uusien teorioiden ja uusien ihmiskäsitysten myötä. Esimerkiksi maantieteen avulla selittäminen lisääntyi uusien geopolitiikkaa painottaneiden teorioiden myötä. Toisaalta ajan yleiset käsitteet esimerkiksi venäläisten tai suomalaisten henkisistä ominaisuuksista näyttävät vaikuttaneen myös historiantutkijoiden ajatteluun. Uusia historiantulkintoja näyttäisi syntyneen myös valtiollisten ja yhteiskunnallisten muutosten tuomien uusien kokemusten perusteella. Korhosen, Jaakkolan ja Juvan historiankäsitteiden analyysissä on mahdollista nähdä analogioita aikalaisia vaivanneisiin poliittisiin ongelmiin. Historioitsijat saivat uusia näkökulmia historiallisiin ongelmiin oman aikansa politiikasta. Toisaalta historiaa voitiin esittää siten, että siitä oli mahdollista ottaa jotakin opiksi.

Tämän tutkimuksen osalta on myös käsiteltyjen historioitsijoiden ja heidän oletetun yleisön välisen keskustelun tietyt piirteet nousseet tärkeiksi. Tutkimuksessa on pyritty ottamaan huomioon se minkälaiset yleiset keskustelut mahdollisesti ovat vaikuttaneet historiankirjoitusten aikalaistulkintoihin. Varsinkin Korhosen ja Jaakkolan tuotannossa esiintyvät lyhyet maininnat ”elintärkeistä” kysymyksistä tai yhteiskunnan ”elinhermoista” on nostettu laajempaan tarkasteluun. Näiden termien yhteyksiä mm. yhteiskunnallisiin organismiteorioihin on yritetty tavoittaa. Tavoitteena on ollut osoittaa, että on mahdollista ettei kysymyksessä ole aina ollut vain kielikuvien käyttäminen, vaan taustalla on ollut sitoutumista edellä mainittuihin teorioihin.

Historiankäsitteiden määrittely kuhnilaisen paradigman määritelmän avulla on mielestäni huomattavasti selventänyt historiantutkimuksen ja -kirjoituksen itseymmärrystä. Kuten Pertti Haapala on todennut: ”Historiankirjoituksessa on nimittäin perimmältään kysymys menneisyyden käsittämisestä, – –. Siksi on ratkaisevan tärkeää ja hedelmällistä tutkia, millaisilla käsitteillä ja muilla ymmärryksen välineillä historiankirjoittajat ovat menneisyyttään lähestyneet”.²³² Historiankäsitteiden aikaisempaa tarkemmalla määrittelyllä on voitu käsitellä systemaattisemmin historiantulkinnan perusteita. Perusteet on voitu erotella ontologisiin ominaisuuksiin eli ilmiön oletettujen ”syvimpiin” ja merkittävimpiin ominaisuuksiin ja esimerkiksi tutkimuksen arvo-

---

²³¹Jokipii 1997, 18.

²³²Haapala 1997, 21-22.

hin. Karl-Erik Michelsen on vaatinut, että historiografiassa olisi sijoitettava historian-tutkimus osaksi tieteellistä maailmaa ja kulttuuria. Olisi tutkittava historiatieteen sisäisiä rakenteita. Näin voitaisiin lisätä historiantutkimuksen itseymmärrystä. Yhtenä keinona hän esittää symmetria- ja puolueettomuusperiaatteen käyttöä. Tällä Michelsen viittaa tietentutkimuksen ns. ”strong program” -koulukuntaan. Sen mukaan tutkimuksessa olisi asetettava onnistuneet ja tiedeyhteisön hyväksynnän saaneet tutkimukset ”samalle viivalle” epäonnistuneiden eli tiedeyhteisön hylkäämien tutkimusten kanssa.²³³ Tässä tutkimuksessa symmetriaperiaatetta on noudatettu käsiteltäessä sota-ajan kirjoituksia. Niistä on pyritty analysoimaan tekijöiden historiankäsityksiä tasavertaisina ennen sotaa kirjoitettujen käsitysten kanssa. Sotateosten analyysin perusteella voi sanoa, että ne olivat tasavertaisia aikaisempiin tutkimuksiin ja kirjoituksiin nähden. Perusteluna on se, että vaikka yleiset maanpuolustukselliset ja poliittiset tarpeet vaikuttivat historiankirjoitukseen, niin historiankäsitykset pysyivät perusteiltaan muuttumattomina.

Historiografisen tutkimuksen kehittämiseksi tulisi tämän tutkimuksen antamien näköalojen perusteella lisätä alan peruskäsitteiden määrittelyä ja pohdintaa. Historiankäsityksen määrittely paradigma-analyysin avulla on tuonut joitakin ominaisuuksia historiallisesta selittämisestä paremmin esille kuin aiemmat väljään historiankäsityksen määritelmään perustuneet tutkimukset. Historian selittämisessä on kuitenkin monia seikkoja, joihin ei tässä tutkimuksessa ole edes etsitty vastauksia. Esimerkiksi se väite, että historia-ammattilaisilla on yhteys historiaan ennen kuin heistä tulee historiantutkijoita, on huomattava. Ihmiset rakentavat historiankäsitystään lapsuudestaan lähtien.²³⁴ Tämän seurauksena historiankäsityksen analysoinnissa olisi tutkittava laajemminkin yhteiskunnissa vallitsevia historiantulkintoja. Vaikutteita voi saada historiallisesta kaunokirjallisuudesta, oppikirjoista, suullisista historiatarinoista ja esimerkiksi poliittisten vallankäyttäjien ns. virallisista historiantulkintoista. Nämä ja muut historiantulkinnat ovat vaikuttamassa tietentekijään, vaikka historioitsijat pyrkivätkin objektiiviseen ja koeteltuun historiankäsityksen muodostamiseen. Toisaalta tieteenalan omat tavat selittää olisi myös tunnettava samoin kuin tutkimuksessa apuna käytettyjen tieteiden keinovalikoimat.

---

²³³Michelsen 1994, 65-73.

²³⁴Kalela 2000, 23.

Lähteet

painamattomat:

Korhonen, A. Ansioluettelo. 1939, Helsingin yliopiston kanslerin arkisto.

Saarinen, J. 1999. Isänmaan kasvot - Suomalaiskansallinen nationalismi kansakoulun historian ja maantiedon oppikirjoissa sekä äidinkielen lukukirjoissa 1925-1939. Jy-

väskylän yliopisto. Suomen historian pro gradu -tutkielma.

painetut:

Jaakkola, J. 1910. Sananen n.s. ensimmäisestä ristiretkestä. HAik 1910, 88-98, 162-184.

Jaakkola, J. 1911. Vähän rotukysymyksestä. HAik 1911, 164-168.

Jaakkola, J. 1921. Pyhän Eerikin pyhimystraditionin, kultin ja legendan synty. Helsinki.

Jaakkola, J. 1924. Pirkkalaisliikkeen synty. Helsinki.

Jaakkola, J. 1925. Vähän kansallisen historiankäsitteksen kehityksestä. Suomen historiallisen seuran 50-vuotisjuhlan johdosta. Valvoja-Aika 1925, 435-440.

Jaakkola, J. 1926a. Maamme vanhoista valtarajoista. HAik 1926, 192-210.

Jaakkola, J. 1926b. Suomen muinaiset valtarajat vuoteen 1323. Historiallisia tutkimuksia VII. Helsinki.

Jaakkola, J. 1928. Kuningas Maunu Eerikinpojan unionipolitiikasta ynnä senaikuisista pohjoismais-saksalais-balttilais-venäläisistä suhteista vuoteen 1348 ja Itämaan synnystä. Historiallisia Tutkimuksia X. Helsinki.

Jaakkola, J. 1935. Suomen varhaishistoria. Heimokausi ja ”Kalevala-kulttuuri”. Suomen historia II. Porvoo.

Jaakkola, J. 1936. Hiukan arkeologis-historiallista probleeminasettelua. HAik 1936, 138-155.

Jaakkola, J. 1938. Suomen varhaiskeskiaika. Kristillisen Suomen synty. Suomen historia III. Porvoo.

Jaakkola, J. 1940. Suomen historian ääriivivat. Porvoo.

Jaakkola, J. 1941a. Suomen idänkysymys. Porvoo.

Jaakkola, J. 1941b. Muinaisen ”Kariala” - Karjalan -alku. Karjalan nimen synty historiaa. HAik 1941, 187-203.

Jaakkola, J. 1944. Suomen sydänkeskiaika. Itämaan synty ja vakiintuminen. Suomen historia IV. Porvoo.

Juvelius, E. 1919. Suomen puolustuskysymys ison- ja pikkuvihan välisenä aikana 1721-1741 Historiallisia tutkimuksia XV. Kokkola.

Juvelius, E. 1921a, Sotilasyliapäälliköiden määrääminen Suomeen ison- ja pikkuvihan välisenä aikana. HAik 1921, 93 - 108.

Juvelius, E. 1921b. Suomen puolustuskysymys vuosina 1741-47 ja G. Fr. v. Rosenin määrääminen Suomen kenraalikuvernööriksi. Historiallisia tutkimuksia VIII. Kokkola.

Juvelius, E. 1924. Suomen sotahistoriallinen tutkimus. HAik 1924, 71 -73.

Juvelius, E. 1927a. Suomen sotahistorian pääpiirteet. I osa. Aika vuoteen 1617. Helsinki.

Juvelius, E. 1927b. Suomen kansan aikakirjat. I osa. Neljäs painos, 1930. Helsinki.

Juvelius, E. 1928. Suomen kansan aikakirjat II (1521-1617). Toinen painos 1930. Helsinki.

Juvelius, E. 1929. Suomen kansan aikakirjat III (1617-1680). Toinen painos 1931. Helsinki.

Juvelius, E. 1930. Suomen kansan aikakirjat IV (1680-1721). Toinen painos 1932. Helsinki.

Juvelius, E. 1931. Suomen kansan aikakirjat V (1721-1772). Toinen painos 1932. Helsinki.

Juvelius, E. 1932. Suomen kansan aikakirjat VI (1772-1809). Helsinki.

Juvelius, E. 1933. Sotalaitos 1600-luvun alkuun asti. Teoksessa Gunnar Suolahti ym. (toim.) Suomen kulttuurihistoria I, 369-393. Jyväskylä-Helsinki.

Juva, E. 1935. Suomen kansan aikakirjat VIII (1856-1899). Helsinki.

Juva, E. 1937. Suomen kansan aikakirjat IX (1899-1917). Helsinki.

Juva, E. 1938a. Suomen kansan aikakirjat X (1917-1918). Helsinki.

Juva, E. 1938b. Suomen vapautumisen historia. Maaliskuun vallankumouksesta 1917 toukokuun kuudenteentoista 1918. Suomalaisen historiallisen kirjallisuuden pohjalla esittänyt Einar W. Juva. Helsinki.

Juva, E. 1942a. Katsaus Suomen kansan kulttuurikehitykseen. Turku

Juva, E. 1942b. Suomen taistelu itää vastaan. Turku.

Juva, E. 1942c. Itä-Karjalan vaiheita. E. Juva, K. Merikoski ja Alfred Salmela. Helsinki.

Juva, E. 1942d. Ääri viivoja suomalaisesta kulttuuripohjasta, sen synnystä ja kehityksestä. Tampere.

Juva, E. 1943. Idän uhkan varjossa. Turku.

Korhonen, A. 1919. Katsaus itsenäisyyskirjallisuuteen. HAik 1919, 382 - 393.

Korhonen, A. 1920a. Materialistinen historiankäsitelmä. Teoksessa Leo Harmaja (päätoim.) Valtiotieteiden käsikirja II. Helsinki, 470-474.

Korhonen, A. 1920b. Murroskauden historiankäsitelmää. HAik 1920, 197-198.

Korhonen, A. 1922a. Vallankumouksellisesta ja historiallisesta katsomustavasta. HAik 1922, 1- 34.

Korhonen, A. 1922b. Kirja-arviointi. HAik 1922, 218 - 224.

Korhonen, A. 1923. Vakkalaitos. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Historiallisia Tutkimuksia VI. Helsinki.

Korhonen, A. 1926. N.s. ensimmäinen ristiretki Suomeen Ruotsin edellytysten kannalta katsottuna. HAik 1926, 85-125.

Korhonen, A. 1929a. Kansainvaellukset. Teoksessa Historian ystävän liitto (toim.) Historian Aitta II. Helsinki, 18-24.

Korhonen, A. 1929b. Kolmikymmenvuotinen sota. Teoksessa Historian ystävän liitto (toim.) Historian Aitta II. Helsinki, 100-107.

Korhonen, A. 1930. Itämainen sota. Teoksessa Historian Ystävään Liitto (toim.) Historian Aitta III, Suomen historia radiossa. Helsinki, 136-145.

Korhonen, A. 1932. Kustaa Aadolfin sotien suomalaista arviointia. HAik 1932, 241 - 252.

Korhonen, A. 1935a. Itäinen ja läntinen aines Suomen historiassa. Muutamia ääriä. Suomalainen Suomi 1935, 185 - 190.

Korhonen, A. 1935b Das östliche und westliche Element in der Geschichte Finnlands. Sentralverlag der NSDAP, Sonderdruck aus den NS. = Monatsheften, Folge 62 /

1935

Korhonen, A. 1938. Suomen itärajan syntyhistoriaa. Porvoo.

Korhonen, A. 1939a. Hakkapeliittain historia. I osa. Porvoo.

Korhonen, A. 1939b. Sodan vaikutus valtion syntyyn. Teoksessa Historian Ystävään Liitto (toim.) Historian Aitta IX. Yhteiskunnallisen järjestäytymisen historiaa. Helsinki, 9- 16

Korhonen, A. 1940. Historiallisen arvioinnin dualismi. HAik 1940, 299-309.

Korhonen, A. 1943a. Hakkapeliittain historia. II osa. Porvoo.

Korhonen, A. 1943b. Kolme talvisotaa. Helsinki.

Korhonen, A. 1943c. Suomalaisten sotilasperinteet. Teoksessa Suomalainen Suomi 1943, 279-283.

Korhonen, A. 1944. Sodan uudet kasvot (salanimellä Markus P. Kato). Helsinki.

Aikalaiskirjallisuus:

Ahlman, E. 1939. Kulttuurin perustekijöitä. Kulttuurifilosofisia tarkasteluja. Jyväskylä.

Bergson, H. 1923. Henkinen tarmo. Tutkielmia ja esitelmiä. Suomentanut J. Hollo. Porvoo, uusintapainos 1999, Helsinki.

Blomstedt, K. 1941. Yleispiirteiden esitys Suomen historiasta. HAik 1941, 161-163.

Brotherius, K.R. 1940. Metafyysillisiä piirteitä historiallisessa ja poliittisessa ajattelussa. HAik 1940, 1-12.

Ekman, G. 1919. Biologian peruskysymyksiä myös yhteiskuntaoloja silmälläpitäen. Helsinki.

Grimberg, C. 1965. Kansojen historia 7. Keskiaika 1a. Uudistettu laitos. 3. painos. Porvoo.

Grotenfelt, A. 1923. Spencer, H. Teoksessa Leo Harmaja (päätoim.) Valtiotieteiden käsikirja III. Helsinki, 500-503.

Gylling, E. 1910. Malthus R. Teoksessa (toim.) Y. Wichmann & ym. Tietosanakirja. Helsinki, 1713.

Holsti, R. 1922. Machiavelli, Niccolo di Bernardo dei. Teoksessa Leo Harmaja (päätoim.) Valtiotieteiden käsikirja II. Helsinki, 436-441.

Holsti, R. 1923. Rauhanaate. Teoksessa Leo Harmaja (päätoim.) Valtiotieteiden käsikirja III. Helsinki, 233-240.

Huuskonen, A. 1942. Suomen taistelu itää vastaan. HAik 1942, 247-250.

Kaila, E. 1934. Persoonallisuus. Uusintapainos 1982. Helsinki.

Kjellén, R. 1918. Suurvallat. Piirteitä nykyajan suurvalloista. Yhdysvallat. Venäjä. Japani. Johtopäätöksiä. Asiakirjoja. Neljäs osa. Suomentanut E. Woionmaa. Porvoo.

Korvenkontio, V. A. 1910. Kehitysoppi. Teoksessa Y. Wichmann ym. (toim.) Tietosanakirja. Helsinki, 791-799.

Korvenkontio, V. A. 1936. Polveutumisoppi. Teoksessa J. Forsman ym. (toim.) Iso Tietosanakirja. Helsinki, 262-273.

Ruuth, Y. O. 1924. Valtio. Teoksessa Leo Harmaja (päätoim.) Valtiotieteiden käsikirja IV. Helsinki, 331-343.

Woionmaa, E. 1917. Alkulause. Teoksessa Kjellén R. Suurvallat. Ensimmäinen osa. Porvoo, 5-9.

Voionmaa, T. 1920. Keltainen vaara. Teoksessa Leo Harmaja (päätoim.) Valtiotieteiden käsikirja I. Helsinki, 586-590.

Yhteiskunnallisen järjestäytymisen historiaa. 1939. Historian Ystävien Liitto (toim.) Historian Aitta IX. Helsinki

Tutkimuskirjallisuus:

Ahtiainen, P. 1991. Kulttuuri, yhteisö, yksilö. Gunnar Suolahti historiantutkijana. Historiallisia tutkimuksia 162. Vammala.

Ahtiainen, P. & Tervonen, J. 1990. Historiatiede oman aikansa tulkkina. Katsaus suomalaisen historiankirjoituksen vaiheisiin viimeisen sadan vuoden ajalta. Teoksessa Pekka Ahtiainen ym. (toim.) Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta. Juva, 11–38.

Ahtiainen, P. & Tervonen, J. 1996. Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Helsinki.

Barnes, B. 1985. Thomas Kuhn. Teoksessa Quentin Skinner (toim.) The Return of Grand Theory in the Human Sciences. Cambridge University Press, 83-100.

Haapala, P. 1997. Menneisyyden vartijat. HAik 1997, 21-23.

Halila, A. 1948. Professori A. R. Cederberg. HAik 1948, 240-242.

Halmesvirta, A. 1995. Kansallisen vastustuskyvyn puolesta. Konrad Reijon Waara ja degeneraation idea 1880-1918. Teoksessa Merja Lahtinen (toim.) Historiallinen arkisto 105. Helsinki, 13-71.

Herlin, I. 1996. Linjoilla ja linjojen takana. Historioitsijat sodassa. Teoksessa Ahtia-

- nen, P. & Tervonen, J. *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat*. Helsinki, 84-112.
- Herlin, I. 1998. Punaista ja valkoista hulluutta? Suomalaisten historiantutkijoiden käsityksiä vuoden 1918 tapahtumista Suomessa. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.) *Historiantutkijan muotokuva*. Helsinki, 177-198.
- Hoyningen-Huene, P. 1993. *Reconstructing Scientific Revolutions*. Thomas S. Kuhn's Philosophy of Science. Käänt. Alexandrer T. Levine. With a foreword by Thomas S. Kuhn. The University of Chicago Press. Alkuperäisjulkaisu 1989.
- Hyrkkänen, Markku 1995. Merkityksien kontekstit ja kontekstien merkitys. Teoksessa M. Ihonen (toim.) *Helmi, simpukka, joki*. Kirjallisuushistoria tänään. Hämeenlinna.
- Pekka Isaksson & Jouko Jokisalo 1999. *Kallonmittaajia ja skinejä*. Rasismin aatehistoriaa. Helsinki.
- Isaksson, Pekka 2001. Kumma kuvajainen. Rasismi rotututkimuksessa, rotuteorioiden saamelaiset ja suomalainen fyysinen antropologia. Jyväskylä.
- Jakobson, M. 1999. *Väkivallan vuodet*. 2. painos. Helsinki.
- Jokipii, M. 1997. *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat*. HAik 1997, 18-21.
- Kalela, J. 2000. *Historiantutkimus ja historia*. Tampere .
- Kallenautio, J. 1985. *Suomi katsoi eteensä*. Itsenäisen Suomen ulkopoliittikka 1917–1955. Helsinki.
- Karemaa, O. 1998. *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä*. Venäläisviha Suomessa 1917-1923. Helsinki.
- Kemiläinen, A. 1985. *Johdanto*. Teoksessa Aira Kemiläinen (toim.) *Mongoleja vai germaaneja? Rotuteorioiden suomalaiset*. Helsinki.

Kemiläinen, A. 1993. Suomalaiset, outo Pohjolan kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti. Historiallisia Tutkimuksia 177. Helsinki.

Kerkelä, H. 1996. Vanhan maailman peilissä. Modernin yhteiskunnan synty ja pohjoinen aineisto. Tampere.

Klinge, M. 1968. Ylioppilaskunnan historia. Neljäs osa 1918 - 1960. Porvoo.

Klinge, M. 1972. Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta. 2. painos 1983. Porvoo.

Klinge, M. 1998. Uhka ja idylli Topeliuksen aatteet ja politiikka. Porvoo.

Kuhn, T. S. 1970. The Structure of Scientific Revolutions, 2. laajennettu painos. University of Chicago Press.

Luostarinen, H. 1986. Perivihollinen. Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941–44: tausta ja sisältö. Tampere.

Manninen, O. 1980. Suur-Suomen ääriiviivat. Helsinki.

Manninen, T. 1982. Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918. Studia Historica Jyväskyläänsia 24. Jyväskylä.

Masterman, M. 1970. The Nature of a Paradigm. Teoksessa Imre Lakatos & Alan Musgrave (toim.) Criticism and the Growth of Knowledge. Alkuperäinen 1970, 3. painos 1974, 1994, University of Cambridge, 59- 90.

Matinolli, E. 1967. Prof. Einar W. Juvan kirjallisen tuotannon bibliografia. Turun historiallinen arkisto 19, 317-337.

Mattila, M. 1999. Kansamme parhaaksi. Rotuhygienia Suomessa vuoden 1955 steri-

lointilakiin asti. Helsinki.

Michelsen, K-E. 1994. Historiankirjoituksen historia ja itsereflektion ongelma. Teoksessa Pekka Ahtiainen ym. (toim.) *Historia, sosiologia ja Suomi*. Helsinki, 65 - 74.

Mikkeli, H. 1996. Kulttuurikriisi sotien välisessä Suomessa - mikä oli kriisissä? *HAik* 1996, 122-140.

Mokko, T-M. 1984. P. Renvallin historiakäsitys historismin luomaa paradigmaa murtamassa. Tampereen yliopisto, Historiatieteen laitoksen julkaisuja 9. Tampere.

Mylly, J. 2000. Kontekstuaalisuuden rikkaus ja vaikeus. Teoksessa Pauli Kettunen ym. (toim.) *Jäljillä. Historiankirjoituksen ongelmista*. Turku, 123-132.

Noro, M. 1968. *Kaitselmusaate Topeliuksen historianfilosofiassa*. Porvoo.

Nygård, T. 1978. Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimo-työ itsenäisessä Suomessa. Keuruu.

Nygård, T. 1982. Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. *Studia Historica Jyväskyläensia* 25. Jyväskylä.

Polvinen, T. 1985. Valtakunta ja rajamaa. N. I. Bobrikov Suomen kenraalikuvernöörinä 1898–1904. Porvoo - Helsinki - Juva.

Roiko-Jokela, H. 1995. Ihanteita ja reaalipolitiikkaa. Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen de jure -tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta 1918-1922. Jyväskylä.

Salminen, E. 1976 *Propaganda rintamajoukoissa 1941-44. Suomen armeijan valistus-toiminta ja mielialojen ohjaus jatkosodan aikana*. Helsinki.

Schauman, H. 1945. Luettelo professori A. R. Cederbergin tutkimuksista ja kirjoitelmista. Eripainos Suomen Sukututkimusseuran vuosikirjasta XXIX. Helsinki.

Tervonen, J. 1984. Hannes Gebhard - Historioitsijasta kansantaloustieteilijäksi. Teoksessa Patriotismi, historia ja sosiaalireformismi. Historiallisen Yhdistyksen julkaisu n:o 2. Helsinki, 52-78.

Tervonen, J. 1991. J. R. Danielson-Kalmari. Historiantutkija ja -opettaja. Historiallisia tutkimuksia 163. Jyväskylä.

Tervonen, J. 1994. Kansa taisteli, historioitsija kertoo. Arvi Korhonen ja historian tutkimus kansakuntaa yhdistävien arvojen vaalijana. Teoksessa Pekka Ahtiainen ym. (toim.) Historia, sosiologia ja Suomi. Helsinki, 33-46.

Tommila, P. 1989. Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia. Porvoo.

Tommila, P. 1998. Historiantutkija kansakunnan opettajana - yleisesitysten maailma. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.) Historiantutkijan muotokuva. Helsinki, 154-175.

Uino, A. 1989. Kielitaistelu ja ”uusi suomalaisuusliike” 1918-1939. Teoksessa P. Tommila (toim.) Herää Suomi: Suomalaisuusliikkeen historia. Jyväskylä, 177-244.

Vallinkoski, J. 1955. Professori Jalmari Jaakkolan kirjallinen tuotanto. HAik 1955, 175-187.

Verronen, V. 1986. The Growth of Knowledge. An Inquiry into the Kuhnian Theory. Jyväskylän yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja no 35. Jyväskylä.

Verronen, V. 1988. Masterman ja paradigman käsite. Teoksessa Kari Immonen (toim.) Tieteen historia - tieteen kritiikki. Turku, 35 - 44.